351

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA DE POPULARIZAREA ȘTIINȚEI

I. SIMIONESCU
Profesor la Universitatea din București

POPASURI

PRIN ȚARĂ

PREȚUL LEI 35.—

Dragi amintiri
I. Simionescu

BIBLIOTECA DE POPULARIZARE
A
CASEI ŞCOALELOR

I. SIMIONESCU
Profesor la Universitatea din Bucureşti

LECTURI GEOGRAFICE

POPASURI

DINSPRE TISA PÂNĂ'N NISTRU

BUCUREŞTI
EDITURA „CASA ŞCOALELOR"
— 1930 —

POPASURI

LĂMURIRE

Ca şi în celelalte trei cărţulii din această bibliotecă a Casei Şcoalelor, am încercat să dau bucăţi variate asupra locurilor văzute în Ţara Românească.

Bucaţile sunt disparate, dar prin aceasta tocmai am crezut că pot atrage mai uşor atenţiunea cititorilor mei, marea majoritate elevi de şcoală. Scurte. bucăţile se citesc mai lesne. Variate, nu pot obosi ca o carte dintr'o întinsoare cetită.

Nu urmăresc prin ele nimic altceva de cât să deştept dorul colindării prin ţară, la cei care vor forma populaţia ei de mâine, care trebue să fie mai conştientă şi de ce există şi de ce lipseşte.

I. Simionescu

Bucureşti 22 XII 1929

GENERALITĂŢI

ICOANA ŢĂRII

Dela Franţa am împrumutat de toate. Individual, cei mai mulţi au luat din superficialitatea Parisului, măcar că înşi-şi francezii spun că Parisul nu e Franţa întreagă. Colectiv am copiat legi şi instituţii, adesa haine nepotrivite trupului nostru, nesocotindu-se specificul etnic, înăbuşit sub povara importărilor cu nemiluita.

Rezultatul? De multe ori manechinuri dacă nu paiaţe.

Kogălniceanu scria surorii sale la Iaşi: „Am luat de toate, dela cadriluri şi mode, dar nu ne-am gândit să împrumutăm şi ceva din patriotismul cald al francezului".

Taina pasării mitologice, cu care se compară adesea Franţa, în vicisitudinele ei politice şi sociale, constă tocmai în neţărmurita dragoste de ţară şi neam, purtată în sufletul fiecărui francez. Caracteristica acestuia a fost dată de minune de către G. Hanotaux, „Nobili ori socialişti, ieşiţi din popor sau cu spiţa neamului urmărită până în evul mediu, ori unde s'ar afla, francezii îngenunchie în faţa tricolorului şi plâng, plini de entuziasm, când aud Marseilleza".

Uită desbinările politice ori sociale în fața Icoanei țării lor.

Intr'aceasta stă tăria Franței.

Prin însuflețirea conștientă a soldatului francez, la Marna s'a schimbat o eventuală înfrângere în cea mai strălucită biruință. Țăranul francez, mai mult decât econom, cu voie bună desleagă baerele pungei, pentru a da obolul său când conducătorii țării i-l cer.

S'au descris scene epice chiar în simplicitatea faptelor, cu ocazia apelului făcut pentru a scăpa țara dela un dezastru financiar. Bătrâna întindea, cu mâna tremurândă de emoție, banul de argint luat din comândul strâns cu cine știe câtă trudă.

Cu acest prilej politicianii au uitat de luptele lor. Nu s'a auzit nici un glas protivnic de zădărnicire a unui plan luat de adversar. Când interese generale cer, conducătorii politici, cu programe diferite, își dau mâna frățește, într'un armistițiu călăuzit de adevărata concepție despre binele obștesc. Intr'o perioadă de reculegere care dăinuiește atâta vreme, urcându-se deasupra vremelnicilor dorinți restrânse, ei dau și mulțimii exemplul muncii și al înțelegerii pentru un scop mai înalt.

Ori câtă înverșunare are exista între oamenii politici, nici unui francez nu i-ar fi trecut prin minte că s'ar putea aduna discursurile svăpăiate, cu exagerările inerente luptei dârze, spre a le presenta la vre-un tribunal internațional. Indignarea unanimă, conștiența faptei josnice, ar fi avut rezultat mai sdrobitor decât cea mai severă judecată.

Nici nu s'ar concepe ca un om politic să încerce a-și ponegri adversarul în țară streină, spre a-i zădărnici vre-un plan oarecare, urmat pentru binele țării.

Ar fi arătat ca un egoist, demn de compătimire, dar nevrednic de a juca vre-un rol în țară.

De sigur toate aceste sunt însușiri venite de pe urma culturii, dar noi le-am nesocotit. Nu am căutat, nu căutăm, vădit să le imităm, pe lângă ceia ce zilnic importăm.

Patriotismul nostru, din păcate se rezumă mai mult la vorbe. Nu posedăm încă gradul necesar de cultură pentru ca și faptele fiecăruia dintre noi, să fie puse în concordanță cu interesele generale ale țărei...

In acțiunile noastre zilnice, mari ori mărunte, nesocotim partea ce ar trebui să o aducem jertfă țării cu voință și chiar cu sforțare.

Dacă noi cei mai aproape de condițiunile în cari noțiunea de țară trebue să primeze, o nesocotim, mulțimea n'a avut cum să ajungă la conștiința că soarta țării atârnă de purtarea fiecărui locuitor al ei.

Săteanul își iubește vatra, mai mult decât orice pe lume. Nu poate însă să-și deie bine sama de legătura strânsă ce există între gardul gospodăriei lui și granița mare, străjuită de grăniceri.

Sunt noțiuni de care mai de grabă ne batem ușor joc decât să insistăm asupra lor.

Nu ne căsnim, cum se face pretutindeni, să înrădăcinăm în sufletul fiecăruia, dependența viitorului țării de gesturile, vorbele ori acțiunile ori cui — conducător politic ori simplu muritor. Nu avem grijă nici măcar în școală, să deșteptăm compătimirea asupra soartei de până acum a acestui neam, în viața căruia jalea, lacrămile și chinul au precumpănit.

Dar mai rău decât toate, atât de înfierbântați suntem în scărmănelile dintre noi și atât de asurzitoare sunt în-

vinuirile ce ni le aducem unii altora, încât nici vreme, nici chip nu avem ca să prindem şoaptele de amenințare din jurul nostru. Ne duşmănim între noi cum nu duşmănim pe adevăraţii vrăjmaşi, ne săpăm unii pe alții căutând, spre ruşinea noastră, mijloacele chiar dincolo de graniță, făcându-ne de râs ; ne pare bine unora de greşelile altora, de şi în locul lor le-am face poate şi noi, având o cauză mai adâncă decât personală.

Uităm însă cei mai mulți, se fac a uita unii, că aproape de jur împrejurul nostru nu întâlnim nici o privire prietenească, pe care să ne bizuim în toată sinceritatea. Dimpotrivă, şi dela răsărit şi dela apus ori miazăzi, duşmani înverşunaţi pândesc cu lăcomie şi răutate. Ei se bucură de câte ori văd că se repetă la noi scenele din Bizanț, când Turcii erau la poarta Constantinopolului.

E în favoarea duşmanilor, când văd, că-i nesocotim că nu le cunoaştem uneltirile, că ne lăudăm cu toleranța recunoscută. Se grăbesc însă să susțină cum pot mai adânc disensiunile dintre noi şi să trâmbiţeze în lumea largă ori ce pas greşit făcut în focul luptelor lăuntrice. Ori de câte ori, din tactică zisă energică, în realitate nedibace se evoacă umbra lui Horia, ca amenințare lăuntrică, cei împotriva cărora şi Horia şi Iancu s'au răsculat, îşi freacă mânele de bucurie, aplaudând din răsputeri, pentru întețirea ambițiunilor.

Trăim, lăuntric, într'o indiferență şi nesocotire a condiţiunilor noastre geografice, ce ne poate deveni catastrofală. Prezentul îl credem veşnic, iar luptele sterpe ce le ducem între noi, ca singura țintă a existenței noastre. Schimbările inerente vieții, aceleaşi la un stat ca şi la un organism în raport cu mediul le lăsăm în seama Domnului. Nu rare ori intonăm asupra norocului din

ultima vreme, mai mult decât asupra jertfelor aduse. Ne place a trăi în forfota de iarmaroc și suntem miopi asupra neprevăzutului, pregătit de alții în taină și cu meșteșug.

Intoarcem icoana țării cu fața la părete, în loc să învățăm pe toată lumea a ține candela mereu aprinsă în fața ei, așezând-o la loc de cinste, mereu în vedere, în casa fiecărui bun român.

CĂLĂTORIILE

La congresul hotelierilor ținut la Oradea, s'a vorbit în sfârșit și la noi de însemnătatea frumusețelor naturale asupra unei părți din economia țării.

Se știe ce desvoltare au luat în apus călătoriile. Trenurile din cele mai înfundate văi alpine, vara sunt înțesate, de lume. Regiuni unde mai înainte sufla vântul sărăciei, azi sunt presărate cu vile drăguțe, curate, iar lumea care cunoaște aspra nevoe a izolărei trăește tot anul de pe urma afluxului de oameni din timpul verii.

Frumusețile naturii atrag din ce în ce mai mult norodul orașelor, dornic să răsufle aer curat, să admire îmbrăcămintea mereu primenită a naturii. Pe pe urma lor câștigă căile ferate, câștigă mai ales producătorii. Aproape un fenomen nou geografic are loc. O nouă și nebănuită mișcare de populațiune, face să pătrundă civilizația în cotloane altfel neumblate. Se naște o prosperitate temeinică adusă de munți, de ape, de minunății naturale, mai înainte vreme puse în categoria părților sterile, neproducătoare de venituri, din cuprinsul țărilor.

Austria, mica Austrie, în anii din urmă se reface de pe urma acestei noi mișcări omenești. Viena, frumosul și liniștitul oraș al mărețiilor apuse, ascapă din mari încurcături financiare, prin puhoiul omenesc ce se revarsă vara și iarna asupra ei. Locuri și lucruri aduc beneficii însemnate Elveției, Franței, Italiei.

Pentru a atrage afluxul de vizitatori, se fac însă tot

soiul de sforţări. Literatura turistică, cu ediţiuni artistice, umple vitrinile librăriilor de pretutindeni, de cum dă primăvara.

Ademenită, lumea rămâne mulţumită. O organizaţiune metodică economică s'a ţesut în jurul turismului, în special în direcţia hotelurilor.

Intâlneşti ori unde te dai jos din tren ori din autobus, curăţenie, comoditate şi ieftinătate. Călătorul nu pleacă scârbit, afurisindu-se să nu mai revie. In sufletul lui, farmecul naturii este mărit prin odihnă şi înlesnirile avute la îndemână.

In această direcţie la noi nu s'a făcut încă nimic, de şi nu ne lipsesc frumuseţi naturale care ar atrage şi lume depărtată.

Cerceteze cine-va numeroasele reclame, luminoase, ademenitoare, care răscolesc dorul de ducă, aflate până şi în încăperile agenţiei vagoanelor cu paturi din Bucureşti ori chiar Iaşi. Nu se vede nimic de la noi, nici măcar fotografia mărită a unui peisaj.

S'a încercat să se împodobească vagoanele trenurilor rapide cu fotografiile monumentelor noastre mai de samă, dar multe din ele au fost scoase, deşurubându-se chiar cadrul de lemn.

Nu s'a utilisat nici măcar ceia ce am moştenit.

Un exemplu între altele : Băile Herculane înainte de război erau internaţionale în oare care măsură. Se cunoşteau pretutindeni. Administraţia lor se îngrijea să răspândească tot soiul de reclame. Azi ele nu trăesc de cât din renume, pentru o restrânsă clientelă din ţară. In schimb pe an ce merge slaba îngrijire ce se dă confortului existent pe vremuri, le aduce la nivelul celorlalte staţiuni locale, abea la începutul funcţionării lor.

Iată de ce e îmbucurător că la congresul hotelierilor s'a pus în discuție chestiunea turismului. Cei dintâi interesați material în această direcție ar fi hotelierii. Problema pusă de ei ar avea ca primă urmare cercetarea condițiunilor în care funcționează hotelurile la noi, chiar în capitala țării, condițiuni care nu atrag pe străin, aducând murmure chiar la cei băstinași, musafiri fără voie. Sunt hoteluri centrale, în care nu se știe ce e apa caldă, nici măcar omenia față de prețurile exorbitante, în comparație cu cele din centrele străine.

Dar dacă de hoteluri mai confortabile se poate vorbi în București și câte-va orașe din țară, ele sunt înlocuite cu adevărate hanuri murdare și ploșnițoase, în orașele care ar putea servi drept popas de escursiuni.

Gândul de a atrage călători, va trebui să aducă deci pe acela de organisațiune a hotelurilor, pentru ca să nu predomine numai specula ci și îmbunătățiri care să atragă, să șteargă impresia de complect orientalism, dusă cu sine de ori ce visitator întâmplător al orașelor de provincie.

Călătoriile aiurea azi au ajuns o sursă de venituri apreciabile în economia țărilor și mai ales a orașelor. Pentru înlesnirea lor se cere însă o organizație metodică a tuturor celor interesați direct, cei cu mijloacele de transport, ca și cei de care atârnă înlesnirea vieții.

E păcat să nu profităm de darurile pe care natura ni le-a hărăzit din belșug, lăsându-le nefolosite. Se poate începe metodic cu ademenirea măcar a celor din țară mai îngăduitori prin obișnuință. Să nu lăsăm să le cuprindă paragina, căci cu drept cuvânt ni se poate aduce bănatul că nu prețuim ceia ce avem.

CASA ŞCOALELOR

Prin publicistica noastră se ridică nu prea arareori, o atmosferă apăsătoare de critică vehementă asupra vieţii generale de la noi. Nu bănuesc că întotdeauna porneşte dela gândul rău numai de a lovi, urmărindu-se cine ştie ce intenţiuni ascunse. Adeseori este şi sinceritate ori dorinţa de îndreptare.

A insista într'una numai asupra inerentelor greşeli şi a nesocoti, intenţionat ori din necunoaştere, părţile sănătoase, bune, este a face o operă de distrugere, prin pierderea nădejdii de îndreptare. Relevându-se numai furturile, delapidările, crimele şi tot soiul de năsbâtii, inevitabile oricărei societăţi, se naşte părerea nu numai la cei din afară cari nu ne cunosc, dar chiar la cei uşor influenţabili dinlăuntru, că suntem o ţară de hoţi, de morfinomani, de decăzuţi morali. Nescoţându-se în relief, fie paralel, fie măcar sporadic şi exemplele de muncă cinstită, de îndeplinire până la jertfă a datoriei, se întemeiază o falşă şi nedreaptă apreciere asupra unui popor întreg, căruia, în faza de evoluţie în care se găseşte îi trebue tocmai încrederea în ce e sănătos şi trainic.

Nu arareori am cetit învinuiri ce se aduc Casei Şcoalelor, venite însă dintr'un punct de vedere unilateral

asupra activității ei. Prin faptul că, sub puterea influențelor ce nu pot lipsi dela o instituție de stat, în editura Casei Şcoalelor au apărut cărți, mai ales în domeniul literar, al căror conținut nu deșteaptă prea mare interes la mulțimea cetitorilor, nu se cuvenea a trage concluziuni asupra activității ei generale.

Casa Şcoalelor a fost înființată de P. Poni, al cărui scurt ministeriat a lăsat urme adânci în școală, neumbrite chiar de lunga activitate a lui Haret.

Poni a plecat dela gândul înființării unei instituțiuni de stat, care să promoveze și să înlesnească construcțiile școlare, mai ales cele dela sate. Pentru aceasta ajunsese să capete un fond însemnat pe acele vremuri, din care să se împrumute comunele rurale. Valurile politice au înghițit milioanele Casei Şcoalelor, care ar fi devenit astfel pentru școli ceiace e Creditul Industrial pentru industrii. Banii au fost trecuți altor destinațiuni, iar Casa Şcoalelor stânjenită în scopul pentru care fusese înființată.

A trecut apoi prin o fază de indecisiune, ca activitate, până când încetul cu încetul, a ajuns o instituție de promovare a culturii în școli. In limitele sumelor ce i se pun la dispoziție, insuficiente mai întotdeauna, Casa Şcoalelor e menită să vină în ajutorul vieții legată de școală.

O ramură importantă din activitatea ei actuală este editarea cărților din domenii felurite. In această privință a ajuns o editură bogată, cum arată catalogul ei de cărți. După „Cartea Românească", e cea mai fecundă și variată editură, cu câmp de activitate care nu trece în al editurilor particulare, nici nu le face concurență, ci le împlinește în multe privinți. Acestea nu se pot avântura în domenii cu o desfacere nesigură și în-

ceată a cărţii prea specializate. Mai ales lipsa aproape totală la noi a unui comerţ de librărie serios, care prin promptitudinea şi sinceritatea raporturilor materiale cu marile edituri să înlăture imobilizarea capitalului, dăunătoare noilor tipărituri, dar prin interesul sincer, conştient să contribuie la răspândirea cărţilor, lucrările cu conţinut ce se adresează unui public restrâns, nu se pot tipări de oricine.

Administraţia Casei Şcoalelor, dându-şi samă de aceste neajunsuri, şi-a luat sarcina de a împlini lipsurile. Şi astfel a ajuns la o varietate de tipărituri interesante, din acele specialităţi care nu sunt reprezintate decât sporadic în cataloagele altor edituri.

Dacă în domeniul curat literar nu putea intra în concurenţă cu editurile particulare, în domeniul ştiinţific şi mai ales pedagogic, a adus servicii netăgăduite culturii generale.

Dela cursuri universitare până la noua Bibliotecă ştiinţifică, din care au apărut în ultimul an vre-o 10 volume; dela studii filosofice şi istorice până la editarea lucrărilor lui Cantemir şi a vechilor cronicari pe care nu le puteau tipări editurile particulare; dela valoroase lucrări până la tipărirea cărţilor didactice pentru şcoli profesionale, cu slab contingent de desfacere, cărţile Casei Şcoalelor îmbrăţişează toate domeniile.

Mare merit s'a făcut din crearea unei biblioteci cu traduceri clasice, dar mai ales cu editarea singurelor publicaţiuni destinate nu cărturarilor satului ci celor în care abea mijeşte năzuinţa de a pune mâna pe o carte. Nu mai vorbesc de „Biblioteca de popularizare a Ştiinţei", din care au apărut vre-o 50 de cărţulii şi care împreună cu „Cunoştinţe folositoare", editate de „Cartea

Românească", constituesc începutul unei adevărate enciclopedii științifice, pusă la îndemâna tuturora.

Cărțile tipărite de Casa Școalelor nu umplu magazinele ei de depozit, ci alimentează continuu bibliotecile școlare, înființate în ultimii ani în mare număr, după cum sunt răspândite cu profunsiune printre elevi, cu ocazia sărbătoarei împărțirii premiilor dela fiecare sfârșit de an.

Imprăștiate astfel în pătura cea mai dornică de cetit, cărți, cele mai multe folositoare, întemeinicind lățirea culturii generale și intețind năzuința de mai largă folosire a bunelor tipărituri.

Astfel Casa Școalelor își îndeplinește un mare rol cultural și nu merită criticile prea aspre pornite uneori din scoaterea în relief numai a scăderilor reslețe, și acele adesea având drept temei maleabilitatea interpretării lucrărilor, mai ales din domeniul literar. Valoare intrinsecă a unei opere poate fi privită din atâtea perspective, încât rar poate exista una, care să stârnească aprobarea unanimă.

Scăderile de amănunt însă dispar față de importanța întregului. Din acest punct de vedere trebue privită activitatea unei Instituții, mai cu seamă de stat.

Oricare ar fi resistența celor ce o conduc, fluctuațiile din afară sunt adesea atât de puternice, încât lasă urme și în cel mai gros zid de apărare. Pe drumul croit, Casa Școalelor împlinește netăgăduit un însemnat rol în răspândirea culturii generale mai ales în condițiunile de la noi puțin prielnice pentru intensificarea ei.

CLIPE DE FIOR

Serbările jubilare dela Constanța ca și cele dela Chișinău, au fost popasuri sufletești ; venite din vreme în vreme, ne mai sguduie din lâncezeala zilnică. Ele ne aduc aminte de trecutul, din păcate prea ușor uitat de toți, bătrâni dar mai ales tineri. Sunt pline de învățăminte chiar prin manifestarea mai brutală a unor cusururi ce ne mai stăpânesc, cum e acela de a subordona participarea obștească la niște serbări naționale, desbinărilor vremelnice dintre noi pe temeiul urelor personale, pe cât de sterpe pentru țară, pe atât de doveditoare a orientalismului ce ne stăpânește încă în politică.

Toți acei cari n'au vroit să ieie parte oficial printre spectatori, nu s'au putut stăpâni să nu se amestece prin mulțime. Lacrămile cari le-au umezit ochii fără voie, la vederea anumitor scene, au represintat și sincera durere personală pentru greșala către țară, înfăptuită din calcule, care numai bine nu ne pot aduce.

In adevăr, de piatră să fi fost și tot nu puteai rămâne neemoționat la defilarea chiar a carelor alegorice, închegate cu multă înțelegere. Evocau viața reală a unei părți din țară, prin aceasta a țării și neamului întreg.

Sguduitor de emoționant a fost înainte de toate grupul steagurilor sdrențuite, reduse la prăjina lor în vâr-

ful căreia era aninată flamura scumpă de mătasă sfârcuită de ploaia gloanțelor dela 1877.

Representau simbolul închegării noastre ca stat independent, după veacuri de dureroase opresiuni și valuri stânjenitoare de progres. Bătrânii cari le purtau, cu pieptul plin de semnele vitejiei, concretizau timpul scurt, o viață de om abea, în care din țărișoara încinsă de raialele turcești, am devenit un stat, în care, orice s'ar zice, prin muncă și multă sforțare, viața este organizată după calapodul altor țări, cu răgaz mai îndelung pentru desvoltarea temeinică.

Carele alegorice cari au urmat, dela al lui Ovidiu înconjurat de grupa tracilor harnici și buni gospodari, până la acel cu busturile regilor Carol, Ferdinand și Mihai, erau clipe cinematografice din lunga epopeie a neamului, plină de lacrămi, jale și foc, dar și de uriașe sforțări spre resistență, nu mai prejos de acele cu care se umple mintea și sufletul copiilor noștri din școli, luate însă din istoria universală.

Urmă apoi representarea belșugului nostru variat, daruri naturale cari ne-au ajutat la rezistența trecută, dar dovedesc și putința independenții noastre economice. Cu ele trecea pe dinainte și toată energia noastră etnică. Ți se umplea inima de bucurie, născând spontan nu numai mândria dar și încrederea în viitor, când vedeai pășind apăsat mocanii, descălecătorii din plaiurile muntoase, icoana vie a prefacerii nomadismului pastoral ce a dăinuit atâtea veacuri, în stabilitatea temeinică a agricultorului plin de vlagă.

Descălecarea Românilor de pretutindeni în granițele noului stat n'a încetat. Mărturisesc că n'am putut să-mi stăpânesc lacrimele, șterse pe furiș, la trecerea grupu-

lui macedonean, tot aşa cum nu mi le-am putut stăpâni — ca şi alţii din jurul meu, — când am avut înaintea ochilor pe veteranii purtători ai drapelelor dela 1877 ori pe invalizii ultimului răsboi.

Erau eroii adevăraţi ai neamului, sub felurite înfăţişări. Erau forme diferite ale energiei noastre etnice şi o însufleţire izbăvitoare în vreme de grele nevoi. Plecam smerit fruntea în faţa lor, şi în tăcere mă rugam lui Dumnezeu, ca miile de oameni ce asistau la serbare, dar mai ales sutele de copii din defilare, să simtă măreţia clipei, iar perindarea energiei etnice, să nu însemne numai satisfacere de moment, ci să deştepte în suflet râvna la muncă şi însufleţirea pentru binele obştesc, de care avem acum tot atât de mare nevoe ca şi la 1877, 1913 ori 1916.

Grupa macedonenilor deştepta tragedia celor 1822 de ani, amintiţi pe bucăţica de scândură purtată în fruntea lor, trăiţi în casne grele, dar care nu i-au nimicit. Păşeau mândru, ca după o biruinţă mare. Cămeşile albe, încreţite spre poale, mintenaşele scurte cingătoarea ce le scotea în relief svelteţa trupului, se deosebeau doar numai ca tăetură de a mocanilor înaintaşi. Cântecul lor intonat cu încredere, tărie şi suflet, era pătrunzător. Asemenea imnului din simfonia lui Beethoven, trâmbiţa energia şi chezăşia în viitor. Spunea, celor ce aveau urechi de auzit, că oricâtă spumă ar fi la faţă, viaţa neamului este asigurată prin puterea şi curăţenia valurilor dela adânc. Mai spunea cât de nesecat este izvorul românismului. Veacuri l-au ameninţat, dar a învins tăria lui.

Ultimul mocan bătrân, ce se silea să ţie pasul după ceilalţi, încheia trecutul plin de glorie. In urma lui, cu

priviri sclipitoare îndreptate spre mândra făptură a Reginei, ce concretiza *Țara, v*eni valul tineretului școlar.

Cât a ținut defilarea lui, dela fetițele din școlile primare cu ambiția de a li se auzi cadența pașilor, până la studenții de mâne cu trupuri prea de timpuriu încovoiate, mă gândeam la marea răspundere, a celor de azi, de a nu-i lăsa să crească în golul luptelor noastre sterpe. Bogățiile arătate prin carele, cari acum ajunseseră cine știe unde, ar rămâne pleavă netrebnică, dacă cei ce treceau acum în fața noastră, vor trăi în paragina socială, lipsită de orice ideal.

Energia etnică multă vreme va rămânea încă dormitândă, dacă vlăstarele ce abea încolțesc, vor respira într'o atmosferă de veșnică somnolență ori ademeniri spre deșartă gălăgie, care umple viața noastră de toate zilele. Problema școlară, implicit cea culturală, nu poate preocupa numai pe profesioniști, fără să nu se arăte astfel, cât de puțină grijă punem pentru sănătoasa desfășurare a viitorului nostru.

Și iată cum, serbările dela Constanța, nu însemnau numai desfătarea trecătoare, ori mulțumirea reușitei depline pentru organizator, ci răscoleau tot ce interesează viața și menirea noastră ca popor.

Nu puteau avea numai un înțeles regional. E dreptul dovedeau că Dobrogea e a noastră. Șiragul nesfârșit al soldaților ca și drapele sdrențuite de gloanțe, spuneau ori cui, că nu poate fi și în viitor altfel decât că trebue să rămâie a noastră.

Particularitățile regionale însă stârneau ecou prelung asupra problemelor generale de azi.

Din apăsarea pașilor celor ce defilau, din încordarea privirei lor către reprezentanții țării, din urale și im-

nurile ce răsunau peste largul mării liniştite, se desprindea acelaş glas, care trebuia să pătrundă în inimile tuturor celor de faţă :

Pentru întărirea ţării ni se cere muncă ; pentru păstrarea ei avem nevoe de mai multă înţelegere caldă a intereselor ei şi mai puţină vrajbă între noi.

BASARABIA

Când urci dealul Cetățuii de lângă Iași, pe lângă zidul de dealuri înalte, care străjuesc Siretul spre apus, în zarea răsăriteană, se văd alte dealuri oglindirea celor dintâi în inima părții moldovene de dincolo de Prut.

Intre ele se întind culmile joase, ca umplutura unui basen din coada „Pustiului", de care ne vorbește Cantemir.

E ținutul jos, de stepă, ce începe din dealurile Hârlăului cu ruinele palatului lui Ştefan şi până în ale Orheiului, în care cetatea de apărare din aceiași vreme, zace sub mantia pământului răscolit de pluguri.

Iar dacă pornești de prin ținutul Baii, cu biserica lui Petru Rareş, încă în picioare, și poposești la Cotiugenii-Mari din apropierea Nistrului, nu-ți dai seamă că ai trecut o foastă graniță între țări. Intâlneşti pe malurile Moldovei ca şi pe ale Răutului, acelaş port, aceeaşi limbă curgătoare, aceiași față deschisă şi senină, acelaş suflet bun și primitor pe cât de mândru.

Aceiaşi țară ca pământ, aceiaşi fire ca oameni.

Numai când compari totul, oameni, obiceiuri şi locuri, îți dai seamă și de nemaipomenita samavolnicie înfăptăuită în 1812, ca şi de măreția zilei de azi, când se preaslăvește realipirea părții rupte cu sila.

Vremea de mai bine de un veac, a stăpânirii străine, a aruncat un strat uşor de spuză, asupra unei părţi din elementul românesc. Era inevitabil. A fost îndeajunsă o adiere de vânt răcoritor, pentru ca sufletele să apară din nou în strălucirea şi curăţenia vechilor mazili, care îşi dădeau cu drag viaţa, în slujba domnitorului de la Suceava, apărătorul lor.

Basarabia este una, trup din trupul Moldovei mari. Aşa a fost, aşa va rămâne, căci nu poate fi altfel.

Revenită la ceia ce era până la începutul veacului al 19-lea, Basarabia constituie o provincie întregitoare în totul, armonicei plăsmuiri a României de azi. Işi are partea ei determinată în viitorul ţării, chiar prin spuza ce a păstrat sufletele curate.

Pământul ei prezintă o variaţie de blând peisaj, cu largi văi, dealuri înalte ce se scoboară treptat până la faţa mării. Hotinul e pitoresc prin crestele de calcar ce-l străbat în curmeziş. Lăpuşna este asemenea cu inima Moldovei dela obârşia Bârladului.

Bugeacul e larg orizont de colini tot mai scunde, peste care plugul asvârle continuu covor de semănături.

Pământul e brăzdat de văi variate, ademenitoare. Valea Nistrului seamănă cu a Moselei, cât trece prin podişul renan. Valea Răutului e un şirag de mărgele, în care firul de aţă represintă gâturi strâmte, cu neîntrecut farmec, unde se îmbină apa cu vegetaţia plină de viaţă. Lacurile din Bugeac, întinse ca nicăeri în România, pot fi — sunt în parte — enorme rezervoare naturale de peşti.

Pădurile nu prea umbresc Basarabia, e dreptul. Codrii Tigheciului au rămas în amintirea localnicilor, iar partea numită Codru, în nord de Chişinău, nu are pe

ea de cât petece de stejar, groși și falnici, cum n'am văzut nicăeri aiurea.

In schimb pământul este bogat. Brasda neagră cum e catranul și grasă ca untul, așa numitul ciornoziom, plămadă bună pentru grâu, în Basarabia se întinde pe o suprafață mai mare, de cât în celelalte provincii românești.

Locul pădurilor e împlinit cu livezi și cu vii. Poate cea mai sistematică cultură de pomi roditori, în Basarabia s'a început. E ușor de menținut, mai ușor de întins. Sunt condiții naturale minunate, ce trebuesc folosite într'o gospodărie economică, bazată pe date științifice.

De aceasta se mai leagă și obișnuința, răspândită printre locuitori, prin puncte agronomice, care n'ar fi bine să dispară.

Cât despre vii, ele dau rod îmbelșugat până și în năsipurile de lângă Cetatea Albă.

Pământ și climă, indică Basarabia pentru o agricultură intensă, cu ramuri variate, de care se poate lega cu vremea o temeinică industrie agricolă, cum ar fi acea a conservării fructelor.

Frumoasă și bogată de la natură, Basarabia este populată cu cel mai blajin popor, cuminte și înțelegător al intereselor lui. Insuși arhaismul etnic ce domnește în mare parte din satele lăsate fără comunicație între ele, îl socot ca un mare noroc pentru sborul ce trebue să-l ieie și neamul nostru în toate. Au rămas sătenii isvorul limpede ca cristalul, cum erau mazilii din vremea lui Ștefan. S'a păstrat sufletul curat, cu însușiri alese, dar și cu îndârjenia răsbirii veacurilor de asuprire. Această din urmă calitate, pentru moment socotită drept piedica adaptării la vremurile noi, pentru mine e echivalentă cu

voința și hotărârea din faza, când cultura va îndrepta mintea cătră o nouă orientare a vieții. O constat în fașă, la micii elevi din școalele noastre, mai mult decât la cei mai mari, cu pregătirea insuficientă a vremurilor de transiție.

Cât privește celelalte popoare din mosaicul etnic, explicabil, al Basarabiei, sunt atât de fărămițate și reslețe în aluatul preponderent autohton, încât nu pot provoca nici o îngrijorare serioasă, în afară de pâlpâiri vremelnice.

De aceia nu poate fi Român, cu cât de puțină înclinare de dragoste spre țara lui și cât de slabă grijă pentru viitorul neamului, care să nu simtă bucuria alipirei Basarabiei la patria mumă.

Intre Comloş şi Jimbolia

Lângă Sânnicolaul-Mare este un Triplex Cofinium. Se unesc graniţele dintre România, Ungaria şi Jugoslavia. Nimic nu dă a înţelege că în apropiere este un punct atât de însemnat. Pământul e ca în palmă, iar pichetele de grăniceri nu se zăresc din porumbiştea înaltă cât omul.

Când căldura încinge şesul, pâlcurile de arbori ce arată satele, ca şi turnurile de biserică ce răsar ca nişte faruri, parcă înoată pe o faţă de apă de culoarea leşiei. Sunt tablouri de Fata-morgana, repetate ici-colo, în direcţia satelor. Nici un dâmb nu simţueşte profilul terenului pe orizontul înecat în negura uşoară a depărtării.

S'ar părea monoton drumul prin asemenea ţinuturi de Bărăgan. Şi totuşi, variaţia e la fiecare pas, căci munca omului a ştiut să împodobească locurile în aşa fel, încât uniformitatea naturii să fie cu totul acoperită.

Mai întâi sunt arborii. Nici drumurile, nici satele, nu se cunosc că-s la margine de stepă. Stejarul îţi întinde vânjos ramurile noduroase, semnul trudei din greu. Plopii, iau aspectul chiparoşilor. Clima nu pare a fi destul de aspră, căci în livezi sunt mulţi caişi, persici, duzi şi nuci.

In afară de ogoare, pe aice predomină o nouă notă de variaţie : Sunt viile dese, întinse. Un singur gospo-

dar are 14 jugăre, altul chiar 32. Sunt vii de şes, dar când străbaţi drumurile dintre ele uiţi că eşti la şes. Şirurile de butuci, nucii ce împrejmuesc viile, dau atâta gâlgâitoare viaţă, încât nu e nici o deosebire de potecile ce obişnuit le băteam printre podgoriile de pe dealul Buciumului de lângă Iaşi. Numai lipsa unor perspective, când ieşi în luminişuri, îţi aduce aminte că e şes.

Ogoare rodnice, vii întinse, păşunat din belşug, au ca urmare gospodării întemeiate. Pătrundem în una, din Niereu, pe sub portal înalt de stejar. Gospodina singură acasă, ne cere iertare. Doctorul e tocmai în vizită, ca să caute pe o servitoare, care avea ferbinţeală. După puţină aşteptare ne face onorurile casei, cu mobile orăşeneşti. Pe urmă, luând un smoc de chei mari din cui, ne duce prin gospodărie, cu ecareturile grămadă. Ici e pivniţa, „podrumul", plină de antale cu vin. Peste drum e grajdul. Ca o mândrie a gospodăriei ne arată un armăsar de sânge, cu părul lins şi strălucitor de curăţenie. Pe urmă pe rând vedem şura cu unelte şi podul plin de fân, apoi cotineaţa cu porci graşi.

Toată gospodăria aceasta grea, e dusă de gospodină cu ajutorul a două slujnice. Bărbatul poartă grija din afară a ogoarelor şi mai ales a viei.

Străbatem drumul şi intrăm în altă gospodărie, al cărei stăpân e numai vier. E o casă cu eleganţă de oraş şi cu o curăţenie de biserică. Podrumul aici e în două părţi, iar antalele au dimensiunile celor dela şcoala de viticultură din Chişinău.

Ce păcat însă şi într'o parte şi în alta!

E o problemă ce se pune mai pretutindeni, la noi. Odraslele elementelor mai cuprinse dela sate, se sburătăcesc. Gospodăria întemeiată cu munca de o viaţă în-

treagă se nărue. In loc ca satul să folosească din generațiunea ridicată de pe urma muncii părinților, se spulberă și rodul muncii acestora.

Singura urmașă a gospodarilor vizitați în urmă, își făcuse educația la Dresda, iar acum se preumbla prin străinătate. Mă doare inima gândindu-mă la înstrăinarea și dărăpănarea frumoasei gospodării întemeiată de părinți. Dincolo, peste drum, acelaș lucru. Cei doi feciori au ajuns avocați la târguri. Sunt domni. La moartea bătrânilor averea se va împărți și se va șterge orice urmă din cinstita lor muncă grea.

Din Niereu, apucăm drumul mai departe. Străbatem un sat șvăbesc, cu bulevard larg, cu case umbrite de ederă, cu parc de salcâmi, cu cai splendizi.

Tovarășul îmi povesti cum au ajuns nemții de aici să-și facă vii.

La început au cultivat tătarcă (meiu pentru mături), iar măturile fabricate de ei au ajuns repede la cătare. Din banii adunați de pe tătarcă au sădit vii. Azi satul e înconjurat numai de podgorii.

Pe drumuri desfundate dintre vii, ajungem la Comloșul-Mare, sat întins, cu gospodării întemeiate, aparținând aproape numai la Români. Sunt veniți din Oltenia. Bărbații au păstrat încă portul : pantaloni de sumăeș, strânși pe pulpă, cu buzunare dinainte, cu găetane în lungul cusăturii și cu flori de șireturi în dreptul tăieturii buzunarelor. Și numele sunt cu totul deosebite de ale celor din partea locului. Pe unul îl chiamă Bucurescu, pe altul Toparceanu, Ureche, Păcurari.

Gospodăria lor e gospodărie ; bufeanul a învățat ceva din pribegia strămoșilor.

Aici iarăși se deschide o problemă etnică. Olteanul

din Comloș, dacă ar fi rămas la locul lui, în Gorj ori Mehedinți, ar fi avut o gospodărie desordonată în bună parte. Olteanul ajuns bufeanul din Banat, venind în atingere cu șvabii, fiind călăuzit de o administrație care îndeplinea și rol de educator, s'a dat la brazdă. Gospodăria lui de azi, nu e întru nimic mai prejos de a șvabului din satul vecin. Aceiași dispoziție a încăperilor; aceiași mobilă de târgoveț. Vitele lui sunt adăpostite în grajduri zidite, iar porcii grași au cotineață sistematică. Au ajuns să aibă patima cailor, iar podrumul de sub casă nu e deșert. E în stare și olteanul să bată pe șvab, după cum mocanul dela Săliște a bătut pe sas. Nu e deci cu neputință ca și munteanul ori moldoveanul din Basarabia să aibă o gospodărie mai orânduită și mai sistematică. E nevoe de bunul exemplu și de chibzuită conducere.

O piață vastă formează inima satului. Aici sunt cele două biserici, aici șirul de case lipite, unde sunt autoritățile, farmacia, dar și hotelul. Peste drum e imensul parc și castelul al cărui stăpân, mai de demult, a fost un macedonean, Nacu. Curțile au trecut prin zestre la un grof cu nume italian mi se pare, iar azi obștia nu știe ce să facă nici din parc nici din castel. La cele din urmă, potrivit vremii, va adăposti vreun orfelinat ori școală. Cine știe? Le va veni și Comloșenilor poftă să aibă un gimnaziu și se va găsi un dornic de a fi ales deputat care să stărue pentru împlinirea poftei lor. Așa se înmulțesc doar de o bucată de vreme, școlile secundare la sate.

Dela Comloș la Jimbolia, e o aruncătură de băț. Drumult trece prin Comloșul-mic, sat șvăbesc. Pe clădirea cea mai mare din sat, restaurant, casino și berărie, stă

scris cu litere de o şchioapă: Deutsches Haus.

Tovarăşul meu îmi spune la ureche: „Aşa ceva, dincolo, în Serbia n'ar fi îngăduit. Acolo n'au voe nici chelnerii să vorbească altfel decât sârbeşte". Şi totuşi noi suntem pârâţi la Liga Naţiunilor că suntem apăsătorii minorităţilor, că le înăbuşim orice manifestaţie naţională proprie şi câte alte bazaconii.

Treci printre ogoare ce par straturi.

La orizont, dinspre Serbia, se ridică năprasnic nori de plumb, ce par că se rostogolesc peste şesul fără margeni. Fulgerele brăzdează norii, asemenea unor săgeţi ce vor să se înfigă cu un capăt în cer şi altul în pământ. Prind a se zări numeroasele şi marile cărămidării din Jimbolia, cu hornuri ca la cine ştie ce fabrici mari. Se desluşesc tot mai limpede turnurile bisericilor din orăşelul nostru de graniţă.

Suntem scăpaţi. Abea ne suim în vagon şi norii se sparg. Ploaia repede de vară, cu picături maşcate ce produc bubueli, când răpăesc pe pământ, ţese pânza deasă în văzduh. E o altă faţă a manifestaţiunilor naturale din şesul nedefinit, prielnice în îmbinarea lor, ca să facă din Torontalul, la marginea căruia ne găsim, un grânar nepreţuit al României.

SĂNNICOLAUL-MARE

Trenul care te duce la Timişoara, taie numai câmpia netedă ca'n palmă, trece însă pe lângă sate bogate, cu case alineate dealungul străzilor largi. Vatra satului pare o pajişte înflorită. Nici un spin ori ciulin. In schimb, pe iarba verde, cârduri nenumărate de gâste ca pete de zăpadă. Trebue să fie mii şi mii.

Aşa e la Pescăreţul mic, cu cimitirul chiar lângă gară, înşirare de lespezi uniforme, vrâstate cu sclipire de sticlă fel de fel colorate, puse în vârf de băţ. Aşa e la Biled, cu o crescătorie sistematică de porci, coteţ şi jghiaburi numai în beton ; satele se înşiră toate la fel. Lovrinul e după acelaş calapod, numai că la case sunt pervazuri verzi la ferestre, bătătoare la ochi.

Pretutindeni e zarea nesfârşită. După o zi de ploaie, nourii se lasă spre orizont, sdrenţe alburii însăilate cu dungile albastre ale seninului. Linia zării e astfel nedesluşită, iar cer şi pământ încleştate unul în altul. Intre ele e belşugul ieşit din plămada pământului încins şi zămislitor prin aburii şi căldura ce încarcă ogoarele. Belşug în toate şi peste tot. Ogoarele se ţin unul de altul. Unde nu e popuşoiul, cu spicul trecut, aurit, e miriştea cu cârduri mai ales de cai, dar şi de porci, mai rar de oi. Vrâstarea o dau petecele de tutun înflorit şi înalt

cât omul. Rediuri de stejar, plopi rămuroși, presară pete întunecate.

Acelaş tablou al rodniciei, ca în Torontalul dela sud, a cărui continuare este regiunea.

In asemenea ținut bogat, Sânnicolaul-Mare e centrul cel mai de samă, alăturea cu Cenadul-Mare, mai dinspre graniță.

Dela gară până'n oraş e distanță lungă. Dacă n'ar fi autocarele, chiar hârbuite, drumul ar fi o preumblare silită, destul de obositoare.

Câmp și oraş sunt fără graniță hotărâtă. Unde s'au terminat ogoarele, încep grădinile caselor; la început rare, apoi mai alipite, cu cât te apropii de centru. O moară sistematică, clădire vastă, e semnul belşugului din jur.

Spațiul larg e arătat de străzile late, ca în oraşele nouă basarabene. Nu sunt multe case cu două rânduri. N'au la ce folosi. Loc e îndeajuns pentru ca să se întindă orizontal.

Căutând gimnaziul, am dat peste o şcoală primară, mai încăpătoare decât un gimnaziu dela noi. Demn de remarcat: Pe pereții sălilor, cărți postale ilustrate ori mici tablouri cu subiecte naționale, sunt foarte frumos încadrate în rame, făcute din paie de grâu. E o sugestie pentru învățătorii din alte regiuni, spre a împăca estetica cu nevoia.

Gimnaziul e de o curățenie sclipitoare. O sală de gimnastică așa cum nu sunt multe aiurea la licee cu veniturile de milioane ale comitetului școlar. Alăturea, în clădire separată un muzeu bogat, dar în care nici o primire nu se poate constata de când e dincoace

de graniță. Cam dese ori am constatat acelaş fapt și în părţile ardelene.

O surpriză te aşteaptă în acest colț depărtat al țării, atât de aproape de Tisa. In fața gimnaziului e bustul lui Eminescu, pe un soclu înalt de marmoră, iar de jur împrejur numai flori și ederă. Prin contrast îmi aduc aminte de bustul lui Eminescu, din fața școalei primare Marchian din Botoșani, pe unde poetul a trăit, a iubit și a cântat. Doar toamna cât frunzele uscate tapisează locul gol, din jurul bustului. E dreptul, locul e prea larg și s'ar cere prea multă cheltuială și prea multă sforțare din partea primăriei, pentru a așterne măcar un covor verde, dar de aceași culoare curată din primăvară până'n toamnă.

Oricum, bustul lui Eminescu dela Sânnicolăul-Mare, te face să nu-ți pierzi speranța în viitor, în ce privește cadrul lărgit al sufletului național.

Nu e mai puțin adevărat însă, că directorul gimnaziului, deși din partea locului, poartă numele Bucurescu, obișnuit prin satele de pe aici, la bufenii veniți din Oltenia. El singur a pribegit în vremea războiului până pe la Iași, așa încât și-a putut da samă mai deaproape că vechiul regat nu e în Byzanț.

In tovărăşia colegului cunoscut, întâmplător descoperit, am colindat în mahalalele românești, cu case unele stuhuite, dar stuhuri de hărnicie și belșug. Sunt în mare parte Români veniți de prin părțile Turdei, bițoși, adică cu plete în vremea lor.

Gospodăria ? cum spuneam, adevărat stup... Vorba ? neaoș românească ; credința ? din păcate aceiași desbinare primejdioasă între uniți și neuniți. Suflul vremii nouă ? Cu mare durere, nimic în casă care să arate

schimbarea, noua stare dorită. Aceleaşi cromosuri de demult, vândute de papetăriile ungureşti; aceeaşi atmosferă lăuntrică, cu care nu se poate întări granița, cum cer împrejurările. Aici ar fi rostul cultural național al statului. In asemenea zone ar trebui concentrată toată însuflețirea și toată grija. Ofensiva culturală pe aici ar trebui să fie întinsă, căci nu e vorba numai de împrospătat analfabetismul, dăunător în general, ci de sădit în sufletul fiecăruia conştiința apărării naționale.

Aici n'ar trebui să existe deosebire între unit ori neunit, între național-țărănist ori liberal. Grija comună pentru viitor să ne învăluie pe toți deopotrivă, căci o zi perdută acum, înseamnă lărgirea crăpăturilor din temelia generală a țării. Dar pentru aceasta ar trebui mai puțină patimă și mai slab egoism, sus, de unde trebue pornit îndemnul.

Astfel, sfătuind pe tovarășii mei din stradă în stradă, ne pomenim în fața mândrului templu ortodox, de curând ridicat, după liberarea dela 1901, de sub vechea tutelă a bisericii sârbești. Interiorul e plin de lumină. Sclipeşte poleiala strănilor din jur, ca și a sfeșnicelor din fața catapetesmei proaspete, fiecare cu însemnarea credinciosului care le-a donat.

Drumul prin orășelul ca un sat mare, s'a încheiat în încăperile unde a trăit Vincențiu Babeș, luptătorul dârz din timpurile nu tocmai depărtate.

Cât de sfântă și eroică era lupta acestor mucenici ai neamului, a căror acțiune desinteresată, elan al unor simțiminte atât de nobile, se caută azi a fi folosită în sfere cu totul altele, decât acele în care s'a desfășurat. Rezultatul jertfirii lor este speculat. Mormintele lor însă, sunt uitate și părăsite.

ANINA-ORAVIȚA

Când ieși din pădurea deasă de fagi, prin care e tăiat drumul de la Reșița și dai de luminișul ce se revarsă peste Anina, te freci la ochi. Nu-ți vine să crezi. Ești în România ? Nu te-au fermecat Zânele pădurii ?

Te pomenești dintr'odată departe, departe, unde-va prin ținuturile de la poalele Alpilor, cu pajişti fermecătoare, verzi ca buratecul și întinse una peste tot, de pe coasta dealurilor scunde, pe fundul vâlcelelor largi.

Ca într'o covată stau cele două sate: Anina cu mine și hornuri fumegânde, Steierdorf cu căsuțe pașnice, înşirate în lungul străzilor întortochiate. De o parte mormane negre de cărbuni proaspeți scoşi din adâncul pământului, arată ocupația celor din Anina, cârtițe omenești cari răscolesc măruntaele muntelui, scoțând din el prețiosul aur negru. Dincolo e liniștea naturii nebănuit de ademenitoare, cu cârdurile de vite roșcate care fac să răsune în amurg dangătul tălăngilor clătinate'n mers.

Pe amândouă le unește cimitirul intim pe muchea unui dâmb, veșnica pace care mărește farmecul realității trecătoare.

De la bisericuța cu turn țuguiat, înălțată pe umăr de deal, cu aureolă purpurie în jurul crucii când soarele s'a lăsat după curmătura dindărătul ei, se resfrâng sune-

tele cu ecou prelung ce vestesc vecernia.

Amăgirea e și mai complectă. Crezi în adevăr că ai trecut granița dinspre apus.

Amăgirea ține și a doua zi, când apuci calea cătră Oravița. Cel mai alpin drum de fier din întreaga Românie, șerpuește în cotituri dese printre păreți de calcar. Altul la fel nu mai există în țară. Iar când ai scăpat la larg, la capătul Oraviței, te socoți ca trezit dintr'un vis.

Șinele sunt puse aproape în tot lungul drumului pe margine de pripor. Tunelele sunt atât de numeroase, în cât cătând să le numeri, la urmă le perzi șirul. La fiecare cotitură te vezi întors din drum pe versantul celălalt al văii înguste ; gara care ai părăsit-o îți apare din nou înainte.

După fie care tunel sceneria se schimbă. Rar când pe fundul văii adânci strălucește câte un acoperiș de casă. Mai încolo, de jur împrejur ești închis între zidurile de piatră, ici proaspăt surpate, ici acoperite cu licheni, ori numai pâlnii ruginite. După o nouă șerpuire, un nou tunel, aduce alt peisaj. De pe înălțimea unde te afli se deschide perspectivă largă, depărtată prin gura unei văi laterale.

Mașina pufăe din greu, lăsând nori de fum în lungul trenului. Vagoanele trosnesc din încheieturi, roțile scârție strident la cotul îngust, de crezi că trenul e gata să se răstoarne în prăpastie. Mereu urci șerpuind într'una până la capătul văii, de unde printre tufărișuri rare, din piatră'n piatră sare sglobiu firul argintat de apă, proaspăt ieșit din izvor.

Tunelurile încep să se vrâsteze cu viaducte ; te cuprind fiori când trece trenul în lungul lor. Inalte, sus-

ținute pe stâlpi svelți, când te uiți îndărăt, la cea dintâi cotitură, admiri îndrăsneala tehnicei care le-a aruncat deacurmezișul priporului fără fund, dar mulțumești în gând lui Dumnezeu că nu-l mai ai în cale. Abea ai scăpat de unul și tunelul te duce la altul, tot așa de înalt, ademenitor prin cadrul pădurii dese dindărătul lui.

Cât ține drumul, nu ai o clipă de liniște. Cu neputință să rămâi cât de scurtă vreme ogoiat. Ai apucat o cale vrăjită, ca și pe toboganele întortochiate instalate în parcurile cu atracțiuni, din iarmaroacele orașelor mari.

Emoția pericolului închipuit, când trenul vâjâie la scoborâș, pe pantă repede dealungul peretului surpat brusc de lângă șine, se împletește cu farmecul peisajului schimbător la fiecare cotitură. Ici, dacă nu bagi în samă și stai cu capul prea plecat la fereastră, te iușnește șfichiul crengilor de fag ; dincolo privirea se odihnește pe pășunea dintr'o poiană largă, bătută'n plin de soare sau pe culmea vârfurilor peste care cerne o bură deasă de ceață argintată. Acum te bucuri ca un copil, acum te uiți cu groază la puntea întinsă peste arcuri înguste cu capetele înfipte'n stâncă.

Ești în inima muntelui, fără nici un sălaș omenesc altul de cât cantinele înconjurate cu pomi, cu fructele'n pârgă. Stațiunile sunt departe unele de altele, uneori adevărate vile cochete, cu plante acățătoare și flori la ferestre.

Cât se odihnește mașina ori însetată, ia apă, devii copilul naturii. Ai uitat de viaducte și tunele. Șopârlițele care se soresc pe piatră te îmbie la joacă. Pâlcul de brazi îți șueră din cetinile scuturate de vântul înfundat

în vale ; Din o lumânărică tufoasă pâlpâie flacările petalelor numeroase. Ai vrea să nu mai pornească trenul.

Corăbierul sbuciumat de valurile mării înfuriate, se bucură la vederea celui dintâi pescăruş, care dă târcoale catargului ce tremură într'una. Limanul e aproape. Dincoace pâlcurile de popuşoiu firav ce-şi flutură mătasa îngălbenită, spun că valea se lărgeşte şi scoborâşul iute va lua curând sfârşit. Semnele apropierii de sat se întețesc. Nuci rămuroşi îşi țese crengile cu ale fagului răsleț, iar lângă el hămeiul, pare un voloc asvârlit la 'uscat pe o tufă de alun.

Maşina a ostenit ; îşi încetineşte mersul. Livezi de meri, cu fructele roşii ca boțuri de mărgean, vârstează cu pajişti rămase încă verzi. La o nouă cotitură, răsar din fundul văii, cele trei vârfuri ale Filvelor din apropierea Oraviței, care ca o căpățină de zahăr, care ca un stog de fân ori ca o creastă zimțuită, cu colți strălucitori de calcar desgolit.

A dispărut fiorul prăpastiei, intri în răcoreala pădurii de fag.

Dacă în tot lungul drumului şerpuit, ce străbate în curmeziş marginea munților bănățeni, nu găseşti nici o aşezare omenească în afara cantoanelor, a stațiilor şi a odăilor de pe fânețe, satele compacte încep să se îngrămădească la poalele munților.

Plopii piramidali împlinesc decorul, dar şi arbori schiloditi, cu crengile retezate până'n vârf, pentru frunzarul cu care se învinge aici seceta mai aprigă de cât în văiugile umbrite prin care ai trecut.

Ai ajuns la larg, dar nu ai scăpat de viaducte, caracteristica tehnică a acestui scurt drum de fier, unic în fe-

lul lui la noi. Nu numai când treci prin satul Maidan, viaductul înalt îți deschide perspective mai largi către margenea munților dinspre Arad, dar chiar când crezi că ai scăpat la Oravița, trenul devine jucărie, când îl privești de jos, alunecând pe puntea înaltă, susținută de vre-o 10 picioare.

S'a isprăvit. Câte-va ceasuri de călătorie, te-au obosit mai mult de cât un drum lung, făcut în alte părți. E oboseala emoțiunii de fiecare clipă și a frumuseților prin care ai trecut.

Ești nerăbdător să ajungi în tihna odăii la gazdă, iar cei vre-o 4—5 kilometri, ce-i străbați printre șiragurile de case din Oravița, așezate pe o vale îngustă, ți se par o veșnicie.

Şi totuși rămâi mulțumit. A fost o călătorie intensă prin varietatea peisajelor ce ți-a trecut pe dinainte în relativ scurt timp.

E atât de mândru cuprinsul cercului de graniță, în cât ori unde te întorci, te cuprinde un val de însuflețire pentru farmecul mereu altul ce-ți iese în cale.

Ce păcat că nu-l cunoaștem cu toții ! Poate ne-am schimba într'atât, în cât ne-am sacrifica pentru liniștea și prosperitatea țării.

BÂRZAVA

Nu e apă mai chinuită, în tot cuprinsul României, ca apa Bârzavei, din Banat. Dar iarăși nu este alt râu chiar mai bogat în ape, care să demonstreze pe deplin, câtă ispravă poate săvârși puterea valurilor rostogolite din munți și câtă bogăție de forțele nefolosite posedăm.

In Banatul mai industrializat decât ori care altă provincie românească, Bârza face minuni : dă puterea electrică uzinelor din Reșița, formează drumul lesnicios pentru căratul lemnelor de fag întrebuințate la fabricile de oțel. După ce a scăpat din munți, în tihna șesului, tot ea, aproape de Parteș, procură apa necesară orezăriei și heleșteelor artificiale dela Topolea.

Isvorăște din nodul Semenicului, înălțat nici până la 1500 m. Aici își au isvoarele și celelalte râuri ale Banatului, ce apucă apoi în direcții radiare. Temeșul o ia către nord, ca un arc larg ce desparte Munții Banatului de restul Carpaților ; Mehadia curge către Cerna, spre miază-zi ; Nera, sbuciumată, își croește drumuri înguste, apucând spre apus, ca și Bârzava. E unul din ținuturile molcome, dar impunătoare. Vârful Seminicului le domină ; acoperit cu pășune, se aburcă peste culmile celelalte, întunecate de noianul pădurilor dese, făget înainte de toate.

Adunându-și afluenții mărunți Bârzava nu cunoaște libertatea, taina umbrei și jocul sburdalnic prin bolovăniș, decât aproape de isvor. Pe urmă e încătușată. Primul stăvilar e cel dela Clauss. E vechiu. Construit pentru plutitul lemnelor, azi e scos din funcțiune. Bârzava mai hoinărește o bucată de vreme printre pajiști de frăgezime svițeriană. Ceva mai jos de sătucul Văliug, cu case de piatră înșirate de oparte și de alta a drumului, i s'a înfundat. In cale întâlnește din 1909, zid înalt de 27 m. și gros de 18, ca un larg arc dintr'un cerc cu o rază de 120 m. Biata Bârzavă e silită să amuțească, să-și strângă grămadă apele, formând un lac de vre-o 12 ha., cu o capacitate de peste un milion de m. c. Câte odată, ca în 1915, își mai ese din fire. Sclavia o revoltă. Se opintește, își umflă apele, le trece peste zăgazul măreț, apucând razna prin vechea-i albie secătuită, pedepsind prin distrugere, tot ce întâlnește în cale. Omul însă stă la pândă. Mânia apei îl întețește să-i calculeze puterea când e furioasă, domesticind-o și pe vremea marilor viituri. Astfel a luat naștere măreața lucrare dela Văliug, cea mai de seamă de acest soi din România toată. In sălbăticia coastelor de munți, mai mult pietriș decât pădure, în liniștea singurătăței în care se află, acel arc de cerc, numai piatră și beton, îndărătul căruia apa e oglindă, pare un monument impunător al creațiunii omenești.

Sărăcită de apă, biata Bârzava abia își continuă drumul prin pădurile Reșiței, rămânându-i doar atâta vlagă, ca să-și cânte cântecul de jale, lovindu-se de bolovanii cu care mai înainte vreme se juca, rostogolindu-i pe vremea primăverei, când natura întreagă, paseri, arbori ori ape, gâlgăie de viață nou. Puterea ei plină, a

lăsat-o în urmă, pe mâna oamenilor. Aceștia, grăbiți, i-au croit drum mai de-a dreptul, prin tunele ori conducte, formând canalul principal, pe când albia Bârzavei ocolește prin desișul de fag, cu mult mai spre nord.

In drum, Bârzavei îi aține calea o mică stațiune hidroelectrică ; prin sârme, acățate de stâlpi înfipți pe coaste de munți, electricitatea este dusă la mina de cărbuni din Secul. Năvala apei e împărțită în două, aproape de Reșița. O parte se scurge în jghiaburi, suspendate pe înalte apeducte, deasupra văilor adânci. E drumul lesnicios de transportat lemnele de fag, pentru fabrica de esență de oțet și mangal de lângă Reșița.

Când apuci drumul spre Secul, așezat ca în fundul unei pâlnii, apeducte susținute de picioare de fier ca niște svelte piramide îți fac impresia unor pânze rare, întinse în văzduhul dintre două piscuri de munți.

O altă parte din apa Bârzavei, este condusă la uzina din Reșița, ce seamănă unui castel, cu marginea acoperișului numai zimți, contrastând prin albul zidăriei cu fondul întunecat al pădurii dese, de pe costișa sub care e așezată.

Dacă nu ar fi tuburile de fontă, ce se scoboară pe o pantă de 216 m., dungi paralele abia deslușite din frunzarul pădurii, ai crede mai degrabă că spațioasa clădire este o vilă retrasă, asemenea celei dela Claus, pentru mai marii domeniului. In realitate, aici apa Bârzavei, își desăvârșește opera, prin voința omului. Prin căderea ei, după încătușarea silită, se naște forța electrică necesară, în parte, să dea viață laminoarelor din uzină ori enormelor ciocane, ce turtesc blocul de fontă pare că ar fi de ceară. Pe când sus la Bârzova stațiunea mică nu are o putere mai mare de 420 H. P.,

dincoace, la Reșița, puterea se poate ridica la 7500 H. P., electricitatea fiind transmisă prin cabluri aeriene și până la Anina.

In 1925, această uzină a produs aproape 15 milioane Kwore. Restul până la cele 50 milioane Kwore necesare întreprinderilor Reșiței, este căpătat fie prin folosirea gazurilor, fie din o centrală de aburi dela Reșița, ori de turbo-generatorul aflat la Anina.

După ce a fost silită să puie în mișcare enormele turbine, apa se scurge înapoi în Bârzava. Farmecul pârâului de munte însă, a dispărut. Apa nu mai e limpede, ca sus, între arini și fagi. Se scurge în ea tot ce o industrie uriașă, asvârle ca netrebuitor. Se mai limpezește, nu e vorbă, în drum.

Până la Bocșa-Montană mai trece prin zăvoaie de arini. In apa ei se mai oglindesc ici și colo, floricelele de pe mal. A perdut însă svelteța tinereții. Nu mai e zglobie, ca aproape de isvoare. Distanța ce a făcut-o în închisoarea întunecată, a tuburilor de fontă ori a tunelului din stânci, îi dă înfățișarea îmbătrânită înainte de vreme.

La Bocșa-română, devine o apă de șes, cu valuri mereu tulburi de nămolul spălat de pe costișele trăgănate. Se răsbună adesea măcar aici de cele suferite. sus, la munte, în ținutul fericirei stânjenite. Se revarsă, inundând satele. Omul a țărcuit-o și aici, între maluri înălțate în linie dreaptă, de curge domolită și posomorâtă. Inainte de a trece granița și a se liniști cu totul în apele Timișului, Bârzava dă viață nouă neobișnuită, ținuturilor de lângă Parteș. Din ea se alimentează heleșteele artificiale în care se cresc crapii de Topolea și tot ea dă inundația voită peste lanurile de orez.

După cum spuneam la început, nici unul din râurile ce se scoboară din munți, nu e mai chinuit decât Bârzava. In schimb, o clipă, să ne închipuim schimbarea adusă vieții economice din România, când la eșirea marilor râuri din munți, se va găsi câte o clădire hydroelectrică, prin care să se prindă puterea azi irosită și sălbăticită a apelor libere. Enorma lor forță, ar transforma până la necunoscut șesurile care se întind cât vezi cu ochii dela poalele munților până în Dobrogea. E un vis din păcate tot mai depărtat, față de tărăgăneala pașilor noștri și fărămițarea energiei constructive în certe, ambiții și piedici, puse de unii altora.

LIPOVA

După strâmta cale în care curge Mureşul începând de la Deva, de odată la Radna se deschide orizontul larg, plin de lumină al şesului neted ca'n palmă.

Deoparte Munţii Apuseni, de alta ultimele înălţimi ale Carpaţilor, strâng Mureşul, de abea îi lasă loc să curgă, cu o tivitură îngustă de ogoare în lung. Pădurea se scoboară până'n şosea, iar trenul adesa înegreşte cu fumul locomotivei stâncele proaspăt tăiate, ca să-i facă lor.

Intr'aceasta stă tocmai farmecul văii.

La Radna, Munţii Zarandului pare că sunt retezaţi la capăt cu paloşul. Pe coasta lor dinspre apus, şirurile de viţe trag linii verzi regulate cât ţine marginea dealurilor, sunt vestitele vii arădene, bine stropite.

La Lipova, peste drum, ultimele valuri pietroase, se trag încet din cale, lăsând iarăşi loc deschis. Ogoarele formează îmbrăcămintea şesului, care nu are drept variaţie de cât cumpenele lungi de la fântâni, ce par şi mai lungi, proectate pe cerul albastru strălucitor, încins de arşiţa zilei de vară.

Aici e un fund de leică, una din porţile Ardealului, prin care e greu de străbătut.

Sus pe umăr de stânci desgolite, acoperite cu licheni și surpate din trei părți se mai păstrează încă zidurile aproape întregi ale cetății Şoimușului, care a aparținut în veacul al 15-lea Huniazilor. Dincolo de malul stâng, tot pe colț de granit se înălța cetatea Lipovei, azi ștearsă de pe fața pământului.

Cele două cetăți străjuiau intrarea, iar în jurul lor iuriș s'a dat în toate vremurile.

De aceia Lipova este un nume cunoscut în desfășurarea evenimentelor istorice, petrecute la marginea stepei ce se sfârșește abea aproape de Budapesta. Bieții Români, băstinașii, au avut de înfruntat valuri grele, care i-au împrăștiat câte odată, cum spulberă vârtejul vântului paiele dintr'o căpiță.

Dragostea de loc însă e mai tare decât toate viforele. S'au adunat din nou. De la 1551, când Lipova cade sub turci și până în 1716 când geamiile devin pustii pentru totdeauna, val peste val s'a abătut asupra lor, fie din partea sârbilor pe teren religios, fie din a turcilor, mai târziu a austriacilor înainte de unguri.

Românii au rezistat tuturor încercărilor de distrugere. Dovadă că Lipova azi e pe deplin românească, în afară de puținii nemți colonizați abea în veacul al XVIII-lea.

Au resistat, urmele trecutului s'au șters însă aproape cu totul. Doar în povestirile rămase din bătrâni, cât se mai păstrează amintirea zidurilor ce împresurau orașul, pomenit încă din vremea invaziunilor tătărești, din veacul al XIII-lea, sau a geamiilor ce-și înălțau încă minareturile cu semilua 'n vârf în tot cursul veacului al XVII-lea.

Şi-au păstrat Românii sufletul curat, ca și credința. Frumoasa biserică din mijlocul târgului, cu turnul înalt, ce aduce aminte de unele biserici din Viena, este restaurată pe temeliile unei vechi biserici românești, ridicată pentru preamărirea religiei străbune, cu mult înainte de veacul al XVII-lea.

Prin lucrările cu multă îngrijire și pietate săvârșite în vara anului trecut, s'a desmormântat de sub aparența nouă a zidurilor, urmele bisericei vechi, după cum sub tencuiala proaspăt întărită, s'au găsit picturi frumoase săvârșite de un Nedelcu în veacul al 18-lea, dar și alte picturi mai vechi, pe dinăuntru și pe dinafară,

In numărul de curând apărut al promițătoarei reviste „Analele Banatului", redactată cu multă grijă și cuprinzând material interesant, sunt date fotografii din urmele străvechii mânăstiri, dovada cuibului sănătos al Românilor din acel istoric orășel, astăzi în plină viață economică.

Simți cum pe fiecare zi pulsul vieții românești se întărește. Ici o bancă, dincolo o librărie, alăturea o dugheană, firmele românești se întețesc, de și casele mari de la capătul apusean al orașului, îți spun că privilegiații până eri n'au fost ei.

Uliți largi, relativ bine pavate, prin multe locuri umbrite pe delături cu arbori sănătoși îți arată spațiul liber în care orașul se întinde. Nu e strâmt de cât în susul apei ; între râu și stâncele de granit abea încape un șirag de case, sărăcuțe, ale bietului Român necăjit; mai în jos, în apropiere de biserică sunt însă și frumoase case, cu curți largi. Piața mai aduce aminte că pe aici îndelungă vreme au stăpânit turcii. Unele dugheni cu acoperișul tras pe ferestre pare că sunt acele de pe lân-

gă vechiul palat domnesc din Iaşi, rămase cu vechea lor arhitectură orientală.

Mai în jos de biserică, în spaţiul mai deschis, se ţin zid casele nemţilor, în mare minoritate faţă de Români. Două poduri de fer, cu arcuri svelte, sunt asvârlite peste Mureşul scăpat în voie. Peste unul trece trenul. Prin celalt se face legătura cu Radna, orăşel care e mai înghesuit în jurul monumentalei biserici catolice, înălţată pe coastă de deal. Se vede de departe, albul clădirii cu cele două turnuri mari în faţă, proectându-se pe verdele păduricii de la spate.

Scări înalte, duc la portalul principal, umbrite de bătrâni platani cu coaja alburie, sub frunzarul cărora stau înşirate barăci pline cu icoane, amulete şi tot ce e în legătură cu practica religioasă.

La Sf. Maria, aice vine lume de pe lume în procesiune, căci mânăstirea e vestită prin icoana făcătoare de minuni a Maicei Domnului dăruită de un sârb. Pare-se că această mânăstire s'a rădicat mai mult ca o abatere a Românilor de la mânăstirea lor din Lipova, care tot la hramul Sf. Marii dădeau năvală de pretutindeni. Restaurată, îmbrăcată în haina nouă atât de deosebită de aceia cu care erau deprinşi, n'au mai recunoscut-o. „Ne mai găsind-o, au trecut Mureşul. Au fost furaţi sufleteşte, iar o bună parte din impunătoarea clădire barocă a Radnei, s'a rădicat pe banii Românilor (I. în Analele Banatului No. 1).

Toate mijloacele le întrebuinţau Nemţii şi Ungurii, doar vor lovi şi doborî centrele româneşti, scop pentru care erau în îeţelegere. Nu le-a mers însă deplin.

BAILE LIPOVA

Mi se vorbea mereu de ele, ori de câte ori treceam pe la Arad ori Timişoara ; n'a fost chip să le vizitez decât la sfârşitul verii trecute. Cam obosit de drumurile lungi, făcute în condiţiuni nu în totdeauna confortabile, vreme mai bine de o lună, îmi pusesem în gând o odihnă deplină măcar de câte-va zile. Incheiasem escursiunile la Timişoara şi aveam de ales între Buziaş şi Lipova. Taina necunoscutului mă înderaptă spre a doua.

Nu mi-a părut rău. Ceia ce am căutat, am găsit pe deplin. Rar mia- fost dat, numai la unele mânăstiri, să simt ce e liniştea întremătoare, într'un cadru domol, larg dar nu lipsit de variaţii.

Era o zi de început de toamnă, când soarele se uită mai galeş spre noi, ca şi când i-ar părea şi lui rău că-i silit să slăbească puterea cuptorului său încins. Raze blânde învăluie pământul ; între umbra prelungă lăsată mai de timpuriu şi lumina ce bate în coastă chiar muşuroiul de cârtiţă, se stabileşte un contrast isbitor. Boabele ca de mărgean ale fructelor de măciş, fac podoaba haturilor dintre vii, înlocuind florile tot mai rare, unde şi unde câte o corolă.

Totul te învăluie în atmosfera odihnei ce urmează trudei de peste vară, chiar a pământului.

In drumul ce-l facem cu trăsura din gara Radna, dominată de un vechiu castel cucuiat pe colţ de munte şi oglindit în apa lată a Mureşului, o sară de toamnă îşi arăta pe deplin farmecu-i ademenitor.

Credeam că vizitiul a prins de veste că nu-s din partea locului, şi mă duce cine ştie unde mai ales că era cam vorbăreţ şi s'a oprit în cale de vre-o două ori cât am străbătut Lipova, ca să mai ieie curaj. Am ajuns în mijlocul ogoarelor.

Cetatea de la Solimoş după ce se mai iţi de vre-o câteva ori la cotituri de drum, se ascunse cu totul. Dispăru şi clădirea albă, imposantă a bisericei din Radna, cu icoană făcătoare de minuni.

Din târguşorul Lipova nu se mai zăreau decât puţine case şi vile din viile de pe coastă. Pe urmă rămaserăm între cer şi pământ.

Cerul senin începea a păli, iar pământul cu puţini arbori a se cerni. Legănat în droşca spaţioasă, pare că eram într'o barcă pe valuri. Liniştea era aceiaşi în tot cuprinsul zării cu dealuri scunde şi cu profilul întunecat al Munţilor Apuseni, rămaşi în urmă.

De odată în faţa mea, după o alee de plopi resleţi, se ridică din valea largă şi netedă, un enorm cultuc întunecat, escrescenţa unui pâlc de pădure deasă, formată din stejari rămuroşi. Era ca o insulă în locul pe care pluteam.

— Sunt Băile, îmi spune birjarul.

De clădiri nici urmă ; nici un turn, nu anunţă localitatea care începe să fie cunoscută.

E o cetate de verdeaţă, în care intri pe un pod. Şi şanţul de apă nu lipseşte. Taina pădurii te cūprinde, când o străbaţi prin aleele bine întreţinute.

Din marginea rariștei de pădure răsare o clădire nouă, curată. E hotelul, acum aproape gol. O odăiță ca de mânăstire, văruită, te primește surâzător de cum ai deschis ușa. Incăperea e plină cu miros de rășină, rădicat din mobilierul de brad proaspăt geluit.

Am mulțumit întâmplării care mi-a dat ce am dorit : taina pădurii, murmur de isvor, o odaie curată și pe deasupra feeria lunii pline care se ridicase între timp aducând și mai mult umbra în pâlcul pădurii de stejar din fața ferestrei.

Explorarea începu a doua zi, când bruma arginta pajiștea din alee.

Un colț de recreație minunat. Imi aducea aminte de o mică stație de odihnă, „Thalkirchen", din ostroavele resfirate în apropiere de Munchen. Aceeași grădiniță îngrijită, cu straturi de salvii îmbujorate, cu alee prunduite și curate, cu boschete tăinuite de arborași, alăturea de cărările tăiate sub bolta deasă a stejarilor bătrâni.

In afara hotelului de curând clădit, în fund, în bătaia soarelui, și adierea aerului curat din vâlcea, se ridică un alt hotel, mai încăpător, mai boeresc, cu sală de lectură și bibliotecă.

Intre pădure și grădină, un cochet pavilion cu terasă acoperită, e restaurantul unde afli tot ce-ți trebue, fără să mai duci dorul orașului.

Pe lângă recreația dela Thalkirchen, însă aici găsești și o apă tămăduitoare ce vine din tăinuitele cămări ale pământului, de pe lângă vre-o șuviță ascunsă de lavă. Instalațiuni modeste dar îndeajunse și curate, o folosesc la băi întremătoare, iar dintr'o ciușmea din fața administrației, ori din pădure, apa țâșnește cu putere, aducând

din drumul ei lung, radio-activitatea ce dă tărie, pe lângă substanţele minerale ce ajută la lecuire.

Atât. Cum ai ieşit din pădure dai în ogoare ; cum te-ai rătăcit îndărătul hotelului, hoinăreşti pe costişă luminată de deal cu tufe de ciritei, mlădiţele ieşite din cioturile pădurii tăiate. E miros de spaţiu larg, de brasdă proaspăt răscolită, ori de pâine de curând secerată.

Satele sunt mai departe, spre intrarea văilor în dealurile joase. Cel mult sunetul tălăngilor de oi, întrerupe liniştea ori spre seară stridentul glas al buhelor din pădure.

Apele fac minuni. De natură carbo-feruginoase, cu mult gaz carbonic, au început să facă concurenţă celor dela Buziaş. Radioactivitatea puternică, după studiile unui tânăr specialist dela Cluj, le dă o valoare terapeutică deosebită.

Pentru cei suferinzi de inimă, localitatea prezintă avantajul deosebit al liniştei, al preumblărilor domoale şi al apelor eficace.

Se mai leagă ceva deosebit de băile Lipova. Sunt administrate de o bancă românească din Lipova, modestă dar păşind sigur spre desvoltare.

Când am plecat de acolo, după 3—4 zile de odihnă, mă despărţeam ca de un vechiu prieten, atâta cotropire sufletească am suferit dela pâlcul de pădure, de la parcul înflorit şi odăiţa curată, învăluită în cuprinsul larg al unui peisaj ce nu oboseşte, ci în adevăr recreează.

Câte colţuri de asemenea natură nu avem în frumoasa noastră ţară, atât de avantajată în toate privinţele. Duh deşteptător de muncă, pogoară-te peste noi !

Intre Baziaş şi Tn.-Severin

O preumblare cu vaporul pe drumul îngust ce-l taie Dunărea între Carpați și Balcani, e tot ce poate fi mai plin de farmec, dar și de emoții. E fără pereche, căci nici un alt râu de sama Dunării nu-și croiește cale atât de lungă numai printre munți.

Drumul e neîntrecut.

E frumos la începutul verii, când pe marginele Dunării stau boschete de lilieci înfloriți, garoafe ca în Italia iar codrul lăsat peste poala munților își oglindește frunzarul proaspăt desfășurat în luciul apei care nici nu clipește. E mai ales încântător în toamnă când se revarsă peste tot, mozaicul frunzelor îngălbenite cu tonalităţi atât de felurite.

Tablourile, nici unul asemenea celuilalt, se succed vreme de câteva ceasuri, de nici nu mai ştii cum trece vremea, de și de altfel ai vrea să dureze cât mai îndelung.

La o cotitură peisajul îți surâde ; în alta e încruntat ; în unele locuri mângâie, în altele înfioară. Aproape lipsind adausului omului, natura e în plină frumusețä selbatecă.

Defileul nu începe propriu zis chiar dela Baziaș, punctul de graniță unde poposeşte o noapte vaporaşul care face cursa rară. Aici muntele se sfârșește. In maluri

abia se arată monturi de granit, ca doi pumni ce apără intrarea. In față se întinde nemărginitul șes panonic.

In strâmtoare intri mai în jos de Moldova-Veche, acolo unde pe malul sârbesc se înalță cetatea de la Golubac, cu metereze și turnuri de veghe. Pustie azi, poporul a legat-o de legenda balaurului urmărit de Jovan Jorgovan. Din al 12-lea cap nedoborât, după moartea balaurului au eșit roiuri de muscă-rea, care se împrăștie în fiecare primăvară prin țărțile locului aducând pieirea vitelor.

Nici nu simți când pătrunzi în strâmtoare și deodată, când te uiți îndărăt, Dunărea s'a scnimbat în lac limpede, din toate părțile strejuit de păreți înalți. Crezi că ești pe vreunul din lacurile alpine, pe Koenigsee de lângă Salzburg.

La Coronini, sat cu casele umbrite sub ștreșine de viță de vie, pădurile se scoboară pe malul drept până'n oglinda apei. De aici începe minunata vrajă. La stânga păreții se apropie din ce în ce. Iți face impresia că intri într'o gură de peștereă. Te muți din încăperi în încăperi, ca într'un palat fermecat.

O creastă de munți se pune'n calea apei. Ca un zăgaz ruginit înaintează colțul Grebenului dinspre Serbia. Pentru siguranța drumului a trebuit să fie retezat cu dinamită.

Dincolo de malul românesc îi corespunde bucata de zid năruit, muchea roșie a stâncelor dela Șoimița. Dunărea se'nvolbură, își încrețește puțin fața, glăsuește în limba ei mânia pe înfundate.

Decorul întrece orice închipuire. Culorile se îmbină într'un contrast de tonuri, totuși armonic. Muntele e de ocru ; cerul albastru ca la Mediterana ; fagii își ro-

stogolesc cununa lor rotundă ca nişte nori dealungul coastei. Apa e de argint viu. Cum pot cuvintele reda nuanţele şi mai ales impresiunea ce ţ'o deşteaptă'n suflet ! Stai pironit pe puntea îngustă ; te uiţi şi admiri. Eşti însă fericit. Simţi valul mulţumirii depline în care te-ai afundat.

Scenerii nouă te aşteaptă. In faţă se deschide portalul Cazanelor, cu peretele întunecat al munţilor ce se înalţă până ce ating cerul ; în mijlocul lor ca despicătură de paloş, e calea lucie a apei.

Şi astfel aluneci pe distanţă de vre-o 27 de kilometri, pe faţa fără nici un creţ a apei, mărginită acum din două părţi, acum de jur împrejur, de ruptura albă a munţilor de marmoră, încadraţi în chenarul întunecat al pădurilor. E locul genunelor liniştite, cu împrejurimi măreţe.

Apele Dunărei s'au adunat într'un sghiab mai îngust decât al Prutului, dar de două ori mai adânc decât Marea Neagră în dreptul Insulei Şerpilor. E concretizarea voinţii neînfrânte. Sub aparenţa liniştei îşi tae drum în adânc. Când se lărgeşte ceva, la Dubova, şi plopii înalţi, asemenea chiparoşilor, se înşiră în lungul malului, eşti transportat departe, departe pe lacul Garda, în Alpi.

In al doilea cazan, mai larg, te înfioară şi îndrăzneala omului, a cărui voinţă şi hotărâre se pune la întrecere cu natura.

Pe malul drept se văd găurile negre săpate'n piatră deasupra apei, locul grinzilor care susţineau drumul lui Traian, aproape deasupra apei ca o podişcă dealungul ei.

Peste drum, pe malul românesc, şerpueşte de-a drep-

tul o altă șosea ce se ține de calea apei. E lucrarea tehnică desăvârșită. Totuși nu-ți deșteaptă atâta fior de admirație pentru opera omenească, cum îl simți privind la drumul Roman. Aici omul s'a luptat trup la trup cu apa și piatra. A săpat găurile cu ciocanul și dalta, mereu sub amenințarea genunii ce-și cere jertfa. A biruit prin trudă, puterea mușchilor și voință de fiecare clipă. A poruncit și forțele l-au ascultat. Iar când la sfârșitul cazanelor treci prin fața plăcii de marmoră în care se mai păstrează săpat numele lui Traian, biruitorul naturii și al oamenilor, te cuprinde un simțimânt de evlavie pentru om dar fără vrere se furișează și o undă de mândrie în suflet.

Strâmtoarea pietrii s'a isprăvit. La Ogradina veche, apa se lățește brusc iar albia ei ajunge la jumătate de kilometru. Orizontul e larg ; prin valea Cernei se deschid perspective în adâncul Carpaților. Se înșiră pe malul apei clădirile din Orșova, umbrite de plopi. Și Dunărea parcă se odihnește o clipă, bucurându-se de lumina largă și blândă ce se revarsă peste apele ei liniștite.

Dar nu s'a isprăvit nici cu tablourile fermecătoare, nici cu încercarea apei. Când ajungi în dreptul insulei Adakaleh îți vine să țipi de bucurie. Nu-ți găsești loc de plăcerea ce-ți procură peisajul. Nu e Dunărea. S'a schimbat ca prin bagheta unui magician. Te-ai transportat dintr'odată pe Lacul Maggiore. Insula de față e Isola Bella. Te socotești cuprins de friguri, iar ceia ce vezi o închipuire. Ziduri de cetate minaret cu semiluna'n vârf, tăinuite case cu zăplaz înalt în jur, se oglindesc în apă. In atmosfera de seară, respiri miros de trandafir.

Şi totuşi e aevea. E la o aruncătură de băţ dela T.-Severin ori Orşova, dar totuşi pentru mulţi pare atât de departe încât nu se încumetă să o viziteze.

Mereu cu atenţia asupra insulei pe care o înconjuri din trei părţi, într'un cadru cu adevărat fără păreche, nici nu bagi de seamă când ai pătruns în gura unui canal, despărţit de restul Dunării prin zid gros şi înalt. E drumul vapoarelor, curăţit şi practicabil. Când te uiţi în latul Dunării înţelegi de ce a fost făcut. Dunărea e mânioasă ca nicăeri în drumul ei. Ca nişte spinări de delfini răsar dintre valurile ei repezi, cu încondeieri de spumă, colţi de stânci. Suntem la Porţile de Fer, ultima încercare pusă'n calea apei de către munţi. Au fost însă biruiţi şi de data aceasta.

La Turnu-Severin. Dunărea intră pe drumul liniştitei scurgeri ; nimic nu o mai tulbură până ce-şi dă sfârşitul în Marea Neagră.

TG.-JIU

După ce treci prin îngusta vale a Jiului de la Lainici, pe fundul căreia vijeliosul și năbădăiosul râu își rostogolește ,valurile din bolovan în bolovan, bolborosind mânios, de odată te orbește lumina din plin a soarelui dorit. Munții par retezați în lung. Coasta lor e numai o rană vie de piatră arsă, roșcată, pleșuvă, unde și unde cu câte un pâlc de mesteceni delicați. Numai spre vârf, prind a se întinde păduri încruntate.

Rămâi uimit. Prea bruscă e trecerea de la munte la loc jos. Pe aiurea, fie pe valea Oltului, fie pe a Bistriței, după ce ai lăsat în urmă umbra văilor înguste, valea se lărgește puțin câte puțin, iar munților le iau locul dealurile tot mai scunde, valuri din ce în ce mai domoale și mai prietenoase.

Aici e altfel. Bucuros că a scăpat la larg, Jiul o ia razna prin desișuri de sălcii și arini, în cotituri numeroase, ca și când nu s'ar mai sătura și el de soare.

Și iată cum scăpând din strâmtoarea de la Lainici, dai de odată într'o câmpie, cu dealuri joase în bună parte, provenite și ele din tăierea teraselor Jiului.

Totuși, e curios. Bătrâneștile case din Bumbești cel dintâi sat ce-l întâlnești în cale, înșirat dea lungul marginii munților, au aspectul caselor din văile muntoase, cu cerdac înalt, cu păreți de bârne.

Astfel se răstoarnă dintr'odată noţiunea falşă învăţată în şcoală, că Tg. Jiu e un oraş de munte. E atât de înecat în frunzişul arborilor stufoşi, presăraţi în largul orizont, în cât nu zăreşti turlele de biserici decât dacă ai ieşit din Vădeni, sat vechiu, pomenit încă din veacul al 16-lea.

Totuşi călătorul care continuă drumul mai departe, după ce a străbătut oraşul, rămâne iarăşi nedumerit. Realitatea îi răstoarnă icoana ce ş'o căpătase din învăţăturile cărţilor de geografie, asupra configuraţiei obişnuite a Olteniei. Deprins cu locurile joase până la Tg. Jiu, nici n'a apucat bine să străbată cu trenul câţi-va kilometri mai spre sud şi vede cu uimire că se ridică în cale dealuri înalte, ce par munţi mărunţi, că valea din nou e mai strâmtă, că Jiul pe care'l perduse din vedere, în rătăcirile lui depărtate, iarăşi se iveşte dealungul liniei ferate.

Lămurirea e dată de geologi. T. Jiu nu e în şes, ci într'o scufundătură, ca o covată largă, a terenului de la marginea munţilor sau, în termenul care a pătruns şi în cărţile de şcoală, se află în una din acele depresiuni subcarpatice proprii munţilor noştri de la Tg. Jiu şi până hăt departe către nordul ţării, în Bucovina. Aşa se explică şi îngrămădirea de aşezăminte omeneşti în jurul oraşului, mănunchiul de râuri ce se adună în Jiu, ca şi aerul de munte al satelor, de şi situate în şes.

Când te nimereşti într'o zi de târg în oraşul întins ca ori ce oraş de deal mărunt, îţi dai repede seamă de anomalia de care vorbeam. Poporul nu e de şes.

Făpturi mândre, cu hotărâre în priviri, cu trupul vânjos, furnică în faţa primăriei. Femei cu cămăşi curate şi fote bogat ţesute, aduc aminte de italiencele din sud.

după chipul elegant cu care poartă pe cap coşul cu merinde. Nu sunt făpturi de șes, ci scoborâte dinspre munte.

Izolat în depresiunea largă, şi oraşul poartă un tipar deosebit. Modernismul nu a străbătut atât de adânc în el, încât să facă să dispară tiparul așa de românesc al vechilor case boereşti, luminoase, cu cerdac lung în faţă. Se mai găsesc încă multe din aceste, ba le stă mai bine sub haina proaspătă a restaurării de după războì. Totuși nu lipsesc și clădiri mari ale administrațiilor cu stil frumos, în sine, dar prea puțin potrivit locului. Așa e bunăoară Primăria, în fața bisericei Sf. Apostoli din veacul al 18-lea.

Când intri în sala de consiliu, uiţi că eşti în apropierea statuei lui Tudor Vladimirescu și a eroinei din ultimul războiu, Ecaterina Teodoroiu. Te crezi departe, departe, prin ținuturile Grenadei și a Sevilei, cu palate zidite în stil maur. De ce tocmai la Tg. Jiu s'a găsit cu cale să se imiteze asemenea clădiri, cu aer local? Nu mi-am putut da sama. Ori cum, clădirea e frumoasă și bine îngrijită.

Adese ori în orașele noastre cu prefaceri repezi ai surprize plăcute. Unde nu te aştepţi dai peste colțuri care îți aduc aminte de orașele apusene cu evoluție îndelungă și așezată.

Așa e și în Tg. Jiu, când intri în „Grădina publică". Rămâi mirat.. Te uiţi în toate părțile, ca să te agăţi de realitate, să nu te socoţi că eşti dintr'odată vrăjit. Arborii stufoși, umbroși, îi înțelegi. Jiul e pe aproape, așa în cât vechiul zăvoi a persistat.

Dar printre teii rămuroși ori plopii cu coajă argintată stau amestecaţi brazii cu statura lor mândră şi faţa în-

tunecată. Nu e neorânduială, ci aşezare sistematică, cu plan după regulele artei grădinăreşti. Copacii sunt chinuiţi. Li s'au dat forme felurite, ici sfere, dincolo conuri ori candelabri; printre ei sunt straturi şi ronduri cu flori oacheşe, salvii ca para focului. Te preumbli, priveşti, te minunezi, dar eşti mulţumit.

La marginea parcului te mai surprinde încă ceva. E digul de apărare împotriva năvalei Jiului, râul cel mai cu toane de la noi. E un zid de piatră, larg, pe coama căruia e o alee, de unde îţi odihneşti privirea peste întinsa luncă a râului, cu zăvoaie dese, iar în fund cu dunga depărtată a munţilor.

Şi iarăşi gândurile nu te lasă în pace!

Ce nenorocit e sistemul veşnicei schimbări de la noi. Se duce un guvern, vine altul. De ce oare dăinueşte şi azi sălbăticia orientală de a se schimba până şi uşierii de la primărie? De ce nu se lasă o continuitate acolo unde ea e bună? Dacă primarul destoinic sub care s'a făcut digul, ca şi primăria ar fi fost lăsat în pace să-şi desăvârşească planul de refacere al oraşului, în scurtă vreme faţa lucrurilor s'ar fi schimbat complect. Pe când aşa?

După plecarea unuia care a zidit primăria în stil maur, vine altul care vrea să fie şi mai şi. Hotărăşte să zidească o şcoală stil baroc. Resultatul e o împestriţare care aduce aminte de fotografia recentă a unui rege din Africa, cu joben şi cu pestelcă de antilopă pe dinainte.

Şi tocmai cetesc amintirile lui R. Poincaré din vremea răsboiului. Intr'un târguşor e oaspetele primarului. care funcţionează neîntrerupt vreme de 30 de ani!

Nu poţi părăsi parcul fără a vizita muzeul etnografic, deschis mai anul trecut, într'un cochet pavilion de la capătul digului în felul culelor atât de caracteristice Olteniei.

„Liga femeilor române" a pus temelia unui muzeu etnografic, adunând tot ce e mai original regiunii, nu numai scoarţe şi cusături ci şi obiecte casnice.

In această privinţă la Târgu Jiu, mai înainte de răsboi, s'a înfăptuit o altă minune, rară la noi. Un institutor şi fost director de şcoală primară Ştefulescu A., cu multă pietate a adunat tot ce putea lămuri trecutul Gorjului în tot ce era mai de seamă. Museul Ştefulescu, atrăgea şi instruia.

In vremea războiului însă s'a spulberat. Nu am mai văzut din bogăţia de altă dată, de cât câte-va obiecte asvârlite într'o odaie din clădirea liceului.

Din activitatea vrednică a modestului învăţat, n'a rămas posterităţii de cât numeroasele lui lucrări, ce nu pot fi ocolite când e vorba de cunoaşterea ţinutului.

Vrednicile conducătoare, ale muzeului care au pornit la drum din adâncă dragoste de loc, continuă astfel o tradiţie întemeiată de hărnicia unui vrednic dar modest institutor.

Câmpul de activitate e larg şi îmbelşugat. Nu e numai originalitatea etnografică actuală ; nu e numai importanţa ştiinţifică locală. De la urmele romane găsite prin apropiere şi până la eroica apărare a podului de peste Jiu din ultimul răsboi, regiunea este plină de amintirea atâtor fapte istorice şi eroice, a căror urme e păcat să se peardă.

VALEA LOTRULUI

Ori încotro te întorci, prinzi colţuri neîntrecute în mândra noastră ţară. Unul dintr'acestea e şi Valea Lotrului.

La Brezoiu, dă în Olt. E un loc larg, în inima munţilor. Când vii din sus, dinspre Turnu Roş, ţi se pare că Oltul coteşte spre apus, căci în gura Lotrului zidul de munţi al Foarfecei îi foarfecă într'atâta calea, încât ca să-l răsbească a fost silit să-şi taie chei. O bisericuţă pe un grind, podul de fèr peste Lotru, o casă două şi un ferestră pe un mal e toată manifestarea de viaţă în ceaunul de munţi săpat la îmbinarea celor două râuri. Mişcarea forfoteşte, numai când ai cotit şi ai apucat pe valea Lotrului.

Brezoiul e mai mult un târg decât un sat. Casele se ţin lan ; unele gospodăreşti cu livadă şi acareturi ; altele cu câte două rânduri înşirate în lungul şoselei, ce întovărăşeşte sbuciumatul râu. Mai în fund adevărate curţi, mari, luminate electric, cu grădini înflorite, cu pomi încărcaţi de roade. Pe urmă vine îngrămădeala dughenelor, a restaurantelor, a hotelurilor, în decorul nou al munţilor prefăcuţi în stoguri împetrite, în căpăţâni de zahăr uriaşe, în muşuroaie clădite unele peste altele, stropite unele cu roş, altele verzui, altele cenuşii.

Când priveşti de pe piciorul Ţuţurdanului lui Dobre, ca un turn năruit din bolovani desprinşi, spre Valea lui Dobre, prinzi mai bine amalgamul de forme şi culori, încadrat în rama munţilor înalţi, împăduriţi, impozanţi, pe toţi dominându-i în fund pintenul ce desparte Latoriţa de Lotru, spre obârşie.

Culorile sunt polihrome, căci peste decorul pietrei, se aşterne acel al umbrelor de nori, fugare, proectate de soarele ce bate în plin sau de zadarnica trudă a bietului sătean neştiutor, care seamănă popuşoiu pe coasta de munte, într'un loc mai plan, ţărcuit de leaţuri abia legate între ele.

Din acel frumos punct de observare, se desfăşoară priveliştea satului vechiu, cu casele risipite până sub piciorul muntelui, în jurul bisericei nouă cu stâlpi pretenţioşi la intrare, coloraţi în felul marmurii, roşi sau albaştri, iar vârful clopotniţei roş-cărămiziu, în unison cu munţii de prin prejur.

Indărătul ei, ascunsă, îngheboşită de vreme, stă biserica de lemn, din butuci încheieţi la capete, dar unii prea frumos crestaţi, ţintuiţi cu cuie tot de lemn. Bisericuţa e socotită drept monument istoric. La intrare stă lipită ordonanţa comisiunii monumentelor istorice : „Orice căutare întreprinsă fără autorizaţie, se va pedepsi etc.". Forma e îndeplinită. Realitatea este alta. Uşa e deschisă ; poate să intre cine vrea, să ieie ce a mai rămas din altarul frumos cioplit. Ferestrele sunt sparte, ca să deie voie liliecilor şi cucuvaelor să-şi găsească oploş de vremea rea. Cine să le păzească, să deie atenţie acestui odor al altor vremuri ?

In satul plin de bogăţii, crâşmele şi berăriile ţin locul bibliotecei, a casei de sfat şi cetire. Şcoala ? O ruşine.

Era vraişte, pare că se mutase de Sf. Gheorghe, murdară, ruinată, cu băncile sfărâmate, cu ușile deschise şi geamurile sparte. Era fără stăpân.

Casa învățătorului în schimb e una din cele mai mândre clădiri cu două rânduri din sat. Una cu alta nici n'a a face ; par a nu avea nici o legătură.

Biserica ? Am spus, e impozantă, pretențioasă, dar era goală, deşi am vizitat-o în dimineața unei sărbători. Veneau câteva femei, băteau mătănii, făceau cruci mari stăteau smerite o clipă în fața icoanelor, cu mâna la gură și apoi se duceau în treaba lor. Preotul lipsea, era dus departe, în fundul văii, la Voineasa, la conferințe care se puteau ține și după masă.

Administrația societăței forestiere ? Ce-i pasă ei de monumente istorice, de sufletul locuitorilor, de alt neam decât acel al directorilor străini sau înstrăinați ? Rostul ei e să pleșuvească munții, să deie drumul butucilor pe apa canalizată, să adune la gura râului stive cât casele de înalte, să schimbe butucii în scânduri și... să le trimeată peste graniță cu preţ cât mai mare. Incolo, nu se interesează de nimic. Varsă la stat partea ce i se cere pentru împădurirea care nu se face, iar când munții vor rămânea numai stânci arse, ca în Vrancea ori în Dorna, societatea va părăsi instalațiunile, amortizate poate de primul an de funcţionare și se va muta în alt colţ pe munții odată perie deasă de brazi.

Și în societatea omenească se întâlnesc fenomene la fel cu acelea din biologie. Sunt omizi călătoare, care-și mută din loc în loc acțiunea lor devastatoare, schimbând frunzișul codrilor în o grămadă de vreascuri uscate.

In asemenea condițiuni nu e de mirare că adventismul se întinde, căci omul își caută un razăm sufletului ori unde crede că-l poate găsi; nu e de mirare că încolțesc ideile anarhiste, de nesupunere, căci școala crâșmii nu poate să deie alte roade.

Un cuib de oameni ce poate fi colț de raiu, se poate transforma în centru de propagare al ideilor distrugătoare, mai ales că alăturea de băstinașii, din fire pașnici, pe fiecare zi se îngrămădesc străini veniți din lumea toată, cărora puțin le pasă dacă va arde casa vecinului.

Incepusem cu natura ademenitoare și m'am oprit fără să vreau la oamenii din gura văii, frumoasă ca puține altele.

Se pășesc mai departe, spre oamenii rămași încă cei vechi, izolați de lume, departe de drumul de fier, trăind în aerul curat de munte, ascultând glasul brazilor ce povestesc viața din trecut, mai sănătoasă, mai înțeleaptă.

Drumul e un farmec. Fagi rămuroși, cu scoarța ca văruită și înflorită cu pete de mușchi, îți umbresc drumul, iar Lotrul limpede și iute îți cântă într'una, făcându-te să nu bagi în seamă vremea.

Valea, relativ, este destul de largă, iar apa curge în voie, printre arini și sălcii. Sălașuri omenești sunt puține și distanțate. Locul e izolat de lume; arhaismul nu s'a modernizat. In Seliște câteva case de lemn, iar pe päretele din afară a bisericii e zugrăvită spaima păcatelor omenești, cu coasa amenințătoare în mână. E paza sufletului. Mai încolo vine Malaia, pe o costișă de deal, sat interesant din toate privințele; ar da multe roade folkloristului care l-ar studia. E departe de gura Lotru-

lui, e departe şi de cărarea muntelui. A rămas cum a fost din buni-străbuni. Ce ținut minunat pentru pictori! In loc ca ei să calce pe cărările bătute de alții și să alerge spre satele bretone ori spre cele sviţeriene, aici ar găsi ceva şi din unele şi din altele, învăluite în atmosfera locală pecetia originalității. Casele, îngrămădite în trepte, oamenii şi locurile sunt extrem de interesante, în acest colț tăinuit, cu pajişti înflorite, cu cer frumos albastru, cu păduri de fagi uriaşi.

Pe urmă Lotrul se strânge. Valea lui se sălbătăceşte, se adânceşte, căci a rămas singur. Latorița care-i venea în ajutor apucă în altă parte. Lotrul îşi croeşte drum pe seama lui, adâncindu-l în stânci bogate în minerale şi în mica, încrețindu-şi fruntea în încordarea trudei ce o pune să-şi facă loc.

Vrând să stăpânească el singur locul, a săpat în măruntaele munților şanț adânc, desgolit în piatra proaspătă.

Omul n'are decât să-şi taie drum în această coastă de stânci. Cele două puteri se pun la întrecere. Unul, cât o furnică, nu se lasă bătut ; celalt, uriaşul, îşi râde de odată de strădania piticului. Pe urmă, serios, îşi încrețeşte fruntea. De sus, îi vin bolovani rostogoliți în cale, care-i măresc munca şi furia. Unde era el odată în voie, se trezeşte încins cu garduri de buşteni şi pietre, în care izbeşte cât poate dar fără a învinge uşor. Numai când omătul de sus sau ploile revărsate pe piscuri îi vin în ajutor, îşi mai vâră colții în zăgazul pe care omul îl opune valurilor.

O clipă se simte iarăşi biruitor. Furnicile se adună repede şi dreg ce s'a stricat. Apa îşi strânge ghiarele şi-şi continuă drumul, ca şi când n'ar fi avut nici un

gând rău. E biruit, dar nu vrea să arate, ca și leul care a greșit săritura și vede cum îi scapă prada.

Totuși rămâne frumos, impunător. Iși caută de drum, ducând lupta cu pământul începută de atâta amar de vreme, săpându-și în adâncime patul, ca să-și înlesnească mersul.

Tot el rămâne stăpânul locului, căci omul numai pe urmele lui calcă.

Şoseaua mereu ruptă de puhoaie, se acaţără pe unde poate ; abia e loc de un car pe ea, pe când jos, în fundul cheii, Lotrul vâjie, spumegă, sare din bolovan în bolovan. Te uiţi la el cu drag, dar şi cu fior, căci roata trăsuricăi adese ori se hârtoaie de colţul stâncei care arată marginea păretelui văii adânci.

Când ai eșit din chei îți pare rău deși fără să vrei răsufli ușurat.

N'ai vreme însă să te gândești prin ce ai trecut, căci o adevărată scenerie elveţiană ţi se prezintă ochiului. E altarul frumosului ajuns prin drumul Purgatorului. Fagul, încărunţit prin amestecul mesteacănului își încetinește pasul. Munţii sunt acoperiţi de pajişti verzi, fără răni, ori de perii de brad, unul și unul, deşi, voinici, drepţi ca soldaţii în marş. E Voineasa, ultimul sat de pe Valea Lotrului dar primul popas al pribeagului de peste munţi.

TÂRGUL DIN SIBIU

Caracteristic pentru mai toate orașele de dincolo de Carpați, sunt târgurile săptămânale. Infățișarea orașului se schimbă pe deantregul, căci cel mai liniștit devine furnicar de oameni. Piața largă, mai totdeauna la loc de cinste, în preajma bisericei principale, cu o zi înainte pustie, în dimineața zilei de târg e de necunoscut. Ca din pământ au răsărit bărăci fel și chipuri, pline cu tot soiul de mărfuri, loc de întins schimb de mărfuri. Roadele ogoarelor, produsele industriei mari ca și a celei casnice, mai păstrată la Cisnădia bunăoară, se întâlnesc pe spațiul restrâns al pieții, ajunsă o jumătate de zi, rar ziua întreagă, inima regiunii.

Satele invadează în oraș ; porturile naționale păstrate cu multă sfințenie dau priveliștii un farmec deosebit prin noianul de culori și forme, amestecate cu cele orășenești. Totul se petrece în cadrul clădirilor vechi, amintind vremuri trecute. Ca din senin te trezești cu câteva veacuri în urmă, atunci când orașul se întemeiază, ca o necesitate locală, lor de adăpost dar și de intens schimb.

Nicăeri însă, ca în Sibiu, spectacolul nu e mai plin de pitoresc. Piețele sunt largi, cu multă lumină, curat întreținute. Nu una ci mai multe, despărțite prin clădiri impunătoare, prin biserici monumentale, pentru orașul relativ mic. Piața Regelui Ferdinand e cea mai largă; e centrul de unde pornesc străzile principale ale târgului.

Spre nord se ridică biserica parohială catolică, iar spre NE măreţul palat Bruckenthal, în stil baroc, cu acoperiş greoi şi întunecat.

Din această piaţă, prin străzi înguste sau pe sub portalul turnului oraşului, veche mărturie a forturilor de odinioară, treci în altă piaţă, aceia a Prinţului Carol; aceasta e mai plină de originalitate prin strada îngustă povârnită spre partea joasă a oraşului, prin putea asvârlită deasupra ei, prin casele înalte, vechi, cu acoperişul de ţigle ruginite. Forfota e în aceste două spaţiuri, unul larg, celalt mai îngust.

Când mulţimea nu mai încape în ele, se revarsă şi în altă piaţă din jurul catedralei evanghelice, monumentală, un soiu de cetăţuie cu portaluri frumos împodobite.

Acesta e cadrul, vechiu, unele clădiri datând din veacul al 14-lea. De jur împrejur, chiar şi la clădirile mai nouă, acoperişul de ţigle, trage o dungă roşcată deasupra caselor pe care pare a se sprijini albastrul cerului. De pretutindeni cată spre tine, obsedant uneori, ferestruicele din acoperiş, ca nişte ochi pe jumătate închişi, cu pleoapele lăsate, obosite.

In cursul săptămânei pieţele sunt goale. Doar stolurile de hulubi, cu sborul lor iute, cât le mai înviorează, căci trecătorii sunt deprinşi să calce numai pe trotuarul de pe margine.

In ziua târgului pieţele se umplu de lume. In jurul statuei sfântului Nepomuk, ce păzeşte locul de pe la sfârşitul veacului al 18-lea, stau căruţe lângă căruţe. Căruţe săseşti, ferecate, cu cai buni, cu scaunul de dinainte pe arcuri; care româneşti cu coşul din împletitură, lângă oiştea cărora se odihnesc boi frumoşi cu pielea linsă şi strălucitoare.

Există o distribuţie a mărfurilor, după specialităţi. Intr'o parte e produsul ogoarelor. E desfacerea cu toptanul. In gura sacilor deschişi, străluceşte aurul grâului sau al ovăzului. Negustorii vin, îi cearcă greutatea, îl vîntură din palmă în palmă. Tocmeala se face liniștit. Mai încolo sclipesc patlagelele roşii, ca niște grămezi de flori de trandafir. Totul în cea mai perfectă ordine și curăţenie. Fructele gingaşe, mere ori pere, sunt aduse în lădunca ce serveşte drept capră, ca să nu ajungă bătute, fără preț.

Mai multă gălăgie este în piața de desfacere cu bucata. Aici e și mai mult pitoresc. Vânzătoarele ca și cumpărătoarele sunt femei. Portul oraşului se amestecă cu acel al satelor. Privindu-le de departe ai crede o pajişte în toiul înfloririi.

Şi aici sunt grupe de specialități.

La un colț e locul zarzavaturilor. In grămăgioare regulate, sunt aşezate, care pe pânze curate, care mai ales pe rogojini ori ronduri din papură împletită.

Mai încolo e partea florilor, fel de fel, în oale, în buchete, de seră ori de strat, iar alături de ele e secția produselor de ferme : unt, brânzeturi, ouă. Tot ce vreai găsești în târg. Dela lucrurile de gospodărie măruntă, olărie și sticlărie, până la îmbrăcăminte, dela cleștele făcut de meşterul fierar, acelaş ca pretutindeni, până la dantelele cam primitive lucrate pe prispa casei.

Iau parte la târg, toate satele din împrejurimi. Vin săteni dela Rășinari ori Cisnădia, dela Guştarița ori chiar Slâmnic. Vezi îmbrăcămintea sobră a rășinărencelor, cu păstura înodată la ceafă, cu cămeși albe încondeiate cu bănicei, cu şurțe negre. Alăturea de ea este săsoaica tânără cu cozile bălane lăsate pe spate, ca și

Gretchen de altă dată ori nevasta cu cozile strânse sub rețeaua cu ochiurile mărunte.

In asemenea târguri poți prinde faptul amestecului de obiceiuri, trecute dela o naționalitate la alta.

Romăncele își cumpără și ele pălării de paie după moda săsească, împletite mai ales la Cisnădioara, pe care le pun peste testemelul negru, ca să le umbrească la munca ogorului.

Aici e și amalgama vocabularului, limba de transacție fiind mai mult cea românească. Orașul dă în chip regulat satelor produsul fabricelor, slăbind industria casnică, în schimbul unei bune părți din rodul câmpurilor sistematic lucrate. Nu este un abis între oraş și sat, ci în acest chip se trag punți de legătură din ce în ce mai dese.

La amiază e spartul târgului. Pâlcuri-Pâlcuri, sătenii se îndreaptă în direcțiunea satelor lor, împânzind orașul. Se mai opresc la vitrinile sclipitoare, intră într'o librărie și apoi pornesc spre casă.

Către seară piețele devin din nou pustii. Au intrat în pământ baracele demontabile. Măturătorii șterg urma târgului, iar a doua zi nici nu se cunoaște că au fost frământate de mulțimea de eri. Numai sfântul Sepomuk a rămas cu mâna întinsă de peste două veacuri, iar cocostârcul cu șearpele în gură de deasupra fântânei dela începutul veacului al 18-lea, stă înțepenit, așteptând să fie din nou admirat de copiii care vin să audă țârâitul șuvițelor de apă scurse prin cele 4 țevi de metal.

Liniștea cuprinde locurile, o clipă forfotă de oameni. Belșugul pământului satură pe târgoveți, iar la sate pătrunde picătură cu picătură, dar veac de veac, ceva din atmosfera orașului.

PĂLTINIŞ

Sus pe vârf de munte, în masivul Cibinului, către nord de Sibiu, la înălţime de 1500 m., în mijlocul pădurei dese de brazi, se află un loc climateric sviţerian. Saşii, oameni practici, întreprinzători dar mai ales îndrăgostiţi de frumuseţile naturii, cu mari sacrificii, au creiat un cuib plăcut de odihnă, clădind vile, hoteluri şi un sanatoriu.

Nu le-a fost uşor, dar voinţa înfrânge greutăţile.

Drumul însu-şi — vre-o 30 de kilometri — până la Păltiniş, la fiecare clipă îţi procură atâtea privelişti variate, încât nu ştii cum trece vremea urcându-l.

Cum ai ieşit din Sibiu, străbaţi imensul parc natural — Pădurea, — cu umbră deasă, care leagă aproape oraşul de Răşinari. Drumul duce printre casele vestiţilor mocani, lipite după moda săsească unele de altele, formând un zid de o parte şi alta a străzii.

Pe urmă începe urcuşul, cu numeroase cotituri strâmte. La dreapta este stânca de rocă eruptivă, la stânga e povârnişul iute ce duce spre fundul tot mai dâncit al văii. In pantă repede, te ridici mereu, până ce pârâul apare ca un şarpe cu solzi strălucitori, ce se furişază printre trunchiurile argintii de fag, arătându-şi trupul numai în cotituri.

Ajuns pe coama unei culmi mai joase, deodată ori-

zontul se lărgeşte spre răsărit. E un punct ce te opreşte în loc. Intr'o parte e labirintul împădurit al munţilor, de de alta e şesul dinspre Orlat şi Cristian ; peste el pluteşte pânza uşoară a ceţii, prin care străluceşte mosaicul acoperişurilor de case dese. In fund, către sud, se înlaţă zidul crestat al Alpilor Făgăraşului, făpturi mândre, din care nu distingi decât vârfurile înşirate unul după altul.

Pe urmă iar urci dealungul coastelor. Te afli în zona poienelor întinse, cu pajişti întrerupte doar ici şi colo cosit, te adoarme. Otava rămasă încă verde aşternută stogurile adunate în jurul lor. Mirosul de fân proaspăt cosit, te adoarme. Otava rămasă încă verde aşternută peste întinderea coastelor, îţi odihneşte privirea. Ai aceaşi impresie ca şi când te-ai afla pe luciul liniştit al unei ape. Natura te captivă ; te mângâie unda slabă a vântului, ca mâna de mamă.

Ici un brad, dincolo altul, prind a-şi înălţa silueta piramidei regulate, în izolarea în care cresc. Pe urmă se înteţesc, se îndeasă unii în alţii ; ajung ca un nour întunecat, cu marginea zimţuită, vârfurile arborilor proectate pe cerul încă albastru. Mirosului de fân i-a luat locul cel de răşină : liniştei din dreptul pajiştelor şoapta tainică a cetenelor pletoase.

Am ajuns la Păltiniş, dar nu la cuibul vechiu săsesc, ci la o nouă colonie, românească, a cărei sfinţire s'a săvârşit în ziua de Schimbarea la faţă, pare-se anume aleasă pentru semnificaţia ei.

De jur împrejur stau brazii ca nişte soldaţi, gata pentru defilare. In mijlocul lor, trepte largi, proaspăt tăiate, duc la o clădire nouă, o cochetă vilă rustică. E sanatorul preoţesc, ridicat din iniţiativa I. P. S. Mitropolitul Bălan al Sibiului.

Toată din lemn, ca și atenansele din jur. Trunchiurile de brad, cioplit cu barda, dau clădirii tonalitate roșcată, vioi contrast cu zidul înegrit din jur. In bătaia soarelui strălucesc păreții ca o zale, căci sunt acoperiți numai cu solzi de șindrilă măestrit îmbinați. După planul unui arhitect sas, opera e în întregime a unui cioplitor român, urmașul celor care au clădit atâtea sate de munte. Clădirea lucrată cu o măestrie neîntrecută poate fi dată ca exemplu de desăvârșită operă în arta construcțiunilor din lemn. Creștinescul gând al înaltullui prelat, a luat forma unui monument înălțat însușirilor alese, ascunse, în adâncul etnicității noastre.

La câți-va pași mai sus, după o perdea de brad, acelaș maestru a ridicat un altar sfânt de rugă, tot din trunchiurile de brad încheiate la colțuri. E un mic schit, asemenea numeroaselor biserici de lemn presărate mai ales în ținutul Someșan și Maramureșan. Până și brâele împletite din jurul păreților, aiurea cioplite din piatră, aici sunt tăiate în lemn.

Sub îmbrăcămintea arhaică a tradiționalismului etnic păstrat încă în satul păstorilor de eri, se ascunde tot confortul modern, nebănuit la locul unde stânele mai dăinuesc.

In fiecare chilie luminoasă, e adusă apa răcoroasă de isvor, după cum electricitatea înlocuește până și lumânările din micul schit.

E o îmbinare cu multă dibăcie între binefacerile civilizației și rusticitatea plaiurilor înalte.

Inălțătoare a fost clipa sfințirii. Sunt scene care reprezintă în adevăr un simbol. După slujba făcută în schit, în odăjdii sclipitoare, înconjurat de câțiva preoți, din satul unde odihnește Șaguna, Mitropolitul Bălan

scoboară încet pe cărarea dintre brazi, venind către terasa largă a vilei principale.

Decorul era în adevăr măreț, impunător. Era biserica adevărată, a creștinilor vechi. Cântecele corului se înălțau deadreptul spre bolta cerului, sprijinită de coloanele munților. Mulțimea credincioșilor, în hainele albe cu încondeieri negre caracteristice rășinărenilor, umpleau spațiul liber lăsat de armata deasă a brazilor, ca înlemniți și ei de sfințenia clipei.

Cuvintele evangheliei răspicat spuse deșteptau fiorii tainei nepătrunse, fără voie dar și fără silă. Divinitatea, cu problemele ei veșnice, ori care ar fi stadiul evolutiv al omenirii, se confundă cu natura în deplina și măreața ei desfășurare. Privirea alunecată peste crestele de munți, stârnea vâltoarea gândurilor pe care numai cuvintele evangheliei nu le-ar fi stârnit. Liniștea deplină ce se lasă din cer, învăluind la un loc oameni și plante, măririle oficiale și popor, dădea resonanță gândurilor până'ntr'atâta încât parcă le auzeai spuse de undeva, din tainicul desiș al pădurii sau din adâncul văzduhului.

Cuvântarea înaltului Prelat, înțeleaptă și plină de înțelegere a realității vremurilor dar și a sfințeniei locului, spusă cu glas stăpânit și vibrant, a avut darul să deștepte atențiunea tuturora, chiar a celor cu sufletul închistat de practica vieții dusă jos departe de curățenia înălțimilor, asupra nevoei de reculegere din vreme în vreme. A fost apoteosarea divinului în natură, alătuarea măeastră a creatorului cu sfera sa desăvârșită ; erau momente când nu puteai deosebi cine vorbește : Inaltul Prelat chemat să îndoaie genunchii norodului și să-i rădice privirea spre cer, ori cunoscătorul și îndrăgostitul

în frumusețile naturii, lecuitoarea tuturor rănilor sufletești.

Indiferent de mijloace, efectul a fost cel dorit. Nu cred să fi rămas un om din mulțime, care să nu fi simțit o undă răcoroasă, purificatoare, pătrunzându-i sufletul. Ca și când ruga a fost ascultată și de Sus, s'au auzit răspunsurile din cer.

Nori negri se ridicară într'o clipă de după munți. Fulgere brăsdau bolta întunecată ; tunetele se rostogoleau în văi. Era prevenirea, amintirea păcatelor.

Apoi o ploaie măruntă și deasă se lăsă asupra pământului atât de îndelungată vreme ars de dogoreala soarelui. Fețele tuturora se iluminară. Din norod se auzi un murmur de extaz. Pentru toți fu iertarea și îndemnul la pocăire.

Nici odată cuvintele : *Pace vouă*, n'au răsunat mai vibrant și mai pline de înțeles decât în liniștea supremă a naturei și în înfăptuirea minunei cu care s'a încheiat sfânta slujbă.

Doamne ! Săvârșește și altă minune. Fă ca ele să fie auzite și urmate, de toți cei cuprinși în granițele țării, după ruga fierbinte a slujitorului Tău credincios, îndreptată de pe muntele Păltiniș.

BREAZA

Natura, pe valea Prahovei, este mândră, dar nu mai mândră decât în multe alte părţi frumoase din ţară. E dreptul ; pitorescul fermecător al munţilor, nu-ţi dă răgaz o clipă, de cum ai ajuns la Câmpina şi până ce scobori din Predeal. Tot aşa de atent te ţine însă şi peisajul din Valea Oltului dela Călimăneşti şi până la Turnu-Roşu sau acel mai imposant dela Baziaş şi până la Turnu Severin.

Darurile naturii sunt împlinite pe Prahova prin munca omului.

Pornind în lungul ei, ai icoana ţării întregi, când pretutindeni se va munci intens.

Industria e variată, dela sondele şi rafinăriile de petrol, până la fabricele din Auzuga. Electricitatea luminează peste tot, condusă din uzinele dela Floreşti, Câmpina ori Sinaia. Densitatea populaţiunii a devenit aceiaşi ca şi în centrele industriale din apus. E un drum al producţiunii intense ca şi al neobositei mişcări omeneşti, o arteră prin care gâlgâe viaţa sănătoasă şi firească.

Industria n'a schimbat prea mult din originalitatea etnică locală. Locuitorii băştinaşi şi-au păstrat şi portul şi obiceiurile aproape nealterate. Casele au rămas aceleaşi; cerdacul bătrânesc cu stâlpii încrustaţi n'a dispărut. Cel mult se observă peste tot o tendinţă de gospo-

dărie și de traiu mai acătării, adusă de forfota omenească precum și de conducerea inimoasă a câtorva însufleţiţi. Dimpotrivă se vede o desvoltare îmbucurătoare a energiei băştinaşilor, bazată pe cultura ce deşteaptă încrederea în puterile proprii.

Ca exemplu de asemenea îmbucurătoare schimbare poate fi adusă comuna Breaza, cu numeroasele sate ce o compun, împrăștiate pe malul drept al Prahovei între Câmpina și Comarnic, două centre industriale vestite.

Casele sunt presărate nu numai în lungul drumului bătut, ci peste tot povârnișul mai domolit, până sus sub muchea înălțimilor de unde încep munții. E tipul satului cu case răslețe, cu livezi întinse. Toamna sclipesc, podoabe de sidef și mărgăritare, prunele coapte ce îndoaie sub greutatea lor crengile copacilor.

Numele satului se pomenește ori de câte ori oaspeți străini ne vizitează, căci sunt aduși la Breaza spre a-și da seamă de portul și energia națională. La aceasta contribue nu atât ușința transportului, cât și organizațiunea metodică a vieții complexe, datorită unui inimos fiu din Breaza d. general Manolescu, conducătorul Caselor Naționale, societate cu vie activitate culturală și economică.

Breaza este concretizarea cea mai edificatoare a schimbării ce ar lua-o satele, când fapta d-lui general Manolescu ar găsi imitatori.

Dacă fiii răsăriți ai satelor, ajunși în situațiuni sociale înalte, și-ar aduce aminte cât de cât de origina lor și de cei rămași acasă, s'ar schimba repede fața țării. Insuflețirea unui, perseverent și conștient pusă în slujba unui țel bine hotărât, ar naște hărnicia și priceperea celor indolenți adesea din neștiință ori inerție.

Aşa e la Breaza. A fost îndeajunsă voinţa unui om, pentru ca să deştepte activitate de furnică nu numai în şcoli, în Banca populară, dar şi în casa gospodarului în care s'a intensificat lucrul micilor industrii, bazate fie pe o meserie moştenită fie pe una învăţată din nou, punerea în valoare a materialului prim, local, altfel nefolosit şi nesocotit.

Cu ocazia vizitei oaspeţilor străini cari au luat parte la congresul internaţional al profesorilor secundari, a defilat cortegiul, admirabil arganizat, al întregii vieţi complexe din Breaza, reprezentând tot odată tabloul viu al temeiului vieţii noastre naţionale. Trăiai un frumos vis, deşi era realitatea metodificată. Ţi se arăta cât de uşor se pot îmbina cerinţele unei vieţi moderne, cu tradiţionalismul unui popor vechiu.

A stârnit admiraţiunea tuturora în primul rând frumoasele costume naţionale ce scoteau în relief svelteţa trupurilor, ca şi fineţea simţului estetic. Datorită şcolilor speciale, dar şi hărniciei gospodinelor, Breaza a ajuns unul din centrele vestite în ce priveşte confecţionarea costumelor naţionale ca şi a scoarţelor.

Carele muncii felurite, dela cea a câmpului, restrânsă mai mult la fân şi creşterea vitelor, până la fabricarea şindrilei ori a doniţelor, arătau cât de mare ajutor ar aduce economiei naţionale în genere, susţinerea industriei mici şi diviziunea ei după regiuni naturale în ţară. Carul Băncii populare, cu întregul consiliu de administraţie, cu bătrânul preot care a condus-o dela înfiinţare, cu arătarea creşterei capitalului de câteva zeci de mii de lei la câteva zeci de milioane, spunea ori cui avea ochi de văzut şi de înţeles, ce bogată ar fi ţara, dacă ne-ar stăpâni unirea, măcar în acele probleme de care

depinde buna stare comună şi care s'ar putea rezolvi atât de lesne prin înţelegere şi interes obştesc.

Am auzit atât de des pomenindu-se de Breaza, dar nu credeam în minunea înfăptuită în atât de scurt timp, până ce nu am văzut-o cu ochii. Am plecat nu numai cu plăcerea ce-ţi deşteaptă un spectacol feeric desfăşurat în cadrul naturei largi, dar mai ales cu încrederea deplină că se pot înfăptui şi la noi minuni, aşa cum suntem deprinşi a le admira la alţii.

Energia naţională este numai amorţită. Lâncezeala ei are explicări istorice. Ea învie repede şi se desfăşoară cu putere, atunci când se găseşte agentul însufleţitor, condus de voinţa şi hotărârea de a lăsa urme măcar în satul său. In faţa desbinărilor ucigătoare sămănate până'n cătune, de către răscolitorii patimilor politice, ce duc numai la gălăgioase acte pe cât de sterpe pe atât de efemere, aci la Breaza se ridică monumentul viu şi trainic al înţelegerii vremurilor şi realei dragoste de ţară, prin dragostea de loc.

VĂLENII-de-MUNTE

Valea Teleajenului duce către trecătoarea Bratocea, larg popas pe spinarea Carpaţilor.

Spre fundul văii se mai văd lespezile drumului Roman. Acelaş drum l-a apucat Mihai-Viteazul ca să cadă, aproape într'o noapte, în spatele duşmanilor din Ţara Bârsei. Acest gest, resultat din energie, repede hotărâre şi aspră voinţă, aduce aminte de mult lăudatul marş al lui Napoleon spre şesul lombardic. Tot de pe Bratocea au dat năvală soldaţii din regat, în noaptea de 11 August, de au surpat trecere în zidul dintre fraţi.

Valea Teleajenului este astfel o vale istorică prin trecutul ei depărtat, fiind loc şi de aşezări preistorice, după cum dovedesc uneltele de bronz de la Drajna-de-jos.

E în acelaş timp şi un drum al belşugului. Larg tăiată aproape în curmezişul Carpaţilor, de cum intri în ea, îţi surâde îmbrăcămintea variată a pământului.

La Blăjoi şesul din jurul Ploeştilor se prelungeşte în lunca largă. Munţii s'au dat în lături, dar terasa construită de râu, arată începutul înălţimilor. La poarta clopotniţei cu turn înalt, discret ascuns între salcâmi rămaşi, e nelipsitul han, cu scrânciobul centrifugal, întâlnire între tradiţia ţării şi semnul pasului spre modernism.

Pe urmă începe decorul mândru al naturii. Sondele din apropiere de Scăeni, pe coasta muntelui ca și în luncă, răsărind printre arbori, înălțându-se din mijlocul porumbiștei par jucării în mijlocul naturei, variate, dela dealurile roșcate ce se tot apropie strâmtorând valea, până la arborii stufoși ce umbresc locul. Fabrica de hârtie aproape stă pitită lângă apa Teleajenului, de care se folosește. Apoi iarăși domină străvechea îndeletnicire a oamenilor. Ogoarele de popușoi acopăr lunca, presărată cu tot soiul de arbori, nuci bătrâni cu coroana largă, alăturea de plopii piramidali decorativi, ori salcâmi și tei.

La Lipănești, bisericuța cu turn îmbrăcat în tinichea roșie, dar cu clopotniță pe pari de lemn, se ițește o clipă printr'un ochiu din draperiu frunzișului des. Mai în sus, spre gara Luca Elefterescu, par iarăși sonde de petrol, proaspăt clădite, ai zice niște trunchiuri de brad descojit. Munții când se dau mai la o parte învăluiți în ceață, lăsând loc teraselor netede, când se strâng strâmtând lunca. Păduri de pruni înșirați regulat, încep să se tot întețească, desprățite de grădini cu meri, oaze de cultură sistematică în pânza sămănăturilor ce se tot împuținează.

E atâta atracție în varietatea coloritului, atâta împletitură între dărnicia naturii și hărnicia omului, în cât trece vremea fără să știi, ochiul neobosindu-se a trece dela o gingășie la alta.

Ai intrat în munți, dar muntele n'are aspră cătare. Ai impresia că asiști la un joc al elementelor naturii. Apa Teleajenului acum se ițește, numai solzi de argint, călinel ștergând piciorul văruit al muntelui, acum, resfirată pe pat de prundiș se ascunde sub umbră de arini

cu frunzişul mai întunecat. Şi muntele pare că surâde blajin, luând parte la veselia naturii întregi, scăldată în lumina blândă a soarelui de dimineaţă, strecurată prin uşoară maramă de ceaţă.

Pe această vale încântătoare prin blândeţea formelor ce o străjuesc, se află Vălenii-de-Munte.

Spaţiul se lărgeşte dintr'odată, munţii tot mai înalţi se trag la o parte cam supăraţi, căci apa, a găsit aici prilej de stavilare, clădind întinse terase între ei. E darul natural, care a făcut posibilă o aşezare veche şi deasă omenească. Vălenii sunt astfel ca într'o largă covată, cu fundul netezit de se poate sămăna lesne, când muşuroiet, cu dâmburi largi numai grădini de pomi fructiferi.

Aşa se explică şi patimile din trecut şi înflorirea satului din ultimul veac mai de linişte.

Ca un plaiu deschis pe drum bătut, loc de întâlnire a drumurilor resfirate până la Chiojdu, în vremurile de necontenită vraişte omenească, nu era chip de gospodării temeinice. Un vârtej de furtună, ca pe vremea lui Ştefan-cel-Mare, în năvală după Radu-cel-Frumos, dărâmă şi cetate, de nu i se mai cunoaşte locul, împrăştie şi pe cei rămaşi din sângerosul măcel al drumului înfuriat.

Abia târziu se mai ogoiesc evenimentele, dând loc la gospodăriile frumoase ce s'au mai păstrat până azi, când satul trece în faza oraşului, schimbare prilejuită de drumul de fer judeţean, ce se urcă mai sus spre Homorâciu. Haina satului cuprins, n'a dispărut cu totul. Oraşul abia prinde a străbate din jurul gării cu dugheni şi depozite de cherestea. Incolo predomină casele mai mari ale celor cuprinşi, cu cerdac de stâlpi şi pivniţă sub cer-

dac, înecate în livezi de pruni, alăturea de căsuțele modeste, dar curate, ale locuitorilor de rând, oameni chipeși, harnici, de şi ca pretutindeni refractari schimbărilor.

Vălenii-de-Munte ar fi rămas multă vreme vestit numai prin grădinile de pruni, dacă dela 1908, n'ar fi căpătat un renume mai trainic, prin Universitatea populară întemeiată de d-l N. Iorga. Vechea locuință boerească a polcovnicului Panca, locuința de azi a „apostolului" dela Vălei, e centrul de radiare a unei activități practice culturale, care merită atenția tuturora.

In lunile de vară orașul, altfel prea tihnit, e furnicar de tinerețā, dar și centru de înfrățire între naționalitățile din România, atrase de puterea fascinatoare a răscolitorului de suflete, cât și de varietatea cursurilor ce se țin, în singura sală destul de spațioasă, dar prea neîncăpătoare pentru numeroșii auditori veniți din curată însuflețire. A fost un tablou cu adevărat mișcător, acela la care am asistat în preajma închiderii cursurilor într'o vară Tinere săsoaice, în costumul lor național, jucau cu foc, sinceră manifestare de recunoștință, alăturea de românce, vioaiele dansuri naționale, dovedind minunea sufletească înfăptuită de puterea culturii, ce topește zidul de ghiață cât de gros, ce cată să se rădice din motive ce nu-și mai au loc.

Opera culturală a d-lui Iorga, nu s'a mărginit numai la întemeierea Universității libere.

Intr'o casă veche boerească, păstrată aproape cum a fost, funcționează Școala de misionare, al cărei rost înalt național, e păcat că nu găsește o mai largă înțelegere, deci și susținere. Absolvente de școli normale, viitoare propagandiste culturale, trăesc vreme de un an într'o

atmosferă de cald cult național și social și „într'o frăție omenească și națională absolută, fără acele distincții de clasă și de provincie, peste necesitatea cărora sufletul să treacă mai sus, în loc să se îngroape în șanțurile lor".

Dar de câțiva ani, d-l Iorga a pășit spre realizarea unui gând mai înalt, față de condițiunile noi etnice din țară. A întemeiat un așezământ, în apropiere de gară, de înfrățire culturală a minorităților cu Românii. Nu ne cunoaștem unii pe alții și de aceia stăm dârzi, gata de harță, unii în fața altora, când interesele de orice natură trebue să ne facă să ne nîtindem mâna într'o sinceră colaborare. alrăși cultura ne poate apropia.

Și astfel la Vălenii-de-Munte vin tot mai mulți pe fiecare an minoritari dornici de înțelegere, nu numai pentru a învăța limba românească, dar mai mult pentru a cunoaște îndeaproape sufletul românesc, blajin, primitor și iertător, cât și a prinde, din prelegeri și cetire, suferințele unui popor, cu toată dreptatea lui la viață suferinți adesea comune cu a multor minoritari.

Și iată cum orășelul altfel uitat într'o îndoitură de munți, prin personalitatea învățatului însuflețit de cele mai curate gânduri pentru neam și țară, a căpătat o vază ce-l scoate în relief, cu mult mai sus chiar decât a orașelor cu instituțiuni culturale oficiale.

E păcat că vălenarii nu cântăresc îndeajuns importanța dată orașului lor. Chiar dacă sunt cam refractari zărilor de lumină înălțătoare ce se resfiră din modestele clădiri îngrămădite în apropierea vechei mânăstiri cu frescuri și icoane bogate, negustorași cum sunt, ar putea trage folos de pe urma lor. Aiurea, o mișcare culturală de natura celeia străină și întreținută de o persona-

litate culturală ca d-lui Iorga, aduce şi o mişcare economică vie. Ajutorul e reciproc.

Cu cât oraşul va fi mai bine îngrijit, cu cât înlesnirile de trai vor fi mai inteţite, cu atât va creşte afluxul celor cu dor de a se instrui.

Până atunci locuitorii orăşelului asupra căruia s'a revărsat şi harul naturii din belşug, trebue să fie adânc mulţumitori d-lui Iorga, că l-a făcut vestit în graniţele ţării lărgite. Poate nu va zăbovi nici deplina înţelegere a însemnătăţii străduinţii desvoltată cu multă abnegaţie lângă ei.

BĂNEASA

Intr'un articol apărut în „Viața Românească", am căutat șă dovedesc că școala românească, așa cum este azi, nu se sprijină temeinic pe substratul etnic, ci e ca și aiurea. De altfel e exponenta evoluției noastre sociale și culturale.

Cum e școala așa e viața noastră generală. Trăesc la noi două lumi, cu totul diferite. Contrastele între ele se pot prinde, frapant, uneori brutal, oriunde ne-am înturna privirile. Oazele de occidentalism superficial, în toate domeniile, politic, economic, social ori cultural, sunt împotmolite în orientalismul inerent îndelungii lui influențe. Nu putem scăpa ușor de el, mai ales când nu există o preocupare consecventă și continuă, fără intermitenți dăunătoare, din partea tuturora. Aceasta se observă în colectivitate, ca și la indivizi. Cultura cea mai rafinată nu a înlăturat în total tradiția înrădăcinată adânc, moștenire atavică de care nu se poate scutura nici cel cu presupusă stăpânire a judecății chibzuite.

Suntem într'o fază evolutivă de trecere, în care însă pare că ne place să înotăm mai multă vreme. Luăm în sprijin spoiala strălucitoare a culturii unde nu prea are ce căuta, dar o nesocotim atunci când ea trebue să decidă, în cercurile în care e logic să fie călăuza.

Unde ne-am întoarce dăm de acest contrast, ici acoperit, alte ori apărând şi celui cu început de cataratcă. Un exemplu întâmplător, doveditor pentru oricine, se poate lua din coasta Bucureştilor. Intr'o Duminică m'am amestecat şi eu în torentul de trăsuri şi automobile, ce umplea frumoasa alee de tei dela Şosea. Când priveam în lungul drumului, îmi făcea impresia unui şirag de omizi procesionare. Nici urmă din mireasma discretă a primelor flori de tei ; duhoarea benzinei le acoperea aroma. Susurul frunzelor în plină desfăşurare era înlocuit cu vâjâitura ameţitoare a maşinelor. De o plăcere pentru natură nici pomeneală nu poate fi. Era o instinctivă desfăşurare a parvenitismului, fără nici un rost altul decât de a spune : „am fost la Şosea ori la curse". Puhoiul ţinea, până'n linia ferată.

Ameţit, cu respiraţia grea, doreşti aer şi spaţiu. Nu ţi le poate da nici drumul mai departe, căci cursele nebune de viteză, îţi aduc fiorii nesiguranţei. Lăsând Şoseaua ca betonată, am apucat în spre Băneasa. Contrastul de care vorbeam mai sus, s'a arătat imediat.

Deşi cunoşteam drumul şcoalei din Băneasa, bătut adesea înainte de război, nici odată nu mi-a apărut mai sfidătoare deosebirea celor două lumi alăturate, despărţite numai de şanţul din lungul şoselei. E dreptul că drumul îl făceam altă dată în liniştea dimineţii, când natura asvârlea pânza frumuseţii ei de primăvară, peste tot ce era deosebire mai frapantă. Şiragul automobilelor, era înlocuit prin căruţele caracteristice, cu două roate, ce transportă laptele în Capitală ori cu mersul mărunt al lăptăreselor cu cobiliţa mutată de pe un umăr pe altul.

Munca zilnică era în unison cu hărnicia din natură.

Acum însă contrastul îmi apăru isbitor.

De o parte, în lungul șoselei, numai palate și vile cochete. Dincolo înșirare de cocioabe, zise case, cu ferestrele cât pumnul, cu acoperișul de stuf plin de mușchi ori cu sdrențe de tinichea luate din gunoaele Capitalei, țintuite cu cărămizi ori pietre, ca să nu le ridice vântul. Intr'o parte, parcuri sistematice cu flori și așezare metodică de copaci fructiferi, soiuri de origină străină. In alta, rari salcâmi cât mai țin umbră, ori cenușarii puturoși ce invadează fără nici un folos spațiurile libere, abia zărindu-se ici și colo câte un corcoduș, cu fructele ca de ceară, dar fără preț.

Curțile sunt tipicile gospodării neorânduite, în care zărești de toate, asvârlite clae peste grămadă : vreascuri, alăturea de roți, căruțe alăturea de coșarul de nuele, aplecat pe o coastă. Ingrădirile sunt cum dă Dumnezeu. Domină însă gardurile de spini, împletite cu sârmă ghimpată de pe vremea războiului. Drumurile satului sunt drumuri naturale cu gropi și noroi, cu băltoace înverzite pe de lături și cu năvala holerii ghimpoase, pretutindeni semnul părăsirii și a lipsei de grije.

Cum e satul sunt și împrejurimile imediate, numai bozi și scai, iar pe marginea lacului, peste care e pod de beton, dar la față numai lintiță și mătreața broaștei, stau mormanele de gunoaie, avere părăduită și semnul inculturii în ale agriculturii. In schimb, în coada satului, se ridică un palat, în roș, menit să adăpostească personalul de conducere al unei stațiuni experimentale de cultură, deși nu s'a găsit încă specialistul care să se lupte cu condițiunile climaterice prea nefavorabile.

Ocupația principală a locuitorilor din Băneasa este creșterea vitelor pentru lapte. Te-ai aștepta să vezi vite

de rasă, tocmai pentrucă alăturea de sat sunt instalațiuni moderne care depind de Ministerul de Domenii, iar la o aruncătură de băț se află Şcoala superioară de agricultură dela Herăstrău. Vitele sunt aceleași ca pretutindeni în satele de stepă: pipernicite, mițoase, păscând islazul numai pelin, ori ronțăind strujeni asvârliți din ieslea de nuele din mijlocul curții.

Am văzut și la Călărași mahalaua lăptarilor. Acolo măcar bivolițele sunt adăpostite în bordeie de lut alăturea de odaia de odihnă a stăpânilor. Dincoace vitele stau în bătaia ploii și a zăpezii, căci și în grajdurile, din nuele nelipite, suflă crivățul ca și afară.

N'am putut afala dacă cei însărcinați cu supravegherea higienii în Capitala țării, s'au abăut vre-o dată pela Şosea, prin satul lăptarilor, spre a inspecta condițiunile în care se pregătește iaurtul ori se aduce laptele dulce. Ceiace am văzut însă e că sistemul de spălare și uscare a găleților așa de caracteristice, ca și a vaselor, nu se deosebește întru nimic de cel primitiv. Parii gardurilor înlocuesc doar prepelecii din satele dela deal, iar apa de spălat nu știu dacă nu e și acea înverzită din băltoacele ce umplu orice surpătură de pământ.

La școală, înainte de războі, știu că era un dulap cu cărți prăfuite, iar elevii nu văzuseră cum este alcătuit un aeroplan deși aerodromul e în spatele școlii. Se uitau la el din sbor sau peste gard. In schimb crâșmele stau înșirate în lungul drumurilor, iar automobilele poposesc în fața lor, nefiind plăcere mai mare pentru cei aduși decât să deșerte păhărelele unul după altul, la marginea lacului înverzit, fără un pom în jur, dar cu grămezi de gunoae câte vrei. Numai vehiculele sunt schimbate ;

tabloul e acelaş ca în faţa hanului pus la crucea de drumuri, din preajma satelor depărtate.

Cele două lumi stau alăturea cu o prăpastie adâncă între ele. Nici o influenţă a uneia asupra celeilalte. Una îşi continuă viaţa ei de înaltă cultură, cu ministere în birourile cărora se fac proecte de bună gospodărie şi îndreptare a ţării, cu forma deplină a occidentului. Alăturea e viaţa arhaică, cu traiul temeinic acelaş cum îl descrie Dinică Golescu, la începutul veacului al 19-lea. Cel mult o influenţă negativă se poate prinde în stricarea obiceiurilor patriarhale, în întinderea ospeţelor cu tarafuri de lăutari sau măcar în roşul de pe buze.

Nici o urmă de îndreptare pe căile apusene, cel puţin în calea economică. Şi nu se poate spune că lipsesc mijloacele. Dacă dela ministerele în legătură cu directa propăşire a mulţimii, s'ar însărcina câte unul din numeroşii inspectori ce forfotesc prin biurouri cu ghiozdanele umflate de hârtii, să aibă în grijă îndrumarea satelor din preajma Capitalei spre o aşezare mai gospodărească, prefacerile nu ar întrâzia să se arate.

Astfel prea e dureros contrastul ce se accentuiază între cele două lumi.

Sună atât de falş vorbele de cultură, de democratism, de îndrumare a mulţimii spre zări mai senine, când chiar în coasta Capitalei, unde ar putea fi câmp real de experienţă socială şi economică, se menţine tabloul primitivităţii, nu ca o rezervaţiune anume a dovezii de unde au pornit, ci ca tabloul abisului ce există între teorie şi practică, între vorbe şi fapte.

REGHIN

Reghinul, Românii îi zic Reghiu, dela Regio, este un orăşel pe Mureş, mai la răsărit de Târgul-Mureş.

Situaţia lui i-a dat tiparul etnic. Aproape de Reghin Mureşul iese din strânsura Călimanilor acoperiţi numai cu păduri de brad. Aici e popasul plutaşilor, aici e aprovizionarea satelor din spre munte.

Pe de altă parte ungurii au străbătut în inima Ardealului pe văile râurilor. Unde au dat de munte, s'au oprit înspăimântaţi. Acolo a rămas cuibul neaoşilor Români. Nu le prea convenea să pătrundă chiar până în cuibul neaoşilor români, ca să lupte pe două fronturi : cu natura aspră şi cu oamenii. De aceea s'au oprit la Reghin. Negoţul era un apanaj al Ungurilor şi al Saşilor. Românii nu erau toleraţi ca concurenţi.

Astfel se lămureşte că Reghinul, zis Reghinul Săsesc, e un oraş cu importantă viaţă comercială, dar înstrăinat încă din punct de vedere românesc.

O piaţă largă, aşa de mare încât ar încăpea un orăşel întreg apusean în ea, e locul de schimb între munte, deal şi câmpia ardeleană, rodnică. In zilele iarmarocului săptămânal e forfotă de oameni. In zilele de târg anual e o babilonie de porturi şi graiu. Acesta este însă isvorul de viaţă al oraşului, cu zid de dugheni, în jurul pieţii. In afara ei casele răsleţe sunt înnecate de pometuri.

Fie că scobori în pantă repede, pe caladarâm de bolovani, către lunca Mureșului, fie că urci spre dealul împădurit, nici lătrat de câine nu întrerupe liniștea desăvârșită.

Printre pietrele de pe străzile laterale crește în voie portulacul pe lângă garduri formând brâie oacheșe de flori care numai jar, care ca șofranul.

Tihna odihnitoare te însoțește mai ales jos în „promenadă", zăvoiu de plopi și arini rămuroși din lunca Mureșului. E umbra arborilor, e răcoreala apei, e spațiul larg, încețat, spre culmea vulcanică a Harghitei, e muzica valurilor altfel liniștite, aici stavilate spre a da forță electrică.

De după cortina tot mai subțiată de ceață, cu cât soarele se înalță, se înșiruie gheburile munților de lavă, în trepte tot mai înălțate către nord. Ca într'o căldare uriașă, de după ei se ridică nori alburii, fluturi uriași care se sbenghiesc în adâncul văzduhului, spre a se mistui dintr'odată, nici nu știi unde.

Din oraș, nu se văd decât pete roșcate de acoperișuri, din învăluirea crengilor bogate. Printre ele se înalță turnul bisericii reformate, întovărășită de clădirea, impunătoare pentru orășel, a gimnaziului, tot mai anemiat ca populație. Bisericile românești, din nenorocire și aici de două feluri, stau la o parte. Una, cea ortodoxă, închisă de jur împrejur de clădiri. Nu era voie să aibă fața la stradă. Cealaltă, unită, la capătul opus înconjurată de livadă bătrânească, cu pajiște verde de morminte vechi. E demn de știut cum a fost înălțată, fără voia autorităților. Sașii, nici în ruptul capului nu voiau să cedeze locul viran, cerut pentru biserica unită. Aveau de gând să ridice mai bine acolo niște grajduri. Petru

Maior în taină, s'a apucat într'o bună zi, să oficieze, în odăjdii, slujba liturghiei pe locul dorit. Când au prins de veste sașii, era prea târziu. Pe locul unde s'a oficiat slujba divină, nu se mai putea clădi decât o biserică. E simplă, impunătoare prin albul păreților lăuntrici, numai cu zugrăveala celor 4 medalioane ale apostolilor.

Evocatoare sunt mormintele. Pe unul din ele se citește următoarea inscripție :

Acsi se hodgyinește en Domnul Ioan Marinovits, Grek și negustor și titor și fundator Sfinti Beseritsi acestia. Sau neskut en Orașul Mega, Tirnova, en Csara turcaska en anu 1758 și sau Kesetorit en Ssaz Regen en Anu 1793 și Aureposat en Domnul en Anu 1842.

Ca acest mormânt sunt multe. Ele spun de întreprinzătorul neam macedonean, care a împânzit țara ungurească cu negustori vrednici. Rupți din trunchiul depărtat, siliți și de ocupațiunile lor, s'au topit în marea mulțime a stăpânitorilor cum s'a întâmplat și cu tatăl lui Șaguna. Conștiința neamului din care se trag, i-au făcut să contribuie măcar la înălțarea unei biserici române, după cum și azi românii secuizați, își spun origina măcar prin cruce și prin „Tatăl Nostru", spus cât de stâlcit în limba străbună. Sunt exemple dureroase din îndelungata tragedie a neamului românesc.

De altfel orașul întreg își menține și acum tiparul vechiu din stăpânire străină. Rar când întâlnești câte o firmă românească de meseriași pe când cele vechi au rămas cum erau, cel mult adăogând numele de botez și în românește (Isac Farkas Lzsak). Un singur proprietar român de cafenea, hotel și restaurant, e în inima orașului. E o minune. Ca să nu pară deochiat însă nici el n'a avut curajul să scrie pe zidul berăriei sale numai fir-

ma românească. A adaus și pe Biergarten și Stoerkert, iar în grădina sa răsună aparatul radiofoniei cu cântecele și cuvântările dela Budapesta. Mai curagioși erau Românii pe vremea când o panglică tricoloră i-ar fi dus în pușcărie.

E dreptul că nici administrația românească nu se aarată mai energică. Singura școală superioară, gimnaziu cu trei clase, lăsat fără internat, în plata Domnului, e creat de formă. Ca să-l nimereşti trebuie să fii foarte atent. Insigna măruntă, e deasupra unei uși, lângă care, cu litere de o schioapă, poţi citi de pe cealaltă parte a străzii : Marosvasarhelyer Sparcassa A. G. Interiorul gimnaziului e sărăcuț, ca pentru cei 75 elevi cu toată grija directorului de a mai schimba atmosfera din afară, măcar cu câteva tablouri istorice, care să arate că e o școală, sub stăpânirea românească.

Şcoală de fete secundară ori profesională, nu există. Cu toate acestea s'a refuzat școalei române de a avea populație mixtă, dar s'a dat voie, dincolo, la sași. Doamne ! La câte păcate împotriva națiunei nu duce politica afurisită ; pentru câteva voturi suntem în stare să îngenunchiem înaintea celui trufaş azi ca și eri.

Răsufli mai înviorat, când urci străzile ce duc spre păduricea de stejar de pe culmea din dreapta Mureșului. Treci printre case românești, unele elegante, pe care le recunoști îndată prin spațiul larg din jur și prin straturile cu flori. E biruința încetul cu încetul a celor tolerați până acum să stea pe la periferie. Ţi se arată mai la centru ca o minune puținele case românești cu greu căpătate dela vreun sas.

De sus, din marginea pădurii, se desfăşoară larg întraga vale a Mureșului numai verde de ogoare, ză-

voaie ori păduri. Respiri belşugul, sănătatea şi înviorarea naturii atât de darnică cu noi în toate.

Cununa munților stă de strajă iar spre răsărit se deschide poarta strâmtă şi întunecoasă ce duce spre Gheorgheni, loc de vânătoare încă de pe vremea nenorocitului Rudolf, moştenitorul tronului habsburgic.

La marginea apei se țin lanț satele, fiecare aproape cu câte un isvor de apă sărată, folosite ca băi la Iabenița și Ideciu, sat săsesc. Spre răsărit se găseşte Deda, sub un munte retezat la vârf, numit Scaunul lui Dumnezeu. Acolo e eșirea Mureşului din Munți. E sat curat românesc. Către apus se găseşte Petelea din spre Tg.-Mureș, dimpotrivă sat săsesc.

Din Mureş nu se arată decât cioburi de apă din cadrul verdelui ce-l întovărăşeşte peste tot. Negura ce se lasă către seară, se îndesește cu dungile de fum albu-riu al locomotivelor care nu mai contenesc a circula în sus și în jos, transportând podoaba pădurilor sau scândurile tăiate în mari gatere înșirate în lungul apei aproape dela obârșie.

Când te scobori, rarele becuri electrice par constela-țiuni în amurgul ce a acoperit sub acelaș învăliș munte, apă, case și grădini.

Clopotul din Budapesta

Dang, Dang, Dang... ; niște lovituri limpezi, sonore, străbat liniștea restaurantului în care mă găseam. Le număr fără voie. Sunt douăsprezece bătăi, atât de curate, încât eram sigur că vin din turnul bisericii apropiate. Instinctiv scot ceasornicul din buzunar. Rămân uimit. E diferență tocmai de o oră.

Tovarășul meu de masă, din partea locului, prinde nedumerirea și-mi spune surâzând, cu un aer de compătimire :

— E clopotul dela Universitatea din Budapesta. După el ne regulăm ceasornicul.

Am rămas trăsnit, nu de minunea adusă de știință ci de enormitatea faptului ; în ochii tovarășului meu localnic părea ceva foarte natural.

Văzând că lămurirea lui firească nu mi-a șters de pe față trăsăturile uimirii, cu cauze mai adânci arată cutia radiofonică, fixată sub streșina dela intrare. După ce s'a șters sunetul ultimei lovituri, din cutie se revarsă potop de vorbe, neînțelese pentru mine.

— Sunt veștile transmise dela Budapesta. Aparatul cârâie aproape continuu până spre miezul nopții. Legătura cu Budapesta e permanentă. Alt post nu-l auzim. Seara, aici, nu mai e nevoie de lăutari. Cântecele se aud tot așa de bine, ca și dangătul de clopot ce te-a uimit.

— Dumnezeule sfinte! Câtă inconștiență!

Vorbele le-am rostit fără voie, drept răspuns la entusiasmul, cu care tovarășul făcea, dragă Doamne, apoteoza științii.

Ca să se vadă enormitatea faptului, trebue știut cadrul în care s'a întâmplat.

Eram într'unul din orășelele Transilvaniei, tot așa de înstrăinat azi, ca și acum 10 ani în urmă. Mai înainte vreme dacă un Român s'ar fi încumetat să se stabilească în centrul orașului, era scos cu jandarmii, dacă nu-și lua lumea'n cap dela sine, prin tot soiul de șicane ce i se făceau.

De aceia am pășit cu o deosebită bucurie spre singurul restaurant român, din preajma pieții spațioase. Un restaurant român sau orice întreprindere comercială a unui Român, în asemenea centre rămase înstrăinate, înseamnă chiar azi o biruință demnă de încurajat. Lupta nu e dată ca aiurea, numai pe temeiu economic. Ea cuprinde și o oarecare tonalitate din biruința națională. E dovada unor însușiri pe care străinii le socotesc numai ale lor.

E dreptul că am rămas cam decepționat, văzând firma. Pe lângă cuvântul românesc, nu lipsea cel german, nici cel unguresc, ca și când cel dintâi n'ar fi fost îndeajuns de înțeles de populația orașului. Am închis ochii și mi-am zis:

— E tactică de negustor. Naționalismul n'are ce căuta în comerț. Românii sunt prea puțini ca să asigure o clientelă statornică, deși nemții trag lesne acolo unde au bere bună.

Când am auzit însă dăngătul clopotului dela Budapesta și când mi s'a spus că ceardașurile din Capitala

Ungariei se aud în restaurantul român, un val întunecat mi s'a pus în fața ochilor.

— De ce tocmai în restaurantul singurului comerciant român, să se audă cuvântările de propagandă ungurească? Ce l-a îndemnat pe negustorul român să facă excepție? Negustoria? E prea avut și priceput pentru ca să ajungă a atrage lumea pe această cale. Inconștiență? E prea dureroasă explicarea spre a mă opri asupra ei, deși îmi venia în minte și alta mai grea.

Prin contrast, loviturile de clopot, ce-mi sunau mereu în minte răspicat, ca și hohotele batjocoritoare ale lui Mefistofeles din opera Faust, îmi deșteptară vremurile visătorilor și a luptătorilor de mai de mult. Chiar locul în care mă găseam, evoca lupta dârză a lui Petru Maior până ce a ajuns, prin trucuri ingenioase, să ridice biserica unită dela marginea orașului.

Mă gândeam la chinurile sufletești ale unui Simion Barnuțiu, care doarme uitat în largul cimitir de lângă bisericuța de lemn din apropierea Zălăului.

Dacă minunea s'ar întâmpla și ar învia pentru o clipă, trăind în realizarea visului pentru care a pribegit din Ardeal la Iași, spre a înflăcăra mulțimea adunată la Blaj, îndurerat peste măsură de purtarea strănepoților lui de azi, s'ar retrage cât mai repe în tihna mormântului părăsit, fericit că a închis ochii în perioada visării unei vieți pe deplin românești, pe plaiurile unde românii sunt singurii stăpâni.

Contrastul e dureros și pentru cei care trec Carpații, așteptându-se să trăiască în atmosfera de intens naționalism, așa cum au fost deprinși cu cele învățate în școală, asupra suferințelor unui Horia sau a lui Avram Iancu, chinuit până la nebunie.

Realitatea e cu totul alta, iar dangătul clopotului din Budapesta răsunând în orășelul de pe Mureș din inima Transilvaniei, nu este o excepție. Este poate concretizarea mai brutală, mai sfidătoare, mai pe față a ceiace se constată în pătura românească orășănească dela Sighet la Sighișoara, dela Oradea Mare la Odorheiu.

Au dreptate dușmanii noștri firești din spre apus să agite mereu chestiunea tratatelor de pace. Spiritul stăpânirii de eri nu s'a șters aproape întru nimic până'n îndoiturile întortochiate ale Carpaților. Noi le dăm apă la moară ; îi încurajăm fie prin inconștiența unora, fie prin indiferența multora, prin bunăvoința neascunsă a altora.

Pe când în Belgrad nu e permis să se audă chiar în cafenele altă vorbă decât cea sârbă, la noi în orașul cu Universitate română, poți rămânea flămând dacă știi numai românește. Pe când în Yugoslavia se arestează un profesor român care a îndrăsnit să-și viziteze părinții ; pe zidurile Universității din Cluj se mai pot citi insigne ungurești, iar propaganda făcută în auzul tuturora împotriva statului nostru nu e numai tolerată.

— Te miri de aparatul radiofonic din R.? îmi vorbea unul din cei care se răsvrătesc — e dreptul numai lăuntric — de ceeace văd la tot pasul. Am avut prilejul să intru în casa oamenilor oficiali, de presupus cu sentimente adânc legate de ideia conducătoare într'un stat românesc. Ei bine, continuă el cu glasu-i tremurând ; săgeata șurubului dela aparatul radiofonic din casa lui, rămâne înțepenită la graduarea corespunzătoare Budapestei. Ascultă — cu ce inimă numai Dumnezeu știe — discursurile patriotice de acolo ; aud cum și într'o conferință pedagogică se spune : mama prin laptele ce-l dă

să sugă copilului să-i transmită amintirea pământurilor pierdute și să-i înseminţeze gândul temeinic de a lupta pentru recăpătarea lor.

Să nu ţi se strângă inima la toate acestea? Să nu-ţi apară cuvintele aspre ale lui Eminescu din Epigonii, ca un soiu de dureroasă generalizare a ţesutului putred din sufletul nostru de român? La sfidări trufașe noi plecăm captele. La tânguiri îndrăsneţe și mincinoase, ţipate în lumea largă, noi răspundem cu înlesniri de traiu aduse celor cari nu au voit să știe de noul stat ori turnăm grâul muncit de băștinași în moara culturală a celor care ne socot tot sălbatici.

Tactica politică nu denotă oare o slăbiciune etnică? Indiferenţa tuturor nu e o armă ce o îndreptăm împotriva noastră? Nu doresc peirea altora. Nu e nici vreme de gândit la așa ceva. Ridicarea noastră este însă împlinirea unei datorii și umane și etnice. Orice întârziere e o crăpătură mai largă în edificiul neamului nostru. Orice oportunitate, folositoare vremelnic, e dinamita pe care o așezăm cu mâinile noastre la temelia statului. Conducători și conduși cei din fruntea treptelor sociale cași măruntele fiinţi omenești din care e alcătuită unitatea colectivă, trebuie să fie pătrunse că viitorul întregului atârnă de comportarea prezentă a fiecăruia dintre noi.

Numai evocarea sfintelor figuri de demult, S. Barnuţiu și atâţia alţii, nu ne poate fi spre întărire. E nevoie să călcăm pe drumurile indicate de ei, pentru ca și Românii să-și poată arăta destoinicia în toate. Altfel rămânem niște Epigoni, care ducem ţara la râpă, trăgând după noi în întunericul uitării, și pe cei cari au visat, au suferit chinuri sau și-au jertfit de geaba tinereţa vieţii lor.

ODORHEIU

E în plină secuime, pe valea Târnavei Mari, nu departe de isvoarele ei.

Aproape prin nimic nu se cunosc cei 10 ani de stăpânire românească. La hotelul București nu te înțelege decât unguręște ori nemțește. La cofetăria de peste drum n'am căpătat o cafea cu lapte, decât cu sprijinul unei trecătoare, care dela sine a avut buna voință să tălmăcească patroanei, în ungurește, dorința mea. Afară de insignele dela dugheni unde citești câte un cuvânt românesc, în colo toate anunțurile sunt numai în ungurește, sau cu tiparul caracterelor evreești, Românește „nem sobod !"

N'ai ce spune : chiar pe zidurile Prefecturei stau încă semnele ultimelor alegeri, un cerc înconjurat cu inscripția ungurească, drept pecetiile tembelismului nostru administrativ și a inconștienții de situația ridicolă ce ne-o creăm noi înșine. Drept dovada culturii românești, la singura librărie mai de seamă din piața prefecturii, stau scorojite câteva volume de Romane detective. Vila misterioasă ori un volum cu titlul : Haplea la București. Simți sângele în obraz de rușine, închizi ochii și te amesteci prin mulțimea adunată în ziua de iarmaroc.

Ziua de târg în întreg Ardealul, are o importanță mai mare decât dincoace de Carpați. E o forfotă de oameni

nemai pomenită și o expoziție economică regională, de scurtă durată, dar foarte interesantă.

Viața de oraș dispare. A înecat-o viața satelor, cu varietatea produselor lor.

Automobilele sunt nebăgate în seamă. Stau la umbra celor câțiva copăcei scorojiți de arșiță. In schimb, prin mijlocul străzilor largi, pășesc agale vacile roșcate, înjugate la carul încărcat cu saci de grâu.

Spațiul imens al piețelor, unde stau îngrămădite și bisericile, cea franciscană cu 2 turnuri, cea mai mare, în câteva ore e furnicar de oameni. Bărăci de pânză răsar ca din pământ dealungul asfaltului. Din lăzi, ca prizme trunchiate, negustorul scoate ici încălțăminte felurite, dincolo haine de stambă. Trotoarele devin expoziție de mobile sătești, paturi și scaune cu înfloriturile oacheșe proprii secuimei. Sunt produsele micii industrii aici foarte întemeiată.

Gâlgâie piața mare de rodnicia pământului, bogată, felurită, dela tomatele ca de mărgean, până la grâul, bob de aur.

Mă amestesc prin mulțime ; ascult tocmelele cumpărătorilor. Pace ! Nu se prinde nici o vorbă românească măcar în șoaptă.

Dacă m'au răsvrătit insignele ungurești de pe zidurile prefecturii românești, nu mă miră lipsa graiului românesc printre locuitorii veniți din satele învecinate. Mă aflu doar în țara Secuilor, în regiunea unde spre durerea adâncă a ori cărui bun creștin și român mai dăinuește și azi sub ochii administrațiunii românești impasibilă și cu știința mai marilor bisericești dela Blaj, secuizarea românilor prin biserică. Nu e destul de elocventă nepăsarea noastră, într'o chestiune care înseamnă

continuarea unei siluiri de conştiinţe, şi sub stăpânirea românească ?

Odorheiul a fost în totdeauna un centru secuesc mai important decât altele. Din veacul al 14-lea aici îşi ţineau secuii adunările lor. Pecetia oraşului, încă din veacul al 16-lea, nu e oare un semn al importanţei ce se dădea secuilor veniţi peste poporul român ? Un braţ strâns în zale, străpunge cu pumnalul un urs şi o inimă ! Spune atât de mult ! Pumnalul îşi continuă opera în faţa nepăsării reprezentanţilor oficiali ai bisericii şi statului român !

Importanţa oraşului se vede şi după monumente. Sus pe coastă de deal, dominând zarea, se înalţă biserica romano-catolică, spre care duc numeroase trepte. Impune prin măreţia ei exterioară, dar şi prin simplicitatea lăuntrică a stilului baroc, cu plafonul plan, cu loje spaţioase, cu lumina blândă răsfrântă de spoiala aproape albă a pereţilor, cu simple linii aurite drept ornament. E încă atotputernicia papală, aici, spre care caută, din nefericire, cu ochi înlăcrămaţi de evlavie şi nădejde şi o bună parte din fraţii noştri. Poate de aceia şi nepăsarea faţă de secuizarea românilor prin biserică. Imi scutur capul, ca să alung gândul rău, că pentru o nebunească manifestare a trufiei omeneşti asistăm nepăsători la adâncirea pumnalului în inima românismului.

Alăturea de biserică, este clădirea, pare că mai impunătoare, a liceului catolic, cu brâuri smălţuite şi cu mari litere aurite sus, sub straşină, la acel de al 4-lea etaj : Rom. Kath. F. O. Gymnazium, tradus jos deasupra uşei, abia citeţ : Liceul statusului R. C. Transilvănean.

Prin biserică şi şcoală, ce de eri căutau să domine ; au ajuns să domine. De jur împrejurul pieţei din faţa

bisericii catolice, sunt numai temple de rugă și școli. Biserica reformată e jos; alăturea de ea e școala primară de fete, iarăși cu inscripția de eri de o schioapă. Peste drum pe frontonul unei clădiri noui, stă cu litere mari reliefate : Reformatus, Kollegium (școala normală de fete); aduce aminte de vestitul Marianum dela Cluj.

Noi nu-i imităm în ce e demn de imitat. Biserica oficială e o cămăruță din palatul de prefectură, iar ca să să afli unde e liceul, trebue să întrebi drumul.

Apucând o cale laterală, în fundul ei te isbește o tablă curată, albă, cu numele lui St. O. Iosif. Răsufli. Te găsești în singura oază de românism, cu pietate îngrijită, de un director destoinic, care n'are decât păcatul de a fi regățean deci ortodox și prin aceasta cu situația periclitată, deși a făcut tot ce omenește îi stă în putință, ca să întrețină cu demnitate sigurul locaș cultural românesc în orașul cu totul înstrăinat.

De o curățenie exemplară, cu pereții împodobiți cu tot ce poate evoca trecutul nostru de glorioase lupte, liceul adăpostește un internat bine îngrijit, cei asigură populație românească. Din păcate ajutor nu știm să dăm unor asemenea elemente, singurele care mai caută să ridice prestigiul românesc. Majoritatea profesorilor (8) sunt unguri, oameni de sigur cum se cade, dar în sufletul cărora nu s'a acoperit decât cu slabă spuză amintirea vremii de eri evocată la tot pasul. Câtă însuflețire pot pune în educarea puilor de români dovedindu-le însemnătatea zorilor care s'au revărsat în sfârșit și asupra lor ?

Și totuși e ceva simbolic în așezarea liceului român. pe locul unei vechi cetăți, din care s'au mai păstrat ruini din ziduri și bastioanele dela colțuri. La temelia ei s'au

găsit cărămizi Romane. Pe locul unde străbunii noştri au apărat țara de invaziuni, se înalță azi locaşul de lumină, speranța readucerii la matcă a Românilor ce nu mai ştiu decât doar crucea strămoşească să o mai facă și să spuie că sunt Olahi !

In colo oraşul e ca toate oraşele din Ardeal, cu case zid în lungul străzilor, relativ curate. O parte din ostrovul Târnavei moleşite e transformat în parc umbros, cu prea puține flori, dar mulți arbori stufoşi. Toată înăcreala sufletească adunată străbătând oraşul în care nu se află decât 6 români în afară de funcționari, dispare ca prin farmec, când apuci potecile pietruite ale cimitirului din dosul bisericii catolice.

Ceeace în adevăr e demn de relevat, la neamurile străine din Ardeal, e cultul morților. Cimitirul e un loc al uitării și al meditării. Fiecare mormânt e un strat cu flori, iar brațul de lângă crucea de lemn te aduce la realitate. E dreptul că și în cimitir te urmăreşte lupta aprigă dintre oameni. De sigur că Boèr Janos ori Panajoth Mihaly, ce odinesc de veci aici au fost nişte bieți români, siliți să-şi lepede credința străbună ca și tatăl lui Şaguna.

In mijlocul pietrelor funerarii și mai ales în exuberanța naturii din jur, faptele pierd din asprimea lor. Oraşul doarme în zăpuşala zilei de vară, pe când aici păsăruicele cântă printre morminte imnul veşniciei vieței, care ar putea fi mai blândă.

De jur împrejur se înalță dealurile domoale, parte împădurite, parte aurite cu snopii de orz și ovăz de curând secerat. Dealurile se țin de jur împrejur, ca ziduri de cetate. Târnava îşi face loc printre ele în şerpuiri nesimțite. Pe celalt mal un sat compact, pată verde de ar-

bori, stă cu casele grămadă ca în îndoitura palmei, iar drumul ce te aduce dela Sovata, scoboară lin, ca o dungă albă, printre ogoarele puse pe linişte.

Privirea alunecă peste acoperişurile de ţigle îngrămădite ca 'n fund de pâlnie. Uiţi de necazul ce te făcea să strigi prin grămada de oameni : O vorbă, numai o vorbă românească să aud !... Dealurile îţi surâd şi-ţi spun : cele omeneşti sunt trecătoare. Plaiurile mândre, atât de blajine prin făptura lor, fac parte din pământul românesc, iar din îndoiturile de dealuri, din satele unde s'a păstrat măcar sufletul românesc, se vor ivi cu vremea cuceritori ai oraşelor, care vor şterge ultima urmă din nedreptatea milenară.

SOVATA

Nu-i exagerare când se spune că România este dacă nu cea mai bogată țară din Europa în ape minerale, de sigur una dintre cele dintâiu, în raport bine înțeles cu suprafața. Este o țară vulcanică. Incă nu s'au stins cu totul vulcanii din lungul Carpaților. Mai răsuflă acid carbonic și hidrogen sulfurat, ca și în împrejurimile Neapolului. De aceea căutându-se în fântâni apă de băut se dă peste burcut, explotaat din Sângeorgiul românesc pe lângă Năsăud și până la Malnaș lângă Brașov. Pe lângă vulcani, avem și multă sare. Salinele se țin lanț dela Cacica în Bucovina până la Ocnele Mari pe Olt ca și în jurul Transilvaniei. Isvoare sărate sunt la noi ceva obișnuit. In loc de apă bună de băut, în Socola dela Iași, săpându-se mai adânc a țâșnit apă sărată.

La această categorie aparțin băile dela Sovata, localitate așezată aproape de isvoarele Târnavei Mici.

Ca și la Praid din apropiere, la Sovata, sarea a străbătut până la suprafață, ca un pumn, prin jocul forțelor geologice ; tot așa e la Ocna Sibiului ori la Turda. Apărând la față, a fost exploatată din zorile vieții omenești. La Ocna Sibiului s'au găsit urme romane. Prea e importantă sarea în viața oamenilor, ca să nu fie căutată de orice popor. Pentru sare se dau războaie între triburile din Africa. Deci și la Sovata, ca și la Turda.

poate Dacii, de sigur Romanii, au săpat ocne la fața pământului. Părăsite, s'au umplut cu apă sărată. Gurile lor au devenit lacuri, ochiuri puțin întinse, dar adânci. Așa e la Telega în Prahova, așa la Turda. Așa s'au născut cele 5 lacuri mici dela Sovata, unde se pot vedea și stâncile de sare din jur, frumos sculptate de ploaie.

La Sovata s'a mai întâmplat ceva. Dealurile cuprind în el mult hleiu. Iarăș un fenomen obișnuit la noi, sunt surpările de dealuri în urma ploilor îndelungi, putrede. O parte, de teren a alunecat în josul unuia din lacuri; s'a format un zăgaz natural pentru apele din munți. In acest schip s'a mărit ochiul de apă, restrâns la început, care a devenit lacul Ursului de azi cu o întindere de peste 60 mii de metri patrați.

Au intrat apoi în joc din nou forțele naturii. Apa sărată e concentrată. Ea se încălzește cu încetul dela soare, dar ține mai îndelung căldura. Devine un soiu de rezervor caloric, iar căldura se înmagazinează tot mai multă sub fața apei. De aceea e caldă, cu atât mai caldă cu cât nu e turburată. De pe la 2 m. adâncime se pompează pentru băile alăturate; n'are nevoie să fie încălzită, căci cu toată pierderea de căldură prin țevi, tot ajunge în instalația de băi cu o temperatură de peste 40 grade.

Tot în acest colț de țară este un dar al naturii, pentru noi darnică din multe privinți. De pe urma dăriniciei ei, fără măsură, am trăit doar până acum, aproape stând cu mâinile încrucișate la piept.

Sovata n'ar fi deosebită de Ocna Sibiului ori de băile dela Turda. A mai venit însă o împrejurare favorabilă ei. Lacurile sunt la înălțime de peste 500 m. și într'o regiune deluroasă, accidentată și mai ales împădurită.

Natura a fost astfel mai favorabilă Sovatei. Pe când la Turda ameţeşti de căldură după baie ; pe când la Ocna Sibiului abia adie salcâmii din jur plantaţi de om, la Sovata omul n'a avut decât să taie cărări în minunatele şi desele păduri de fagi, pentru umbră, aer curat şi recreaţie sufletească.

Iată de ce Sovata, dintre toate băile de apă sărată de la noi, este o localitate neîntrecută. Inconjurată de dealuri cu suiş trăgănat, acoperite cu păduri dese de fag şi stejar, e un cuib de verdeaţă. Ogoarele au rămas de vale, în jurul satului. Dincoace sunt numai ochiuri de fâneţe, cu mirosul de fân proaspăt pe vremea cositului. La marginea unor asemenea poeniţe s'au clădit multe şi frumoase vile. Altele sunt la poală de pădure. Turturica mereu îţi glăsueşte „lucru rău, lucru rău" de pe creanga de stejar ce ajunge până la cerdacul de scânduri unde te odihneşti. Sunt şi vile mai mari. Casa magistraţilor e o clădire imposantă, cu instalaţiuni moderne de hidroterapie şi băi. A fost cronstruită după răsboiu, din iniţiativa prim preşedintelui Curţii de Apel din Cluj şi pusă ieftin la dispoziţia magistraţilor din ţară. E un rar exemplu de solidaritate, de care profesorimea e lipsită.

Natura a dat toate elementele favorabile. Omul le-a înţeles aici şi le-a folosit pe deplin. Iată de ce Sovata este o staţiune apuseană, ascunsă în pădurile de fag din poalele Carpaţilor. Şi o administraţie riguroasă, face ca specula proprietarilor de vile să fie stăvilită. Se poate trăi cu destul confort de locuinţă şi hrană, dela 150 şi până la 300 lei pe zi. E ceva, când se compară cu alte staţiuni.

E o staţiune curată, îngrijită şi plăcută. Nu-ţi lipseşte

nimic din ceeace poate aduce sănătate şi înviorare. In lacuri se fac băi minunate. Nimic nu e adaos ; sunt naturale, cu toate mijloacele ascunse ale naturii în desăvârșirea lecuirii. Liniştea e desăvârşită când o dorești ; forfota omenească o aduc automobilele, dacă o cauți. Fumul locomotivei nu se simte, căci linia îngustă a drumului de fier ce vine dela Tg.-Mureş e jos în vale, iar stația liniei principale, dela Blaj, e și mai departe.

Domină lumina largă, aerul curat și pacea. De vrei izolare, drumuri bine întreținute, te duc în taina pădurii de fag, cu jocul ademenitor al razelor de soare ce îmbină culori felurite în tablouri mereu schimbate. Dacă dorești glasul apei, după scurt drum eşti în tovărăşia Sebeșului ce curge sbuciumat printre pietre rostogolite.

Ţii să te ostenești în urcări uşoare ? Apuci drumul de curând deschis, tăiat în șerpuiri domoale prin fânețe și pădure ; te duci în vârful Cireşerului, la aproape 1000 metri înălțime. Şi nu-ți pare rău, chiar dacă zilnic l'ai urca. De acolo poți prinde farmecul întreg al stațiunii, dar și o ochire asupra unei întinderi mai mari din mândra noastră țară. Un semicerc de dealuri înalte, închide vederea din trei părți. Peste tot codri deși de fag, a căror coroane, puțin aurite de apropierea toamnei, par nori groși rostogoliți dealungul coastei. Jas ca în fund de leică, sclipește fața lacului celui mare, pare că ar fi de argint viu. Gâze mărunte îi tulbură luciul. Sunt cei care se îmbăiază. In jurul lui, presărate ici mai des, dincolo mai rar, sunt petele albe, roșii ale vitelor. Ma jos, la o cotitură a râului Sovata stau grămadă, strânse ca un Z, casele secuilor din sat. Orizontul e împlinit prin întinsa poleială de aur a ogoarelor de orz şi ovăz, sub

baldachinul cerului albastru strălucitor şi el, de lumina de plin a soarelui de August.

Privelişte largă, polichromă ; linişte întremătoare ; mireasma fânului cosit ce ajunge până sus, adus de undele slabe, răcoritoare, de vânt, împlineşte pe alte căi lecuirea căutată în băi. Asemenea variate combinaţiuni, care să influenţeze şi dispoziţia sufletească pe lângă întremarea trupească, nu le găseşti lesne ori unde.

Apa, aerul, soarele, copacii se asociază ca să te cuprindă în mrejele naturii blânde, atotlecuitoare.

Sovata e staţiune de vară, pentru că obişnuinţa şi felul ocupaţiunilor la noi, îi aduc numai oaspeţi care au vacanţă în lunile de vară. Aşa cum e, Sovata însă trebue să fie minunată în Septembrie cu soarele mai blând, lumină mai domoală, mai ameţitoare, apă mai fierbinte şi mai ales coloritul mai vioi al pădurilor de fag ce o înconjoară. La aceasta nu trebuie neglijat nici preţul cu totul redus al pensiunii. Din păcate cu sfârşitul lunei August, sezonul e aproape închis. Rari oaspeţi, care în adevăr caută lecuirea ostenelii într'o linişte desăvârşită, se stabilesc în luna lui Septembrie, în condiţiunile noastre climaterice, cea mai frumoasă lună din an, după Maiu.

Obişnuinţa cu greu se înfrânge ; şi e pagubă. Sovata rămâne aproape pustie, tocmai când e mai delicioasă, cu podoaba neîntrecută a învesmântării naturale.

Sovata e în România, una din staţiunile de viitor căci are în ea totul îmbinat, care să o facă mult vizitată. Din păcate ea încă nu este cu totul română. Aşezată în ţinut săcuesc, adesea îţi trebue un interpret pentru ca să fii înţeles când ceri apă ; pufneşti de râs cetind pe lista tipărită de bucate. Gâscălatavă într'un singur cuvânt, ori

Pâstrou panèe. In fața Cazinoului, ca și mai înainte de 1918, pe afișe mari, stă scris de mână : Plâchințe.

Acest fapt însă nu e local. La Sovata, poate fi înlăturat mai lesne, dacă vizitatori cât mai numeroși din depărtatele colțuri românești vor cerceta în mai mare număr această minunată stațiune de băi, cu ape tămăduitoare, cu liniște înviorătoare și traiu lesnicios, mai ales pentru pungile ușoare.

SPRE HORDOU

Dela Năsăud apucă drumuri frumoase în toate direcțiile. Ar fi un centru minunat pentru escursiuni depărtate. Așezat pe valea Someșului, în mijlocul unui labirint de dealuri, care tot se înalță până ce se reazămă de impunătorul masiv rodnean, mai ales pe drumurile către miază noapte și răsărit, îți defilează decoruri variate. Pe nesimțite treci din ținuturile unde păpușoiul crește în luncă, acolo unde ovăzul se acață pe coaste. Pornești dela moara purtată de valurile repezi ale pârâului de munte și nici nu știi când poposești, după șerpuiri dese, la crucea înălțată în plin peisaj svițerian.

Umbra și umezeala dintre malurile cu izvoare nenumărate, se schimbă pe nesimțite în plina lumină a spațiului larg, cu joc de nori sus pe bolta cerului, cu mozaic de pășuni și păduri pe vârfurile de munți.

Unul din aceste drumuri duce din Valea Someșului în a Visăului. Din ținutul grănițăresc al năsăudenilor, mândri de trecutul lor de apărători ai neamului, te scobori la sărăciții maramureșeni din Moisei și Borșa, uitați între zidurile de piatră în care-și duc viața grea.

La Salva, sat mare, cu casele perpendiculare pe stradă, cu case rar acoperite cu stuh, părăsești apa domolită, rar încruntată a Someșului Mare. Drumul cotește ținându-se în lungul Sălăuței, pârâu cu unde iuți, cu apă ce se trage din isvoarele de munte.

Incep ținuturile lăsate în plata Domnului, sub stăpânirea deplină a naturii capricioase. Drumul, odată șosea națională e răvăşit de puhoaiele ce se scurg din râpile care macină dealurile frământate, în coasta cărora se ivesc bancurile groase de piatră, mereu fărămițate.

In sălbătăcia peisajului natural se ascunde adevărata viață de țară, cu moara bătrânească pe malul apei, cu înfloritul port al sătencelor, care n'au părăsit șorțul vărgat, ce le prinde atât de bine.

Drumul din ce în ce se înrăutățește. Trebue să treci domol 'prin găuri pline cu apă, căci nu știi cât sunt de adânci ; trebue să ocolești cu prudență îngrămădirile de bolovani aduși deacurmezișul drumului.

Decorul însă se schimbă. Simți sufletul muntelui venit în lungul văii. Mestecenii se întețesc pe coastă ; frumoși plopi piramidali străjuesc în vale ; casele, micuțe, sărăcuțe, încep să se acățare pe coastă pe vre-un gheb ori umăr de deal.

Am intrat în domeniul Hordoului.

Câți țl cunosc din nume ? E totuși demn de ținut minte. Aice s'a născut Coșbuc.

Din meleagurile de unde și-a petrecut copilăria, când creerul și sufletul sunt ca plăcile sensibile, s'au revărsat asupra romănimii întregi, imnuri înviorătoare, cum alt poet român nu le-a mai scris. De cum a plecat din Năsăud, unde a învățat liceul, Coșbuc n'a mai dat decât rar prin satul copilăriei lui. Din Cluj a trecut la Sibiu; din Sibiu s'a înfundat în București care n'are a face nici cu natura nici cu reala viață a țării. Tot ce a scris Coșbuc, care evocă satul, mirosul pământului răscolit de plug, murmur de ape și cântece de pasări, sănătatea și înviorarea molipsitoare a plaiurilor

verzi, nu este decât învierea puternicelor amintiri din vremea hoinărelii copilului sprinţar.

Satul ? A rămas cel mult acelaş ca pe vremea lui Coşbuc. Nici o urmă de înoire nu se vede. Natura ? Câtă vreme omul îi dă pace, ea e neschimbătoare, căci jocul mişcărilor ei încete nu lasă urme numai după câteva decenii.

Trăind puţine clipe în Hordoul de azi, eşti sigur că retrăeşti viaţa copilăriei lui Coşbuc. Totuşi este ceva schimbat de sigur. Asprimea tot mai inteţită a vieţii, se oglindeşte în feţele supte, cu brăzdăturile suferinţii săpate mai de timpuriu.

Progresul n'a străbătut în satul lui Coşbuc. Căsuţele de bârne par îmbătrânite, mai intrate în pământ. Ce le-ar putea reînoi ? Viaţa e grea între dealurile răscolite de ape. Câteva fire de varză în grădiniţa din faţa casei, cel mult pot astâmpăra puţin foamea ; firavele trunchiuri de păpuşoiu din ostroavele sleite, mereu ameninţate de năvala apei, nu pot săura gurile casei. Munca e anevoioasă pe ponoarele înalte şi nu e răsplătită cum trebue.

Păşunea e departe ; departe sunt şi grânarele din văile largi, de unde ar putea fi aprovizionat satul.

Impresie dureroasă îţi lasă mai ales casa lui Coşbuc. Nu plângi pe ruinele ei, ci pe ruina noastră sufletească, în întregime.

La un colţ de drum ţi se arată locul unde s'a născut poetul. E o jale. Jumătate de casă, din spre stradă, e o dărâmătură. Buruienile s'au acăţat pe acoperiş, iar şiroaele de ploi prelinse pe păreţi, îi macină mereu, lăsând dâre noroioase şi murdare, rănile leproase ale unui lepros.

Intr'o clipă de entuziasm juvenil, tinerimea noastră

universitată a bătut în păretele casei o placă de marmoră, gest demn de laudă. Năruirea păretelui a făcut să cadă placa, găsită între hârdaele dogite din cămară.

Treci pragul singurei odăi în care nu plouă. Un copil rachitic cu cămaşa murdară, se târâie pe podele, căutând să ajungă la vasul cu lapte din care soarbe cu lăcomie. Sărăcia din jur te cutremură. O ladă de lemn e tot ce s'a mai păstrat din ceiace a atins Coşbuc. Să fie cele două icoane papistaşe din părete, tot de pe vremea lui, cum spune ruda, cu faţa suptă de nevoi, care mai locueşte în casă ?

Indărătul locuinţei e livada părăsită, împrejmuită cu gard de leaţuri ; arborii îmbătrâniţi, schilodiţi de vreme, sunt acoperiţi până în vârf de rapănul lichenilor, de culoarea pucioasei. In locul ierbii proaspete, buruienile sălbatice arată pustietatea.

Neatinsă, un minunat tablou al arhaismului rural, a rămas moara de apă, primitivă, ascunsă între ramuri de sălcii aplecate pe acoperişul ei.

Apuci pe o ulicioară petruită cu bolovani de râu. Sai un pârleaz şi eşti transportat la kilometri depărtare de mizeria lăsată în urmă. Eşti în plin peisaj sănătos, vioi, din poeziile lui Coşbuc. Iţi vine în minte imediat prima strofă din duioasa poezie : Mama.

In vaduri ape repezi curg
Şi vuiet dau în cale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale
Pe malul apei se'mpletesc
Cărări ce duc la moară —
Acolo mamă te zăresc
Pe tine 'ntr'o căscioară.

Sunt sigur că nimic, dar absolut nimic, nu s'a schimbat nici din cadrul natural al morii, nici din interiorul ei prea primitiv.

Pârâul limpede gâlgâie în patul lui îngust, de bolovani. Pajiştea verde şi înspre toamnă, formează covor întins din apă până'sus pe coasta de deal. Roata morii cu scândurele late, ne încheiate de obezi, e la capătul canalului de scânduri înverzite de muschi. Moara din lobde abia cioplite, e umbrită de sălcii şi plopi rămuroşi, printre care spânzură aţe de păiajen. Două pietre tocite, pe schelet de grinzi groase de stejar e fabrica întreagă; alăturea e patul morarului, cu gospodărie rudimentară; oale pe lăiţi, putineie prin colţuri, iar în loc de geamuri hârtie lipită la fereastră.

La întoarcere tot satul e în faţa casei unde a copilărit Coşbuc.

Tot satul, adică un cârd de copii mărunţi. Părinţii şi frăţiorii lor mai mari sunt sus, la polog, folosind zilele senine, ca să adune fânul, scump ca şi aurul. Imbrăcaţi în cămăşoaie de cânepă, neîncinşi, cu părul vâlvoi ca după somn, cu feţele nespălate, stăteau pe vine, privind curioşi la automobilul sforăitor, gata de plecare.

Dintre copiii asemenea acestora, cu ochii vioi, scânteitori, norocul a asvârlit pe calea învăţăturii pe acel care avea să cânte, cum n'a mai cântat altul, viaţa la ţară cu frumuseţea mereu primenită a naturii, dar şi cu clocotul când mai domolit, când mai expresiv, al sufletului omenesc.

Care-i semnul iubirii noastre? Uitarea. Poeziile lui, care n'ar trebui să lipsească dela căpătâiul ori cărui cărturar român, cu sufletul rămas românesc, se citesc tot mai rar. Cel puţin aşa reiese din vânzarea slabă a volu-

melor lui. Uitarea îi e răsplata. Casa lui părintească se dărapănă. Peste câți-va ani va fi un morman de moloz, deasupra căruia poate, odată şi odată, se va ridica o cruce pe mormântul sufletului nostru.

Admirăm muzeul lui Goethe dela Weimar, sfințenia cu care e păstrată odăița lui Schiller. Cădem în extaz față de pietatea cu care cei din apus, unde cultura nu se restrânge numai la papagalizarea celor scrise de alții, știu să țină mereu vie amintirea forțelor etnice măcar spre a îndemna la activitate alte forțe, tinere.

Noi lăsăm să se dărâme casa lui Coșbuc și să se împrăştie tot ce era legat de viața lui anevoioasă ; am lăsat să se năruie casa lui Eminescu dela Ipoteşti, casa lui Hajdău din Basarabia. Nimic din ceiace poate păstra vie amintirea vieții mai marilor noștri în cultură, adevărații reprezentanți ai vieții etnice, nu ne interesează. Pictăm case bretone ; desemnăm schițe străine, care nu ne spun nimic. Moara lui Coșbuc uitată între sălcii, mâine poimâine se va prăbuși dela sine, fără urmă.

In sborul nostru înșelător către universalitate, dispreţuim pământul care ne hrănește și oamenii de a căror muncă ne mai putem mândri. Ii uităm cât trăesc ; lesne îi uităm după ce au dispărut. Din vreme'n vreme, la sărbători, ne mai fălim cu ei și apoi soarta lor e aceiași ca și a plăcii de marmoră dela casa lui Coșbuc din Hordou: e asvârlită printre vechituri.

Uitasem un fapt socotit de localnici drept îndestulător. Satului Hordou i se zice azi satul Coșbuc. Suntem împăcați că ne-am făcut datoria față de cel mai senin și mai înviorător poet român.

MĂLINI

E cel dintâi sat mare, din frumosul drum ce trece peste Stânişoara, către Broșteni (fost în vechiul jud. Suceava, actual la jud. Neamţ).

Aşezat la gura pârăului Suha ce dă în Moldova, din Mălini începe peisajul muntos. Pe aice e una din puținele porți de intrare, care duce spre labirintul munților înşirați de o parte și alta a Bistriții, dela Ceahlăul, străjer singuratec, până la PietreleDoamnei podoaba Câmpulungului bucovinean. Sunt plaiuri vestite prin mândra lor înfățișare, vestite şi prin paginele lui N. Gane, M. Sadoveanu și mai ales prin acele pline de humor ale lui C. Hogaş.

Ca să ajungi spre ea, trebue să pleci dela Fălticeni. Mai înainte vreme făceai drumul cu poşta ori cu trăsurile. Acum poșta nu mai urcă Stânişoara, căci Broştenii numai au nici o legătură administrativă cu Fălticenii iar birjele jerpelite sunt înlocuite cu automobile.

Nu e numai regretul după ce a dispărut, care te face să-ți pară rău de călătoria înceată, la vale pe jos, la deal tot pe jos, de demult.

Aveai răgaz să te bucuri de perspectivele mândre. ce-ți trec acum, din iuțeala automobilului, ca nişte filme de cinematograf. Unul din aceste puncte, ce te opreşte fără voie în loc, este vârful Tâmpeştilor, de cum începe scoborâşul spre Moldova.

Din spre nord din dealurile Solca (Bucovina) și până în culmea Pleșului dintre M-rea Râșca și Neamț, se întinde val după val, întreg șirul Carpaților Moldovenești, îmbrăcați numai cu păduri. Peste crestele lor se ițește vârful Ceahlăului, o clipă, și al Rarăului ; despicătura Suhăi se închide în fund cu Bărnarul ca tăiat cu paloșul la margene, iar a Moldovei cu zidul dela Gura Humorului.

Numai când cerul este plin de norii ce se rostogolesc prin spațiul dintre valuri, munții apar mohorâți, adevărate stane de piatră. Altfel, când soarele îi inundă în lumina din belșug a verii și norii scămoșați par pasări uriașe ce sboară în cârduri strânse, sau când soarele zilei de toamnă îi învăluie într'o lumină mai blândă, par că iau parte și ei la furnicarul de viață ce e în jurul sau deasupra lor. Dimineața, când sulițele de lumină îi loveşte într'o coastă, la amiază când cerul întreg pare încins, ori sara când soarele trimete raze printre nori, aspectul, glasul munților e variat, dar nici odată strident ori amenințător. E o oarecare legătură între firea moldoveanului domol, luminos la față, blând și înțelept și făptura munților lui.

După ce ai trecut Moldova răsfirată în șuvițí iuți, dar limpezi ca lacrima, alunecând cu mărunți creți pe un pat de prundiș strălucitor, urci în Mălini.

Mălini e una din proprietățile Domeniului Coroanei. Chiar la intrare îți dai seamă de metodica gospodărie.

Casa administratorului, modestă dar încăpătoare, cu flori în față și acareturi spațioase în dos, nu arată nici risipă nici lux, ci chibzuială și așezare. Gospodăria administrației n'a rămas fără efect.

Școala, mai adevărat școlile, poșta, primăria ori pre-

tura formează centrul satului, cu clădiri destul de omenești .

De o parte și alta a drumului sunt plantați arbori umbroși, iar casele sătenilor resfirate pe terasa Suhăi, distanță de chilometri, nu sunt cocioabe pitice, ci gospodării așezate. Ordinea ce o văd la administrație, caută să o imite și locuitorii. Șurele de păstrat fânul și uneltele, nu sunt spațioase ca și acele din Ilișeștii-Bucovinii, dar, ori cum, există, înalte, după un plan folositor. Câștigând bune parale prin cărăușie, având fiecare și bucata de pământ, cei din Mălini sunt cuprinși. E dreptul că crâșmele le înghit cam mult din câștig, dar tot le mai rămâne pentru ca să nu ducă nevoi.

Orașul din apropiere, dacă face pe mulți să se întoarcă pe două cărări, nu le-a înstreinat nici portul nici obiceiurile. Muntele veghează și-i ține în tainicul lui legământ. Biserica, spoită din nou, curată, pe un dâmb, în vederea tuturor, umbrită și de arbori este cercetată în toate Duminicile. Nu-ți lasă impresia de gol sufletesc, ca în satele de deal și șes. Biserica e plină, iar în fața altarului învie tăria strămoșească care ne-a apărat etnicitatea.

In frunte stau bătrânii satului, cu plete și frunte înaltă, cu opinci și ițari larg încrețiți, cu suman scurt și chimir la brâu. Fac cruci din convingere și cată la icoane cu credință susținătoare.

Ingenunche la evanghelie și-și apleacă smeriți capul ca să fie atinși de margenea potirului cu închipuirea trupului Mântuitorului. „Și izbăvește-ne de cel rău!" cântă preotul. Atingerea potirului e o purificare sufletească. Vezi seninătatea izbăvirii, când fac crucea după ce au luat înviorător contact cu paharul sfânt.

Cei mai tineri vin în al doilea rând. Curat îmbrăcaţi, dar cu ghete şi jambiere unii, au păstrat încă cojocul scurt, fără mânici, deschis la pept şi înflorit frumos. Păşesc sfioşi printre cei bătrâni, bat metanii, se închină la icoane şi apoi trec să sărute mâna tuturor celor cu plete. E o duioasă formă a respectului vârstei. Aşa se transmit datinele dela vârstă la vârstă. Respectul din biserică, nu poate să nu se menţină şi în viaţa din sat.

Bătrânele vin mai la o parte. Cu mânele strânse la piept, cu sumanul ce acopere cămaşa, cu testemelul închis la culoare, cu şelele îndoite de corvada unei vieţi din greu trăită, stau gânditoare şi cucernice, pare că ar fi nişte călugăriţe. Nevestele tinere, svelte, îşi desfac sumanul, ca să li se vadă catrinţa frumos încondeiată, pe când ceata fetelor din cafas par florile boghioase din pajişte, cu cămeşele curate, oacheş încondeiate cu toate culorile cusăturilor cam primitive.

Toate vârstele sunt reprezintate în biserica cu bolta largă. In faţa celor bătrâni copilul de 6 ani, îmbrăcat cu cămăşuică lungă, cu iţăraşi curaţi, încins cu brâuleţ, iar pe deasupra cu sumanul până'n glesne, bate într'una mătănii, ştergându-şi palmele de câte ori se scoală spre a face crucea abea deprinsă, căci nu încheie cu umărul stâng ci revine la cel drept. El bagă'n samă cum vin flăcăii şi sărută mâna celor în vârstă, pentru ca la rândul lui să facă la fel ; bagă'n seamă, cu ochii vioi, cum bădie său zice cu glas tremurător de emoţie Crezul şi Tatăl-Nostru.

Intre zidurile bisericii se perpetuiază obiceiurile strămoşeşti, la adăpost de orice vânt rău din afară. Ce păcat că biserica noastră nu scapă încetul cu încetul, de unele formalisme dăunătoare atenţiunii şi obositoare

prin așteptare și nu se pune în seminarii mai multă grijă nu pe cântatul evangheliei ci pe rostirea ei clară, pentru ca în adevăr „Cei ce au urechi de auzit, să auză". In chipul acesta sunt sigur că nu ar exista biserici goale pe vremea slujbelor religioase.

Era frumos aspectul bisericii, plină de credincioși. Biserica cea mare, a naturii, era și mai mândră, în îmbrăcămintea ei de toamnă.

Există chiar în fața casei administratorului, un picior de plaiu vestit în toiul verii prin variația și frumuseța florilor din pășune. Mielușoaia ar putea fi țărcuit drept parc natural și păstrat pentru flora ei. Poiana, e între marginea pădurii și apa Suhăi, abea țârâind, dar îndeajuns ca să poarte roata unei mori singuratece, cu tot farmecul legat de ea.

Frumoasă în toiul verii, Mielușoaia e plină de ademeniri înviorătoare și în această zi senină de toamnă. Coloritul nu-l dă pajiștea, ci copacii. Jos în lunca Suhăi e un tablou întreg. Pe fondul încă verzui al sălciilor, sunt stropii cireșilor, imense flori ce dau în purpuriu, mai roșcat când soarele îi străbate sau când alăturea de pâlcul primilor cu verdele de grâu primăvăratec ori de brazii aproape negrii.

Sângerul e roș ca sângele, iar plopii cu frunzele veșnic în tremurare par o zare sclipitoare bătută'n aur. Soarele dinspre asfințit, luminând pieziș, scoate în relief boabele de mărgean ale călinilor, ori rubinul fructelor de măcieș.

Pe otava încă verde, sunt stropii brândușelor de toamnă, cu liliachiul lor plăpând, ultimele podoabe ale florilor.

Departe, se întind dealurile joase de pe stânga Mol-

dovei, cuiul dela Cornul Luncei vârât în rana lăsată de Cordunul de tristă amintire. Baiaseştii au devenit iarăşi Băieșești, iar biserica dela Mazanajestie trimete semne sclipitoare de înfrățire veşnică celei dela Lămăşeni, ce lucește ca o bucată de cristal, pe fondul înegrit al dealurilor depărtate dinspre Siret.

Privirea locurilor despărțite prin hotare artificiale, prin samavolnicie, dar unite din nou, face să mărească farmecul decorului de toamnă; peste el începe să se reverse lumina lunii tot mai întețită cu cât scama răsfirată, a ultimilor nouri, îşi pierde rumeneala trandafirie, devenind una cu zabralnicul amurgului, lăsat peste munții din fundul Suhăi.

Ori unde te întorci, în orice anotimp, neîntrecuta frumusețä a pământului românesc îți deșteaptă fiorii mulțumirii sufletești.

BALINEŞTI

Prea era ademenitoare propunerea unui bun prieten de a trage o raită până la Bălineşti, ca să nu mă ispitească. Aşa e de frumoasă toamna la noi, cu lumina blândă revărsată peste plaiurile largi, în cât te scoate fără vrere din închisoarea odăii. Iţi bat în geam primele zile de soare; funigeii ca nişte fire de mătasă rătăcitoare, te chiamă spre spaţiul larg în care plutesc.

Şi astfel am pornit din Şindricenii de lângă Dorohoi, prin pădurea Buhaiului, prelungirea vestitului codru al Herţei, apucând drumul Mihăilenilor.

Ori de câte ori ai străbate o regiune, veşnic îţi pare nouă. E taina naturii, care aşterne vestmânt variat dela clipă la clipă. Formele sunt rigide, dar jocul luminilor le fac schimbătoare. Intr'aceasta constă plăcerea drumurilor.

Urcând dealul dela Dersca, plămânii se dilată, ochii nu se opresc din rotire, surâsul trădează mulţumirea. Eşti prizonierul naturii, care te învăluie, te pătrunde, te face una cu elementele ei. Gândurile ce-ţi apăsau în încăperea închisă, se sburătăcesc ca şi norii cu tivitură strălucitoare purtaţi de colo-colo pe cerul cu albastrul străveziu.

In faţa văii Siretului, desfăşurată dinspre Tereblecea din Bucovina, până hăt departe către Zvorăştea dispare

pare-că și greutatea trupului. Ți se pare că planezi ca pasărea în văzduhul limpede. Vale ca a Siretului, atât de molcomitoare, tablou al belșugului și al pitorescului blând, cât am umblat prin Europa, nu am întâlnit. Peste prispa dealurilor numai ogoare, cu satele, niște cuiburi, din lungul ei, se înalță creasta continuă, slab zimțuită, ca tăiată în piatră albastră-fumurie, a lanțului carpatic numai păduri. Senzația ce mi-o dă această vale rodnică, ori de unde aș privi-o, e acea de liniște și seninătate sufletească. Scrisul lui Alecsandri și Sadoveanu, care au trăit în mijlocul ei, nu dovedește oare pe deplin influența mediului asupra literaturii ?

Cu bucurie de copil am străbătut-o în curmeziș, trecând apa Siretului ascuns între zăvoaie de sălcii, peste frumosul pod dela Talpa, susținut de arcuri svelte de beton. Și astfel m'am trezit, nici nu știu când, urcând dealul spre Bălinești, cu interesanta biserică de pe vremea lui Ștefan.

Un gard de sârmă ghimpată o îngrădește ; câțiva vișini îmbătrâniți o ascund privirei.

Ce minunat juvaer artistic aruncat în meleagurile lăturalnice dintr'un sat uitat !

Ca formă e neobișnuită, după descrierea specialistului nostru *Ghica Budești*. „Ocupă un loc cu totul aparte în evoluția artei noastre monumentale ; particularitatea ei, unică în Moldova, e că are conturul poligonal pe din afară, atât altarul cât și pronaosul". Am cetit după ce am văzut-o ; am rămas însă uimit mai înainte de varietatea și originalitatea sculpturilor în amănunt.

Interesant e mai ales turnul, lipit de clădirea principală, așezat pe temelii de piatră masivă, din păcate ceva înfundate în pământ, aducând crăpături amenințătoare

până sus. Nu-ţi poţi lua ochii mai ales dela bolta pridvorului cu frumoasele arcuri de piatră, svelte, încheiate gotic în mijlocul bolţii şi terminate cu capete bogat sculptate.

Tabloul arhitectural, ce te face să uiţi că eşti în mijlocul ogoarelor de popuşoi, e împlinit prin minunată pictură, strălucind în podoaba ei proaspătă, de acum 400 şi ceva de ani în urmă. Medalioanele cu fondul lor ultramarin şi cu hainele albe împodobite cu semne negre ale sfinţilor, îţi dau o slabă ideie de frumuseţea picturală din vremea când biserica era abea terminată.

De jur împrejurul corpului principal sunt cele două şiruri de firide, cele de jos mai mari, numai icoane de sfinţi şi serafimi, ca şi pe pereţi de altfel de jur împrejur. Vremea a şters în cele mai multe locuri culorile, lăsând numai conturul desemnurilor, linii mai închise pe pătura de var. Multe din aceste sunt ulterior zugrăvite, căci pătura de tencuială acopere şi chenarul de bumbi smălţuiţi de sub ştreşină, un brâu lat ce trebue să fi strălucit ca bătut în pietre scumpe, care albastru de azur, care de smarald ori de topaz. Capul de bou, fin reliefat, stă aproape pe fiecare, drept mărturia vremurilor când au fost fabricate.

Treci cu evlavie pe sub uşa principală, încadrată cu 3 rânduri de stâlpi şi tot atâtea sghiaburi, îmbinate deasupra într'un ascuţit arc gotic. Pronaosul e cu boltă largă, cu două arcuri susţinute pe stâlpi de piatră răsăriţi din zid, şi sprijiniţi pe socluri sculptate. Sus pictura este deteriorată. Deasupra uşii dinspre naos a rămas icoana Sf. Neculai, hramul bisericei, cu mantia numai pătrăţele albe şi albastre, întovărăşit de cei doi arhangheli.

Lumina pătrunde larg, prin ferestrele cu chenar gotic,

înflorit cu cercuri şi arcuri de o fineţă desăvârşită. De jur împrejur, pe jos, sunt pietrele mormântale ale marelui logofăt Tăutu, ziditorul bisericei, ambasadorul lui Ştefan la puternicul Padişah. Lângă el odihnesc, feciorii, fiica Vasilica, nepoţii. Sculpturile pietrelor de pe mormânt, cele mai multe abea se deosebesc de lespezile pardoselii, lustruite de paşii evlavioşilor ce s'au perindat vreme de peste patru veacuri.

In semiîntunerecul naosului, cu aceleaşi arcuri largi şi stâlpi sculptaţi, abea poţi deosebi bogăţia picturilor ce-l împodobesc, figuri naive de sfinţi, pe fondul albastru intens presărat cu heruvimi numai aur.

Pe păretele din faţa altarului, familia ziditorului, în genunchi, în faţa bisericei închinată făcătorului de minuni Sf. Nicolae. In faţa lui, un frumos tablou reprezintă pe Hristos pe tron, cu expresiunea blândă.

La privirea acestui decor bogat din lăuntrul modestului monument, te gândeşti la depărtarea vremei când a fost săvârşit, la locul unde e înălţat, la greutăţile ce au trebuit să fie învinse. Apare însă mai măreţ gândul călăuzitor al celor ce ne-au precedat, iar putinţa înfăptuirii lui, ia aceleaşi proporţii ca şi domurile vestite din apus, ce-şi înalţă săgeata turnurilor lor de crezi că sunt gata să-şi iei sborul spre adâncurile văzduhului.

Gândul şi oamenii care l-au avut apar în cadru mai măreţ, atunci când ieşind din biserică, te uiţi în jurul ei.

Satul a rămas acelaş ca acum patru sute de ani. Nu putea să fie altfel.

Aceleaşi case acoperite cu stuh bătut, cu muchea şi coama de mănunchiuri de paie aşezate în trepte, aceiaşi prispă lutuită cu chenarul de lutişor la baza părţilor. Aceleaşi ferestruici cât pumnul, aceiaşi neorânduială în

ogradă, ca și când gospodarul mereu ar fi gata de bejenie.

Am intrat în o casă vecină bisericei. Putea fi altfel atunci, aproape jumătate de mileniu în urmă? Mama cu 4 copii, din care două fete mari, n'au alt loc de odihnă decât cuptorul gol, care ocupă toată odaia din stânga, cu două laviţe înguste drept orice mobilă. Cina era gata : mămăligă cu borş de ciuperci. In ceaunul de mămăligă ferbeau acum bostanii pentru porci, mâncare mai substanţială în fond, decât cea dintâi.

In cealaltă odaie, odaia mare, răsboiul de ţesut lăicerile nu lipsea. In locul liber lăsat de aceleaşi laiţe înguste, aice doar acoperite cu lăicere, stăteau putinile în care gospodina punea la murat grămada de castraveţi de sub răsboiu. Un colţ de casă ţinea loc de hambar ; aice erau cei 2—3 saci cu grâu numai pleavă, recoltat de pe câte-va prăjini de pământ, încolo cu popuşoi, cânepă şi bostani.

Sub streşină atârnau crengi cu căline roşii ca mărgeanul, o parte din hrana de iarnă, iar în grajdul de nuele cu lutul căzut de pe ele, rodea câţi-va strujeni, o văcuţă slabă cu blană ca de urs pe ea. In curte doi godaci scurmau ţărna, iar fata cea mai mare călca într'o formă de lemn, pământul amestecat cu paie, pentru chirpiciu. Alăturea, cu degetul în gură, ţincul nici de 6 ani, căsca ochii la soră-sa. Era îmbrăcat într'o cămaşă groasă de cânepă, lungă până la glene, iar pe picioarele crăpate glodul uscat de zile, înlocuia încălţămintele.

Biserica cu serafimi auriţi stătea încă în mediul ei, de pe vremea când însă evlavia era mai adâncă. Crăpăturile largi din turn, ca şi chipurile sfinţilor de afară, spălaţi de ploaie, arătau însă că au trecut sute de ani la

mijloc, de când a fost înălțată, fără ca mediul să se fi schimbat.

Contrastul acesta frapant pare că-mi spunea : „Câtă muncă trebue dela toți, deavalma, fără pumni de amenințare și vorbe de ocară, pentru ca să ștergem veacurile scurse fără urme asupra norodului, spre a-l aduce cât mai repede la înțelegerea vieții de acum, alta, cu totul alta, de aceia când se mulțumea lui Dumnezeu pentru izbânda împotriva dușmanilor din afară".

Dela Botoşani la Dorohoi

Legăturile de drum de fer între Botoşani, Dorohoi ori Fălticeni cu Iaşi, sunt neomenoase. Centralizarea excesivă la noi şi în ele se oglindeşte, după cum prin ele se prinde şi ce însemnează birocratism la C. F. R. Trenurile pleacă în puterea nopţii ori în zori de ziua, nu pentru a scurta drumul, ceiace ar fi iertat.

Dela Botoşani la Iaşi, distanţă cam de 117 klm., face 6—7 ore, cu trei popasuri de câte cel puţin 20 minute fiecare. Ţi-e lehamete de drum. Şi aşa ar fi suportabil, dacă ar exista măcar vagoane directe, să nu schimbi în puterea nopţii, horhăind prin întunerec, prin ploaie ori zloată.

De aceea am fost recunoscător prietenului, care mi-a înlesnit drumul dela Botoşani la Dorohoi cu automobilul, pentru ca dela Dorohoi să iau trenul comod spre Iaşi.

Mărturisesc că a fost pentru mine nu numai o oră de intensă plăcere, dar şi o revelaţie a frumuseţii regiunii, pe care nu o cunoşteam decât în parte.

Ce minunată ţară! Ori unde te întorci, orice drum faci, eşti pătruns de mulţimirea, uneori adevărată fericire, provocată de frumosul în natură, care te subjugă într'atâta în cât uiţi de restul lumii.

E dreptul că s'a întâmplat o îmbinare de atâtea condiţiuni, a căror împletire nu poate să nu te captive, să

nu-ţi scoată, la tot pasul, acea exclamaţie de: „Doamne! frumos e!" expresiunea cea mai firească şi mai simplistă a întregului şi complicatului proces psihic, deşteptat de manifestaţiuni estetice.

Inainte de toate eram în Iulie. Natura era îmbrăcată nu numai cu ce posedă mai mândru în arsenalul culorilor şi a formelor, dar şi cu ce are mai de preţ. Grâul gata de secerat poleia ogoarele cu auritul bronzat al spicurilor pline. Ovăzurile formau filigramele argintii iar popuşoii, abea prăşiţi a doua oară, străluceau cu verdele lor tineresc, împrospătat de ploaia de pe urma căreia pământul nici nu se svântase. Fâneţele nu era încă cosite. Numai cine le cunoaşte în deplina lor desfăşurare, poate să-şi dea seama de tot farmecul ce-l prezintă. Până în marginea drumului era numai ghirlande împletite din Sânzâene galbene ca pucioasa, din salvii liliachii şi cicoare albastră ca adâncul cerului. Acestea alcătuiau fondul culorilor; celelalte împestriţături pot fi oare descrise?

Cadrul culorilor îi dădeau formele pământului, aici mai variate decât în restul ţinuturilor dintre Siret şi Prut.

Drumul dela Botoşani până la Dorohoi, suie şi scoboară lin pe valurile de pământ dela îmbinarea dealurilor înalte, dinspre Siret, cu cele joase, largi, urcate din depresiunea Jijiei, „pustiul" lui Cantemir.

Cele două oraşe sunt aşezate tocmai la marginea de despărţire dintre stepa cu grâul cel mai vestit şi dealurile împădurite. Din această pricină se lămureşte şi varietatea formelor, precum şi blânda lor înfăţişare. Imbrăcămintea naturii, pâlcurile de păduri, satele cu casele grămadă pe coasta dealurilor, lumina mai gălbue a zilei pe sfârşite, liniştea deplină din zi de sărbătoare, toate îm-

binate alcătuesc mrejele ce-ți ține sufletul mereu în extaz.

In fuga automobilului, suind și coborând prin grădina fermecată din jur, la fiecare înălțime cu perspective nouă, cu înșiruire variată de peisagii, impresiunile erau atât de plăcut amețitoare în cât credem că sunt într'o barcă cu pânze ce alunecă lin pe valurile largi ale mării. Când m'am scoborât la Șindriceni, un alt cuib de raiu', mi s'a părut că m'am deșteptat dintr'un vis plăcut, ce a durat doar prea scurtă vreme.

Atunci mi-am adus aminte de cuvintele lui Gabriel Faure : „Intreaga frumusețe a lucrurilor, măreția orizonturilor pătrund prin ochi în suflet și orice sensație devine plăcere. Ai cunoscut, o Jean-Jacques, bețiile aceste ale unei inimi care pricepe natura, beții trecătoare, dar atât de puternice, încât fac să vibreze fibrele cele mai tainice ale ființei noastre și ne desvăluie, mai bine decât cărțile filosofilor, tot nemărginitul din noi".

Din Botoșani drumul iese pe vechea „rohatcă" a Cătămăreștilor. Apuci pe muche la deal, prin alee de arbori stufoși. Deoparte în Valea Luizoaiei se aștern șinele, întovărășite de copaci, de alta se vede umbra pădurilor dese dinspre Baisa. In linie dreaptă, când lăsându-se domol, pe nesimțite, într'o văiugă, când luând-o de-a coasta, drumul merge paralele cu coama dealurilor dinspre Siret. Deodată la un scoborâș se arată satul Leorda, cu biserica străjuită de brazi cu gara ascunsă între plopi argintați, rămuroși.

Sceneria de aicea prinde a fi mai atractivă. Un urcuș prelung, trăgănat, ocolește isvoarele Sihnei cu iazuri multe în calea ei ; drumul de fer, în șerpuiri largi urcă și el în apropiere, mașina încordându-și slabele-i puteri,

pentru ca să tragă după sine puţinele vagoane hârbuite şi fără lumină noaptea.

După un ocol larg, îţi iese înainte satul Brăeşti, mare, frumos cu căsuţele acoperite cu stuh, pete lucitoare din verdele intens al pometurilor. Curtea boerească, cu două rânduri, tipul vechilor acareturi moldoveneşti, e aşezată pe locul cel mai înalt, cu perspectivă largă, întremătoare. E rămăşiţa vremurilor trecute, când tot ce se vede roată în jur, era a unui singur proprietar.

In apropiere, din punctul cel mai înalt al drumului, popasul de câteva clipe te face să prinzi un nod caracteristic din fotografia Moldovei de Nord. Spre răsărit, văile largi ale afluenţilor Jijiei, şiraguri de iazuri mărunte creează peisajiul dealurilor joase, unde şi unde cu mici rediuri de umbră. Verdele e îmbrăcămintea primăverii. După seceriș, cenuşă e presărată pe locul cerealelor, afară de ogoarele cu păpușoi. E antestepa şi stepa ce se întind în jos până la Iaşi, spre răsărit, cu oare care întreruperi în lungul Prutului, până hăt departe în dealurile din Soroca.

Spre apus și miază noapte, din potrivă, e labirintul dealurilor înalte, valuri peste valuri, tăiate proaspăt de pârae iuţi, care abea au săpat văi înguste. Tinereţea formelor se prinde în peisaj.

Satul Văculeşti, format din multe cătune, se adăpostește la umrbă de coastă repede, sub sprânceană de pădure. Văile sunt întortochiate, efectele de umbră și lumină schimbătoare, iar orizontul larg deschis e asemenea unei mări împetrite, cu valurile având creste felurite. Ogoarele, fâneţele, pădurile, aștern un mosaic de culori felurite, înecate în ceaţa când albăstrie, când mai argintată ori aurie după regularea luminii de sus, dela

soarele tot mai spre scăpătate. E punctul culminant de efect. Ţi se înşiră numiri : colo e mânăstirea Gorovei, dincolo e Hârtopul : sub muchea dinspre miază-noapte sunt Ibăneştii cu Pomârla, peste care se iveşte culmea umbrită de vestitul codru al Herţei.

E o largă ramă de umbră, de înălţimi largi, ce încadrează dealurile joase, din preajma Jijiei. Dincolo sunt pădurile încă întinse, dar cu multe luminişuri, dincoace sunt arăturile rodnice cât ţine zarea.

Trecând prin sate, fiind zi de sărbătoare şi cârşmele închise, abea poţi răzbate de norodul adunat în drum. N'are ce face. Iţi pune însă problema viitorului.

Dacă numai abea sgâriind pământul şi natura este atât de darnică în rod, cât belşug nu se va revărsa peste aceleaşi dealuri frumoase, când norodul acesta de oameni înalţi, bine făcuţi, cu figura luminoasă şi fruntea lată, va prinde taina cărţii şi a ştiinţei aplicate la puterea muncii lor. In haosul tradiţiei, natura singură aproape dă pâinea zilnică ; în ordinea şi metoda lucrărilor conştiente colţul acesta de ţară, poate ajunge rai, plin de farmecul frumuseţii unit cu al rodniciei desăvârşite.

REPEDEA

Face parte din zidul de dealuri care împrejmueşte oraşul Iaşi cătră miază-zi, răsărind ca un gheb mai larg, cu o tivitură de piatră goală sub creştetu-i împădurit.

Fără Repedea, Iaşii nu se pot închipui, cum e nedeslipit Vesuviul din orice descriere ori fotografie a Neapolului. Nu numai că domină oraşul ori de unde te-ai găsi, dar îi formează şi podoaba naturală.

Iaşului îi mersese vestea, mai de demult, de oraș al culturii, al meditației mai adânci. E imposibil ca în această faimă adevărată, să nu revie o parte de merit şi frumosului deal ce oprește fără vrere privirea ori cui, furându-l încet-încet din forfota măruntelor preocupări ce te absorb, adesa amăgitoare prin aparența de activitate, împrăștiată ca scrumul, fără urmă, la cea dintâi suflare de vânt.

„Duhul munților", termen introdus cu atâta potrivire de către Bucura Dumbravă, ca expresiunea omenescului în rigiditatea formelor pământești, nu e fără nici o influență asupra sufletului.

Ne mulțumim să spunem de un deal ori munte, că mângâie privirea. In realitate e imposibil de conceput că toate gamele de forme, de culori, de ceaţă ori de plină lumină, care în totalitatea lor dau neîntrecută variație unui peisaj, să nu influenţeze, chia inconștient, ca şi tonurile, când mai ridicate până la sgâlțâire, când legă-

nătoare prin armonia lor dulce, dintr'o bucată muzicală ascultată.

In această privință Dealul Repedea, cu pieptu-i larg, bătut în plin de soare ziua 'ntreagă, e neîntrecut ca schimbare la față. Nu e o clipă acelaş, chiar când cerul e fără ecranul norilor, care complică jocul dintre lumină şi umbră.

Când e învăluit în ceață, pare mai scund, mai strâns în sine ; când e luminat își râdică fruntea'n sus, de ai crede, văzut din perspectiva străzii Carol, că e cine ştie ce munte răsărit în față.

Verdele ce-l îmbracă, măreşte caleidoscopul de culori. Frăgezimea primăverii îți scoate glas de bucurie. Petele de vii, mai azurii, pâlcurile de pomi roditori şi arbori de pădure mai închise, stropii căsuțelor ca fluturi albi pe o pajişte, şoseaua ce serpueşte spre vârf, toate la un loc îmbogățesc împletitura culorilor felurite după cum bate soarele.

Ori cât l'ai vedea, nici o dată tabloul nu e acelaş. Se repetă, dar cu străluciri diferite.

Uneori rămâi pironit, ca de o plăsmuire nouă. Aşa mi s'a întâmplat într'o sară.

Din partea casei mele se deschide perspectiva, lărgită de curând, a Străzii Sărăriei, drept asupra urcuşului mai repede al dealului. Cerul era acoperit cu norii plumburii, care au revărsat, la sfârşitul săptămânei trecute, atâta prăpăd în restul țării. Abea se mişcau, amenințători.

Carapacea de plumb se rupe o clipă la apus, iar prin geana sănină soarele priveşte îndărăt, incendiind cu roşața luminii, case, pământ şi cer.

Repedea era de nerecunoscut. Pe fondul înegrit aproape al viilor, străluceau clădirile ca bucăți de granate. Un

roş intens, dar lucitor, încondeia tot ce era casă, cu sclipiri de piatră scumpă, reflecsul în geamuri şi acoperişuri. Brâul de piatră desgolită de sub culmea dealului părea însângerat, iar pavilioanele spitalului de la Socola ca limbi de flăcări. In mijlocul tabloului de o frumuseţă nebănuită, se înălţa turnul svelt, cu o arhitectură gingaşă ca o campanilă, a bisericei Barboi.

Era un colorit straniu, pe care nu-l mai văzusem, dar de fapt o intensitate neobişnuită a trandafiriului pe care soarele îi revarsă aproape în ori ce zi senină, cu atmosfera curăţită de ploi, apusuri de soare ce nu pot fi gustate în multe oraşe din ţară.

Pe cât e de frumoasă Repedea ca decor al oraşului, pe atât e de largă priveliştea de pe vârful ei, nu mult înălţat peste 300 m.

Din păcate prea puţini se bucură de odihnitoarea panoramă, atât de lesne de ajuns. Cei care au automobile, cheltuesc benzina în zadar, rozând zilnic cauciucurile între Piaţa-Unirei şi Copou, pe când un sbor de nici o jumătate de oră i-ar rădica în aerul curat al tapşanului ca faţa mesei de neted, în umbră de pădure şi miros de cimbrişor, cu o zare ce se întinde din dealurile Siretului până'n ţinutul Codrului basarabean.

Imi aduc aminte de o zi senină petrecută în Mediaş. Oraşul era ca şi pustiu. Doar bătrânii mai rămăseseră în el. Aproape toţi femei, copii şi bărbaţi, ca un şirag de furnici se îndreptau, spre dealul din vecinătate, de unde se prindea priveliştea vârfurilor carpatice, dar mai ales unde te puteai bucura de umbra răcoritoare a pădurii.

Spre Repedea nu vei întâlni nici odată măcar grupuri de tineri, iuţi la picior, pentru care cei vre-o 8—9 km.,

ar fi o preumblare. Işi rod coatele îngrămădindu-se pe str. Lăpuşneanu, dar viaţa în plin farmec a Naturii, nu-i ameţeşte de loc.

Şi doar drumul însuşi, prin umbra Vămeşoaei, printre vii, este un deliciu. Păşeşti fără osteneală, numai în cântec de păsări. Nici nu ştii când ajungi la Schitul lui Tărâţă, cu tei şi fagi bătrâni în jur.

După alţi câţi-va paşi de urcuş, rămâi ca transportat în o lume nouă. In faţă stă întins oraşul Iaşi, în mijlocul valurilor de dealuri scunde, ce se perd la margine în ceaţa tot mai deasă a depărtării.

Pe vârfurile de dâmburi din preajma oraşului, străjuesc mănăstirile întărite : Cetăţuia şi Galata. In şesul Bahluiului, pe locul unde odată era un lac, de se preumblau domnitorii cu luntrea, se înalţă Mânăstirea Frumoasa. Aleea dela Copou, e ca o cărare dreaptă, albă iar fostul palat domnesc se înalţă ca un castel adus de prin alte meleaguri.

De pe poala de deal, lipsa unei griji edilitare, cu plan sistematec, a făcut să se reverse căsuţe de chirpici până jos în netezişul luncii Bahluiului. Dând de larg, se întind în toate părţile. Iţi face impresia unei alunecări de mal, venit în urma unei ploi pustiitoare.

Gândurile triste ce-ţi deşteaptă întinderea fără nici un rost a oraşului, ori stârnite de ruina băilor ce funcţionau, pe vremuri, sus pe Repedea, lângă isvorul gâlgâitor, le scuturi repede-repede, alunecând privirea către frumosul colţ din natură ce se întinde în jur.

Ici sunt codrii Bârnovei, din colo satele înşirate la poalele dealurilor, ori altele cu case resleţite în mijlocul livezilor de la Ciurea.

Peste tot se lasă lumina soarelui domolită de norii alburii ce sboară ca nişte fantastice păsări în spaţiul larg.

Natura învinge.

HISTRIA

De și colindam Dobrogea în fiecare an și cu toate insistentele invitări ale mult regretatului meu coleg Pârvan, de a vizita Pompeiul nostru, împrejurările mi-au fost protivnice. Nu sunt toate după voia omului.

Abia de curând mi-a fost dat să calc cu smerenie prin meleagurile în cari unul din cei mai erudiți savanți ai noștri, ș'a cheltuit o bună parte din viața-i de trudă, în răscolirea pământului acoperit aproape peste tot de pământ arabil. Nu i-a fost dat să încheie lucrările începute mai intens în preajma răsboiului (1914) la început cu ajutoare date, din sărăcia ei, de către Academia Română. Cât, a săvârșit și ce a scris, e îndeajuns pentru a fi scos la lumină una din cetățile cele mai vechi din sudul european și a fi dovedit cu prisosință strălucirea unor fapte de mult apuse, întâmplate pe pământul românesc. Nu și-a trăit zilele în zadar.

Am pornit dela Constanța pe o zi de toamnă, cu nori grei de plumb, ce din vreme 'n vreme abea lăsau să răsbească mănunchiuri de raze fugitive de soare peste câmpurile arse. Era un decor însă potrivit condițiunilor în care călătoream. Aveam aceiași sensație a goanei prin stepă, pe care foarte probabil o aveau și locuitorii vechei Sciții, când dădeau iureș dintr'o regiune în alta. In spațiul larg și fără piedici, poți să-ți dai seamă de beția iuțelei, indiferent dacă drumul e făcut pe cai iuți, fără șea, ori cu un Chrysler modern.

Nu fusesem de mult prin partea de nord a Constanței. Măhălălile au rămas aceleaşi, cu cocioabe având acoperișul peticit. S'au schimbat însă lucrurile mai încolo, spre Mamaia. M'a isbit o clădire, ca o cochetă vilă, la țărmul mării, având pe frontispiciu însemnarea : Stațiunea hydrobiologică, aparținând nu știu cărui minister.

Fără să vreau m'a bufnit râsul. Stațiune hydrobiologică la Constanța ? Intre port și stația Mamaia ? Înțelegeam să o întâlnesc undeva în Deltă, măcar la Jurilofca ori pe Popina Razelmului. Dar aci ? Ce rost are ? Mai ales ce scop ar putea avea, când la câțiva kilometri spre sud este o stație zoologică, de cercetare a faunei.

O stație hydrobiologică cere instalațiuni, anumite condițiuni biologice. Mi s'a spus că s'a făcut întâiu clădirea (Doamne, domnule Biurocratescu, posnaș mai ești uneori !) și apoi s'au căutat persoana ca să conducă Instituția ! Până atunci probabil va servi drept vilă pentru vizitatorii de vară ai plajei alăturate, sau în lipsa conducătorilor ori a mijloacelor de instalare, va avea soarta altei clădiri ce stă pustie pe vârful Insulei Popina din Razelm, unde în adevăr s'ar fi putut instala o stație de cercetări a biologiei peștilor.

Impresia de iroseală și îndeplinirea formei, îmi fu ștearsă repede prin vilele și palatul Regal, cu gust clădite și în unison cu mormanele de năsip pe care marea le asvârle în drum.

De aci începe pustiul. Satul Mamaia cu câțiva salcâmi și case cu acoperiș de țigle, se trage la o parte, pe margenea ghiolului. In goană nebună mașina alunecă pe plaja umedă ca de asfalt. Vântul dinspre nord vâjâie pe la urechi ; valurile mării a căror stropi ajung până la noi, cântă nebunește. Abea are vreme să sboare din ca-

lea mașinei un cârd de pescari, strânși grămadă la gura firului de apă dulce ce vine din ghiol și unde mâncarea e mai din belșug. Era un decor nu de simplă escursie, ci de o cavalcadă a morții. De o parte Marea care ne umezea obrajii, în frământare prevestitoare de mânie. De alta năsipul împrăștiat până cine știe unde, cu sbârciturile ce i le provoacă vântul, unde și unde cu câte o tufă de pipirig. Furtuna se întețea, iar norii pe sus se rostogoleau amenințători. Toată vremea îmi trecea prin cap arii din Simfonia fantastică a lui Berlioz, împletite cu crâmpeie din Mazeppa lui Liszt, pe care de mult nu le mai auzisem, dar răscolite se vede acum din tainițele amintirii prin unisonul corului ce mă întovărășa.

N'am revenit la realitate, decât când mașina a cotit pe un drum de țară, urcând spre satul Caranasuf, cu case pitulate și stuhuite.

Am ajuns, de și Histria era încă mai încolo, peste 8 kilometri. Nimic în zare, decât profilul larg, obișnuit, al dâmburilor trăgănate de pe coasta lacurilor. Abea când ne-am apropiat, sălbătăcia locului este întreruptă printr'un corp de case mărunte, muzeul cetăței, ca și locuința paznicului. Ca să ajungi la ruini însă, e greu. Năsipuri se pun în cale : canale uneori pline cu apă taie drumul. Așa îți dai seamă cu câte greutăți a trebuit să lupte Pârvan și colaboratorii lui vrednici. Apă de băut nu se găsește decât la depărtare de kilometri și alimente tot așa.

Osteneala drumului este repede uitată în fața vârtejului de gânduri ce-ți răscolesc pietrele înșirate în alineări de veche cetate. Inainte răsar din pământ semnele unor civilizații străbune ; pare că nici n'ar mai fi existat. Pietre cioplite cu măestrie, în blocuri mari, cine știe

de unde aduse, formează temelia groasă a zidurilor ce sunt trase cu regularitatea maeştrilor desăvârşiţi. Monumente de marmură, din ţinuturi depărtate, stau ţintuite în zid sau scoase din dărămături. Sunt pietre funerarii, cu ghirlande fin cioplite ori cu inscripţii bine păstrate, aburii vieţii de demult din pustietatea de acum. Un dig de aproape 400 de metri, înseamnă apărarea cetăţii de valurile vechiului golf sbuciumat de furtuni, azi capăt de lac împotmolit, cu limbi de stuh în curmeziş. La colţuri de ziduri se văd încă găurile în piatră pentru trecut odgoanele, ce înţeleneau vasele grele, cari aşteptau încărcarea.

Ici se mai păstrează poarta principală cu turnurile de apărare, dincolo băile romane lăsate în pământ, cu căptuşeală de marmură, cu ţevi săpate în piatră pe unde venia apa, Dumnezeu ştie de unde adusă, şi cu câtă casnă.

Cetăţii milesiane din veacul al 7-lea a. H., s'a suprapus alta romană. Din vechile pietre s'a zidit valul împrejmuitor din sec. III-lea, iar din templele cari adăposteau pe Aphrodite cu un porumbel în braţe, s'au înălţat basilici creştine, de pe vremea bizantină, când asupra cetăţii se lasă întunericul.

Opera oamenilor s'a dărâmat, dar probabil nu fără o cauză venită şi din partea naturii. Cetatea ale cărei ruini s'au desgropat după 2400 de ani dela întemeiere n'a putut fi zidită în pustietatea de azi şi mai ales la marginea unui lac plin de stuf, la ţărmul căruia abea dacă mai poate pluti duba pescarului actual. Era o vreme când lacul Sinoe şi Razelmul erau larg deschise. Numai pe drumul lesnicos al valurilor s'au putut aduce blocurile de marmoră spre a fi transformate în statui.

De pe colţul de stâncă ce răsare la marginea lacului, priveşti în larg la apa secată, presărată de sărături ce dau reflexe rubinii, acolo unde mai înainte se înălţa cântecul valurilor bătute de crivăţ. Indărăt te uiţi la valurile acoperite cu pământ şi la muchile de ziduri desgolite cu grea trudă, printre cari odată se auzeau zăngănit de arme, sunete de trâmbiţi ori glasurile răguşite ale sclavilor chemaţi să urnească din loc corăbiile pline cu bucate.

Peste tot azi s'a aşternut pânza liniştei depline, întreruptă rar de croncănitul piţigăiat al larilor, din aceiaşi specie ca şi acei cari măturau, după legendă templul lui Achile din Insula Şerpilor, cu aripele muiate în spuma valurilor.

Intoarcerea era tristă. Apăsa asupra sufletului mormântul lăsat în urmă. Vântul şi valurile însă cântă pe acelaş ton ca şi de demult, imnul veşnicei prefaceri.

RAIUL PASĂRILOR

Germanul mai degrabă pleacă în Egipt și ca vânător în Africa, fără să-și deie seama că nu departe de țara lui se află o țară, în care se găsește vânat sălbatec în păduri neatinse de secure".

Așa începe d. Hugo Bernatzik prefața la cartea în care descrie viața păsărilor din Balta Dunării: „Die Vogelparadies an der Donau" din minunata colecție Atlantis.

E cea mai frumoasă lucrare ce a apărut până acuma asupra unor părți din țara noastră, fiind și una din cele mai interesante din câte s'au tipărit asupra păsărilor în general.

D. Bernatzik nu face parte dintre acei veniți cu gând de decimare, spre a îmbogăți muzeele din străinătate, cum au existat și mai există și azi în Dobrogea. E vânător, dar mai ales un abil naturalist, care iubește animalele și nu vânează decât ceiace știe că e voie.

Cartea este atractivă în primul rând prin paginile tipărite, în care sunt relatate, vioi, scene din viața, plină de taină pentru cei mai mulți, a desișului din Baltă. Sunt și clipe tragice în liniștea desăvârșită a întinsului apelor. Pasărea cea mai frumoasă din întreaga Europă, una din cele mai nobile din lumea întreagă, Bâtlanul alb ca helgea și cu câteva pene mai fine decât ale strutului, este pe cale să dispară, din cauza sălbaticei distrugeri cu

care este urmărită până'n ascunzişul cel mai des al stufului.

Artistice sunt însă fotografiile prinse cu grea trudă şi cu meşteşuguri americane, spre a înşela atenţia nebănuită a păsărilor, care-şi părăsesc cuiburile la cea mai suspectă şi neobişnuită mişcare a apei.

Pentru ca să ajungă la sălaşul bâtlanilor nobili sau a lopătarilor vigilenţi, a fost nevoe de o pregătire de câteva zile cu luptă grea împotriva ţânţarilor şi mai ales a lipitorilor din apă. Luntrea e acoperită cu stuf verde şi împinsă atât de lin prin cărările tăiate în stufăriş, încât să nu deştepte bănuială. Aparatul fotografic, cu oglindă de reflexiune şi teleobiectiv, iarăş trebue iscusit ascuns, ca şi tunurile din ultimul războiu spre a înşela pe dibacii observatori din aeroplane.

Alte-ori aparatul trebuia aninat sus, în vârful ramurilor, la nivelul cuiburilor de cormorani. Era nevoe de o adevărată acrobaţie pentru a-l lega de crengile mlădioase, după cum răbdarea era pusă la încercare spre a aştepta momentul oportun pentru fotografiare.

Rezultatul acestor osteneli se prinde în desăvârşitele fotografii reproduse fără cusur, în cele peste 100 de figuri şi planşe care alcătuesc însemnătatea lucrării.

Autorul e un adevărat artist, căci în fotografiare arată mult discernământ artistic pentru alegerea subiectelor, chiar când e vorba de un colţ al naturii. Peisajele din baltă, cu sălcii noduroase, cu desiş de stuf, cu ochiuri de apă acoperite de frunză şi flori de nufăr, pare că sunt din alte lumi, nu din apropierea Brăilei. Chiar tipurile etnografice sunt minunat alese şi bine executate de firma Leutner din Viena. Lipovanul Ivan, dezertor şi distrugătorul bâtlanilor, cu ochii pe jumătate închişi

ca să păturndă mai bine ascunzişul păsărilor e un adevărat tablou.

Dar ceeace face ca lucrarea să poată împodobi biblioteca celui mai rafinat bibliofil, sunt fotografiile frumoaselor păsări din baltă, reproducându-se scene vii, din manifestaţiunile vieţii tăinuite în desişul papurii. Eleganţa desfăşurării aripelor, când bâtlanul nobil se ridică'n sbor sau se lasă gingaş la cuibul, în care puişorii cu tuleele sburlite aşteaptă hrana căscând pliscurile încă molcuţe ; înfăţişarea stranie a lopătarului prins cum îşi clădeşte cuibul său în sbor — adevărat aeroplan — cum aduce în plisc o floare pentru soţia sa din cuib ; grămada cormoranilor de pe crengile de sălcii în amurg, de par nişte umbre cu forme originale ; siluetele pescăruşilor în sbor ; toate, absolut toate, te opresc spre contemplare mai îndelungată, minunându-te că asemenea tablouri atractive se pot vedea în ţinuturile noastre, necunoscute însă de noi.

Prin tehnica desăvârşită cu care sunt reproduse fotografiile, cartea, dedicată M. S. Regina Maria, nu poate lipsi din biblioteca amatorilor de cărţi rare şi frumoase, sau celor cari se ocupă cu fotografia. Prin reproducerea scenelor de viaţă nu poate lipsi nu numai din biblioteca naturaliştilor şi a geografilor, dar poate procura material didactic de mare folos, şcolilor care posedă un epidioscop.

Prin varietatea mişcărilor prinse de aparatul fotografic, cartea procură îndeajunse motive pentru aplicările industriale, servind nu numai pictorilor decorativi, dar mai ales şcolilor profesionale, în care se învaţă arta broderiilor ori a picturilor pe mătasă. Figurile care reprezintă sborul cocostârcilor şi a bâtlanilor dau impresia

că sunt mai de grabă reproduceri din arta decorativă japoneză, în care păsările şi florile joacă un mare rol.

Ca să conving pe un prieten bibliofil să cumpere lucrarea d-lui Bernatzik, o răsfoiam împreună cu el, la „Cartea Românească". A rămas încântat și a luat-o imediat. Totuşi nu s'a putut opri să nu puie o întrebare, care vine în mintea fiecăruia, de îndată ce închide cartea :

— Frumuseţile fotografiate se găsesc în ţara noastră. De ce s'a aşteptat ca un străin să le releve ?

— Pentru un motiv foarte simplu, i-am răspuns. Când străinii doresc să cunoască frumusețile țării, li-se pune la dispoziţie totul : mijloace de transport ca și sprijinul autorităților. Vizitele prin Deltă ale străinilor, sunt adesea conduse de funcționarii superiori din ministerul de domenii.

Când un băstinaş, chiar din personalul universitar, dorește să studieze părți din ţară pentru a-i descrie minunățiile și a face cunoscute frumusețile ei variate, nu numai că nu capătă de nicăiri nici un sprijin, dar nu i-se acordă nici măcar înlesnirea călătoriei prin ţară. Cunosc tineri naturaliști, cari n'ar dori alta decât să cerceteze ţara. Nu pot pentrucă nu sunt bogaţi. Străinul îndată ce-și exprimă dorinţaţ, prin reprezentantul țării lui, o îndeplinește lesne.

HOTIN

In sfârşit, datorită bunăvoinţei unui prieten, am ajuns şi la mult dorita cetate a Hotinului. E vina Sorocei că amânam din vară în vară drumul spre Hotin. Atât de anevoios am făcut distanţa de la Floreşti la Soroca, încât doream condiţiuni mai lesnicioase de călătorie, ceeace abia acum se împlinire.

Şi-mi pare bine că din cele 4 cetăţi de pe Nistru, pe cea a Hotinului am vizitat-o la urmă. Prin impresiunea lăsată te leagă mai strâns sufleteşte de vechea graniţă moldovenească a Nistrului. Cu toate că pe largul parapetelor înalte, s'a aşternut pânză de iarbă bună de cosit e mult mai impozantă decât toate celelalte cetăţi.

Te-ai aştepta pare-că să vezi iţindu-se dintre crestăturile vârfurilor de ziduri, vechii plăeşi ce puneau mâna pod ca să prindă sulul de praf din depărtare, de după dealurile, ca netezite de o mână uriaşă. E aproape vie, cu toate valurile ce s'au revărsat asupra ei, vreme de 6 veacuri şi mai bine. Văzută de jos, pe lângă apa Nistrului, cetatea impune. Păreţii înalţi, netezi, par continuarea clidului de lespezi naturale ce alcătuesc malul Bastionul nordic, o prizmă cu câteva rânduri de ochiuri mici sub muche, e masiv şi svelt totodată. Linii simple şi îndrăsneţe mărginesc cetatea înălţată de Alexandru cel Bun, întărită de Ştefan cel Mare, refăcută de Petru Rareş.

Ruinele zidurilor mai nouă, din veacul al 18-lea, în-

cheiate cu tabii ca nişte monturi pe vârf de deal, sunt ascunse ochilor.

Numai cetatea se vede, înălțată pe stâncă, un pumn amenințător. Ziduri şi bastioane, deasupra cărora mereu se țin stoluri de ciori, se profilează în toată curățenia liniilor simple pe ecranul limpede al cerului albastru. Jos la picioarele ei curge Nistrul, printre maluri stâncoase, peste care s'a aşternut covor verde de muşchi ori tufăriş. In afară de câteva creţuri în lungul firului apei, încolo e luciu ca untdelemnul.

Mai bine decât oriunde aici se prinde lesne însemnătatea de pe vremuri a întăriturii. Peste drum unde e satul Braha în Ucraina, malul Nistrului e trăgănat, ușor de scoborât. Lângă cetate, un pârâiaș cu apă limpede, cu murmurul păraielor de munte, căzând din treaptă 'n treaptă, ca mai toți afluenții Nistrului din partea locului, a deschis o vale deși îngustă, dar ușor de urcat. Astfel natura a croit un vad, mai lesnicios de trecut, pentru puhoiul omenesc dinspre răsărit. Pe pintenul de stâncă izolat de pârâiaşul sglobiu, apărătorii țării au înălțat puternica cetate. De pe creasta ei, prin ochiurile rotunde peste tunuri, privirea alunecă peste plaiurile ucrainiene, dar și peste cele leșești, cu sprânceană de pădure, mai la nord de orășelul Svaniec, în apropierea căruia e vestita cetate dela Camenița, rivala celei dela Hotin.

Așa înțelegi și importanța cetății dela Hotin, sub zidurile căreia s'au scris cu sânge, multe din paginile glorioase ale neamului moldovenesc.

Cu păretele ca tăiat cu paloșul din spre Nistru, era imposibil de atacat pe aici ; în spre uscat are conturul unui arc, cu bastioane rotunde și puternice. Prin poarta scundă, pășești cu evlavie în interiorul mai ruinat. Bolți umezite, camere cu plafonul surpat, tainițe ca niște

tuburi de scafandru, care duc Dumnezeu știe unde, formează un ansamblu pitoresc și evocator.

Natura pune stăpânire pe ce dărâmă. Sfărâmăturile pietrelor sunt acoperite de iarbă deasă. Fântâna adâncă a rămas ca o orbită întunecată, aproape acoperită de vegetație. Liniștea domină unde mai de multă vreme era forfota de ostași. Totuși pietrele au glas. Arcadele cioplite cu măestrie, largi ogive gotice, cu stâlpi subțiri fin sculptați la bază, spun de vremea lui Ștefan, evlaviosul mare domnitor, și de îngenunchiarea în fața altarului, în preajma apărării, a pârcălabilor Vlaicu ori Goian.

Cetatea veche, în afara căreia au poposit o clipă ostașii lui Mihai Viteazul, în goana-i zănatică după Ieremia Movilă, a rămas aproape în întregime în picioare. Trecută din mână în mână dela Moldoveni la Poloni, pietrele ei ar putea povesti tot sbuciumul vremurilor de neliniște și frământare, de necontenite hărțueli, când din partea Leșilor, când din a Cazacilor ori Tătarilor. Vremuri lesne uitate ; vărsări de sânge nesocotite azi. Eroice zile însă din istoria neamului atât de sbuciumat și chinuit, trufașa cetate le evocă. Șuerul vântului ce-și face loc printre creste ori deschideri pentru sânețe, deșteaptă tânguirile celor uitați în mormintele, al căror loc nu e însemnat nici cu o cruce.

Pe urmă veni puhoiul turcesc, urcat pe Nistru în sus. Cetatea veche fu încercuită cu ziduri și tabii.

Parte din cele patru porți se mai păstrează însă, cu ușorii din piatră regulat tăiată, cu adâncătura oblică pentru butucii de stejar când se ridică podul de peste șanțul larg, adânc, azi verde de iarbă. In interiorul incintei, se înălțau căzărmile ienicerilor, băile și giamiile. Toate s'au năruit.

Unde şi unde se mai văd zidurile ca de o palmă dela pământ. In mijlocul lor se înalţă însă un minaret subţire coloană cu cerdacul de piatră, de unde chema muezzinul pe credincioşi la rugă.

Cetatea veche îţi evocă vremurile de luptă ale domnitorilor băstinaşi. Minaretul ca o suliţă, îţi spune de vremea năbuşitoare începută cu veacul al 18-lea, când Hotinul deveni Raiaua puternică, gură lacomă în care se perde vlaga hotarului moldovan şi rodnicia plaiurilor româneşti. Pe urmă se abătu moartea. Cu ocupaţia rusească cetatea nu-şi mai avea nici un rost. Părăsită, fu dată în seama naturii, care a dărâmat întâiu tot ce era străin de locuri. Zidurile înalte, mărturia vitalităţii neamului, au rămas în picioare. Câtă vreme? Nu se ştie. Crăpăturile, asemenea urmelor de fulger încep să ameninţe zidurile, scobite la bază, ca măselele cariate.

Atacate de sus, de pe creste, de jos dinspre temelie, năruirea lor e o chestie de vreme. Ar fi păcat. Evocă trecutul, dar nu se ştie dacă nu mai pot juca vreun rol şi în viitor, cu toată ameninţarea aeroplanelor.

Spre deosebire de celelalte cetăţi de pe Nistru, cea dela Hotin e într'un cadru natural, care-i măreşte farmecul. Toată coasta Nistrului din imediata ei apropiere, e numai verde de pomi şi iarbă, presărată cu căsuţe albe şi curate, în care nu se mai vorbeşte româneşte. E singurul nor care-ţi umbreşte sufletul, călcând pe cărările bătute odată de plăeşii moldoveni. Vijeliile răscolite în jurul cetăţii, i-au împrăştiat, în locul lor stăpânitorii de eri au adus alte seminţii.

Oraşul în sine este înstrăinat. Din cele 17.000 suflete numărate în 1925, româneşti sunt abia 856, funcţionari în bună parte, restul ruşi, ruteni şi mai ales evrei. Nici în-

tr'un alt oraş din România nu am întâlnit un Ghetto mai tipic decât aici. Il întrece şi pe cel de la Soroca, din preajma cetăţii. Treci prin străzi înguste, mărginite cu ziduri de case mărunte, una lângă alta, strâmbe, cu acoperişul lăsat pe ochi, numai găuri la faţă. Uşi de casă, intrări de pivniţe, sunt una. Din toate se iţesc capete cu faţa zoioasă, cu părul sburlit. Foiesc copiii ca şoarecii, gălăgioşi ca ţarcele. Te întrebi cum pot trăi, din ce pot trăi ? Te minunezi că acoperişurile de şindrilă au putut rezista vremii şi incendiilor.

E partea veche a oraşului, întinsă spre muchea malului nistrian. Oraşul nou e sus pe tapşanul neted ca 'n palmă. Aci străzile sunt largi, cu spaţii libere, tăiate regulat. Prin mijlocul lor e şoseaua petruită, pe de lături trotuarul de lespezi, iar între ele praful verii sau glodul de primăvară cu smârcuri înverzite, bâhlite după ploi. Noroc de vânt, care are loc slobod îndeajuns să bată şi să împrăştie miasmele.

Uliţa mare e şi mai lată, iarăşi dugheni lângă dugheni. Oborul e atât de larg, încât ar putea cuprinde, în apus, un târg întreg. Pe urmă vin în afară, căsuţele scunde, cu grădini întinse. Nici o clădire nu e prea mare. Liceul de fete ori cel de băeţi, sunt case ceva mai răsărite, fără nici o înălţare deosebită. Nici bisericele, spre deosebire de celelalte oraşe basarabene, nu-şi aburcă turlele prea mult deasupra arborilor. Chiar cele 17 sinagoge, (faţă de 8 biserici creştine) nu se remarcă. Când vii dinspre Dăncăuţi, din oraş nu vezi decât o dungă de arbori la marginea platoului neted. Dintre ei răsare numai clădirea fostei şcoale normale la marginea târgului. In colo oraşul e ca un mare sat, fără lumină electrică, fără canalizare, fără apă.

Vechile sacale de distribuţie a apei, cumpărată cu oala, sunt încă în funcţiune.

Drumurile comerciale au apucat alte direcţii. Te miră când citeşti în *Cantemir* că Hotinul era unul din cele mai însemnate puncte comerciale sau când călătorii din veacul al 18-lea îi lăudau viaţa economică şi clădirile frumoase.

E izolat de restul ţării, ca şi Soroca. Noua Suliţă staţia cea mai apropiată de drum de fier e la vre-o 70 kilometri, pe Prut. Şoseaua este însă mult mai bună decât aceea dintre Floreşti şi Soroca. Prin unele părţi, în apropiere de oraş, e chiar mai bună decât aceea dintre Podul Iloaiei şi Iaşi. A fost de curând bătută, zice-se, cu ocazia ultimii vizite a Regentului Nicolae.

Totuşi oraşul e izolat. Işi duce viaţa anemiată, căci satele sunt depărtate. Trăieşte şi în uitarea etnică. Pe cât e de izolat, pe atât e de înstrăinat. Nici un semn mai viu că e în ţara românească de vre-o 10 ani. Dimpotrivă, înstrăinarea pare mai ostentativ manifestată. E un soiu de ironică sfruntare, care nu deşteaptă nici o svâcnitură de conştiinţă naţională la localnici.

Jos, lângă cetate, în malul Nistrului se află fabrica de spirt şi bere Peissah şi Miller. Vin Românii din toate părţile ca să admire cetatea. Se răcoresc după aceia cu un pahar cu bere. Il beau în faţa calendarului din perete tipărit ruteneşte şi evreeşte. Trec pe lângă fabrica de spirt, unde se află două cisterne, cu inscripţia, alb pe negru, vizibilă poate şi de dincolo de Nistru, rămasă aşa cum era acum 10 ani în urmă : Siserna No. 2 Rectif. Spirto. Emkostea 5882 vedra.

Bolşevicii din Ucraina trebue să râză cu haz. Mai e nevoie de propagandă ? Le ajută indiferentismul nostru.

MANASTIREA DOBRUŞA

Oricât de adânc te-ai înfunda în Basarabia, dacă apuci drumul satelor, nu simţi că treci prin ţară stăpânită de străini vreme de un veac şi mai bine.

Din amintirea acestor triste timpuri n'a rămas decât doar obiceiul şepcilor purtate de copii şi bătrâni sau, orişiunde, prin biserici cu preoţi indiferenţi la schimbarea istorică, câte un prapur cu cele două pajure, ce-ţi stârnesc groaza.

Nu numai limba săteanului de lângă Nistru, dar mai ales amintirile vechi istorice ce le întâlneşti la tot pasul, te fac să uiţi că te-ai mutat cu peste suta de kilometri spre răsărit de Prut.

De altfel şi pământul ţine isonul la fel. Prutul e o axă de simetrie. Deoparte şi alta a lui, ţinuturile sunt la fel. Depresiunea dela Bălţi, nu e altceva decât depresiunea din nordul Iaşilor. Cu cât înaintezi spre răsărit, după ce treci de Pokorna, sat mare şi bogat, te înconjoară livezile cu nuci şi cireşi, viile, pâlcurile răcoroase de pădure, case acoperite cu şindrilă. Te crezi pe la Delenii din Botoşani, de unde încep să se înalţe dealurile către Siret.

Dacă îţi dai seama că te afli la vre-o 40 kilometri de Nistru, atunci te cuprinde mai adânc emoţiunea firească şi conştiinţa prefacerilor în care trăim.

Iată de ce, după suişuri şi scoborîşuri repetate, zărind cele 3 turnuri albe ale mânăstirii Dobruşa, mi s'a părut că o cunosc de mult, din colnicele judeţului Neamţ.

Acelaş peisaj, acelaş „aer". Legătura devine şi mai strânsă, fire nealterate cu toate veacurile ce le-au ros, când afli că moşia Dobruşei a făcut parte dintre pământurile închinate de Petru Rareş mânăstirii Probota de lângă Siret sau când ştii că frumoasa biserică din mijloc a fost zidită de boerul moldovean Toma Cosma, cu amintire atât de vie în fosta capitală a Moldovei.

Intrat pe sub bolta largă a turnului masiv, nu te surprinde nimic deosebit. Eşti acasă la tine. Aceeaş primire din inimă, moldovenească, aceeaş găzduire prietenoasă, ca şi dincolo peste Siret. Te prinde în mreje chiar dela început.

Ca să vezi gospodăria întreagă, te urci sus, pe un vârf de colnic ca un con, unde se profilează pe cerul senin trei cruci simple de lemn, zărite din depărtare.

Se desfăşoară în întregime un colţ de liniştită reculegere, dar şi un peisaj atât de blând şi ademenitor din frumoasa Basarabie, ca şi sufletul poporului ce-i formează tăria.

Mânăstirea e strânsă grămadă. De jur-împrejurul bisericei se înşiră zidul încăperilor bine întreţinute. Spre miază-noapte e stăreţia cu capela de iarnă; către răsărit sunt locuinţele curate ale monahilor; la miază-zi e trapeza cu bucătăria şi chilia schivnicului care nu a părăsit-o nici o clipă, vreme de aproape 20 de ani.

Pe urmă în afară vine gospodăria. Ca şi la Japca, mânăstirea e o adevărată fermă, apusean condusă. Pe o coastă de deal se întinde via, lângă o plantaţie de pini, ce dă o variaţie nouă coloritului obişnuit. In faţă e li-

vada, proaspăt sădită, lângă cea mai de demult. In umbra arborilor să înalță fabrica de oloi alăturea de moara sistematică de motorul căreia sunt luminate electric toate încăperile mânăstirii. Dincolo, pe altă coastă, sunt atelierele de tâmplărie și ferărie. Mai la o parte o prisacă, iar un iezuț cu pești ține răcoreală locului.

Totul e un stup rodnic. E armonizarea locașului de rugă cu pilduirea economică. In acelaș timp însă e și o mică oază de cultură. In încăperile dela apus, cam la strâmtoare e dreptul, funcționează o școală de cântăreți, pentru frați, ori copiii din satele vecine. Curat îmbrăcați, disciplinați, cresc în cultul evlaviei, dar și în al patriei și al muncii. E tipul școalei active, în care viața, cu toate ale ei, spirituale și materiale, formează fondul pedagogic.

Prin întreaga ei activitate, mânăstirea îți spune că importanța socială și națională a mânăstirilor nu este încă apusă. E dreptul că Mânăstirea Dobrușa are norocul să se afle sub supravegherea și conducerea P. S. S. Episcopului Visarion al Hotinului, unul din puținii prelați care luptă să deie bisericei în genere și mânăstirilor în special, un îndemn la viață nouă, împrospătată, adaptându-le la schimbările vremii fără să știrbească întru nimic fondul tradițiunii creștine, urzala veșniciei în traiul bisericilor. Are de îndurat multe neajunsuri din toate părțile, dar nu se descurajează. Viața mucenicilor îi dă tăria să le înfrunte Schimbarea se vede pretutindeni, mai slabă în sate unde inepția e prea înrădăcinată, mai vădită acolo unde influența e directă și activă, ca în mânăstiri.

Privirea cu greu se desprinde de cuibul hărniciei și al cucerniciei. Soarele înclinat spre culcare dă colorit însă

atât de ademenitor plaiurilor, încăt fără voie te atrage către nemărginita zare, care alcătueşte un decor pare că anume mânăstirii, spre a-i păstra neatinsă liniştea şi frumuseţa, necesare reculegerii.

In faţă se deschide valea largă a Zahornei, ce duce către Nistru. Dealurile sunt învăluite în subţirea ceaţă argintie. Nu ştii, se scoboară din cer, ori se ridică, răsuflarea holdelor în toiu, din ogoarele ce se ţin una. Satul numai livezi, e ca umbra unui nor, cu pete albe presărate peste tot. Pe fundul văii sclipesc iazurile cu gard de plopi piramidali, a căror siluetă sveltă se oglindește în luciul liniştit al apei.

Din toate părţile se înalţă imn de mulţumiri. Nu-l auzi, ci-l simţi. E doar vremea când grâul se coace, când păsările cântă bucuria continuării speciei, când păd rea din spate e în plina ei desfăşurare de vară, când pajiştea e înflorită, iar albinele nu se odihnesc o clipă. Numai crucile de alăturea îţi mai amintesc durerea legată de viaţă ; şi glasul lor însă te îndeamnă să răsufli mai adânc, ca să simţi mai intens, pătrunzându-ţi fiinţa, clipa de adâncă fericire în care fără voie trăeşti aicea.

Ca o rechemare la realitatea pământească, începe glasul clopotelor din turn. Sunt trase de un singur meşter, care le face să sune cum îi place. Incep cele mărunte ; sunetul lor să confundă cu al tălăngilor dela turma de oi depe costișă. E sburdălnicia copilăriei. Se amestecă apoi sunetele celor mijlocii, vioaie, săltăreţe. E imnul general, al zămislirii ogoarelor și a fiinţelor. Glasul rar, pătrunzător, al clopotelor mai mari începe să strice veselia. E aceeași chemare spre gândirea maturităţii ca și a crucilor de alăturea. Imbinarea tuturora, cu ecoul pre-

lung printre coline, e cântecul vieţii adevărate, cu spini şi miros de flori.

In acest chip glasul clopotelor îmi atrase atenţiunea şi asupra schitului cu crucea turnului lăsată pe o coastă, de bătrâneţe. E la margenea pădurii, pe un alt vârf de colnic şi ridicat la sfârşitul veacului al 18-lea, înaintea vemânăstirii din vale. O piatră cu inscripţii, trecută cu vederea de stăpânitorii ruşi, pomeneste că a fost zidită în 1805, când în Iaşi domnea Alex. C. Moruzi, iar episcop al Huşilor era Meletie.

Câteva rânduri săpate într'o piatră, doboară dintr'odată glasurile gălăgioase ale celor, cărora le mai trece prin minte că Basarabia nu poate fi a României. De altfel acelaş glas îl au şi crucile cu inscripţii chirilice, ori căsuţa cu obloane la ferestre şi cu cerdăcuţ la faţă, ce-ţi apare ca un bătrân gârbovit, cu ochii mereu înlăcrămaţi de vârstă, dar cu uşor zâmbet de bucurie, deşteptat de schimbarea vremii.

Ajuns jos, slăbea şi lumina zilei. Era îndeajuns însă pentru ca să admiri catapiteasma pictată de un mare meşter necunoscut, purtat prin străinătăţi depărtate. Sfântul Ion e o reminiscenţă vădită a vestitului tablou al lui Leonardo da Vinci, după cum coloritul şi tonalitatea îngropării Sf. Neculai e al tablourilor vechi; deşi sfinţii au tiparul oriental, iar cupola bisericii are aceiaşi formă de ceapă, verde, ca şi a bisericilor ruseşti. Alăturea însă de această pictură minunată sunt păstrate pe arcada, ce desparte biserica luminoasă în două, şi zugrăvelile naive ale vechii mânăstiri din deal.

A doua zi dimineaţa apucând spre plaiurile dinspre Nistru, pare că părăseam pe un prieten de mult cunoscut.

Oamenii, locurile, dar mai ales pietrele cu slovele săpate în ele, nu-mi deşteptară nici umbră de bănuială că nu m'aş găsi tot în Moldova, deşi atât de aproape de Nistru.

MĂNĂSTIREA JAPCA

Pe malul Nistrului, în partea de sud a județului Soroca plin de amintiri străbune, e un cuib de hărnicie și muncă femeiască, în jurul unui centru de cucernicie și evlavie sinceră.

Intr'un desiș de pădure, lăsat de pe coasta priporoasă, numai stânci, a văii, Mânăstirea Japca stă izolată la margene de țară. Dinspre Sănătăuca nu o zărești, decât când ajungi la poarta de sub clopotniță. Venind însă dinspre Vadu-Rașcului, biserica, albă din temelie și până la acoperișul cupolei largi, sclipește de curățenie, mai ales în contrast cu frunzarul întunecat al pădurii.

Tabloul este minunat, mai ales în apus de soare. Apa Nistrului, strânsă grămadă, își schimbă fața dela clipă la clipă. Când soarele se apropie de orizont, disc roșu cu margenea netedă, luciul apei mohorât, tulbure, abea încrețit de valuri, deodată se împurpurează, ca și când ar reflecta un incendiu. Nistrul devine frumos, dar fioros totodată, ca înroșit de sânge, cum stă scris la cartea bătrânească. După ce soarele s'a ascuns, roșul de pară slăbește. Reflexul cerului îmbujorat acopere fața apei cu o pânză trandafirie, irizată, cu ochiuri ce ajung de culoarea galbănă-aurie a seninului dela asfințit.

Nici un alt râu al nostru, nu se aprinde cu așa de intense culori ca Nistru, pentrucă nici unul nu-și are, ca el, apele adunate grămadă, între ziduri înalte de piatră.

Siretul şi le resfiră, ascunzându-le în lunca largă; Prutul le mână în cotituri strâmte umbrite de zăvoaie dese. Nistrul şi-a tăiat sghiab adânc în clidul de piatră ruginită, aşa încât n'are unde se întinde. Face coturi, dar nu pe fundul luncii. Curge dintr'o bucată, mândru şi aspru, sub aparenţa liniştei dela faţă.

Satele stau înşirate în lungul lui, grupuri compacte de case cu livezi multe. Unele sunt chiar lângă apă, altele sunt întinse pe podişul înalt, la marginea lanurilor nesfârşite.

Mânăstirea e la mijloc de înălţime; dominând lunca.

De întemeierea ei se leagă tot numele unui boer moldovean. Intr'una din sălile stăreţiei s'a mai păstrat portretul acestui vechiu ctitor, îmbrăcat în giubea până la glesne, cu mânecele largi, cu blăniţă de samur în lungul părţilor. Pe cap poartă comanac cu blană surie de miel. In mâna stângă ţine chipul vechii mânăstiri iar în cea dreaptă mătăniile de chihlimbar. Deoparte şi alta a capului stă scris: Ctitorul Costache Statice, ziditorul mânăstirii şi cel care a făcut danie pământul. 1825.

Zidită sub vremea ocupaţiunii, biserica diferă de tipul celorlalte. De departe pare un cub cu două rânduri de ferestre largi. Şi turnul, cu ferestre iarăşi mari pare tot un cub mai mic. Din această pricină interiorul e luminos; lumina pătrunde bogat prin multele geamuri şi apoi se reflectă pe păreţii peste tot văruiţi. Cele trei altare, cu baldachinul deasupra mesei sfinte din mijloc, strălucesc de podoaba poleielei şi a icoanelor mari.

Impresionant este când intri, pe înserate, la vecernie. In spaţiul larg siluetele călugăriţelor, cernite din creştet până în tălpi, par umbre nemişcate. Puţinele candele, puse în vârful sfeşnicelor, cu slabe pâlpâieri, plutesc în

văzduh ca nişte licăriri de stele. Minunatul cor de maice, cu glasuri curate şi în unison deplin, se revarsă din cerdacul de sus cu valuri de resonanţe ce se resfrâng din toate părţile, învăluindu-te. Cucernicia te cuprinde; îţi apleacă fruntea fără să vrei.

Mânăstirea nu e mare, dar în schimb un adevărat stup. E un tip de organizare diferit de al celorlalte, dela noi. E o mânăstire cu sistemul obştiei, nu „de sine". Munca e în comun, averea e a tuturora. Nu există maice bogate şi sărace, iar masa e luată în trapeză, cu toate împreună. E o înfăţişare în adevăr creştinească, iar de buna stare a gospodăriei se îngrijeşte fiecare.

In jurul mânăstirii e o adevărată fermă, mai sistematic lucrată decât, multe ferme alte statului. Nu lipseşte nimic din ceiace trebue vieţii. Ici sunt grajdurile cu cai şi vaci; dincolo crescătoria de porci. Intr'un colţ la margene de pădure e iazul cu peşti aşa de blânzi încât nu se sfiesc să se urce la faţă ca să apuce lacom fărămiturile de pâne ce le asvârli.

La altă margene de pădure e prisaca, îngrijită în jur cu sămănături de hrişcă, măzăriche şi alte plante melifere. Livada de pomi mulţi, plantaţi de curând, e aproape de grădina cu zarzavat, sistematică, iar mai încolo se întinde via pe rod. E atâta ordine şi curăţenie peste tot, de ţi-i mai mare dragul. Aleele din livadă sunt acoperite cu nisip împrospătat în fiecare an; bălăriile de lângă gard tăiate. Nu e colţ nefolosit. Unde butucii sunt scoşi de bătrâneţe, locul e ocupat cu câte un cuib-două de cartofi ori cu un strat de ceapă.

Totul e lucrat de maice. Ele îngrijesc de vie şi livadă; ele pasc vitele în pădure. Dincolo, pe podiş, unde exproprierea a lăsat mânăstirii puţin loc de cultură, mai-

cele fac rândul la „odaie". Sunt maice ciubotare, croitorese, după cum mânuesc cu pricepere rândeaua de teslar ori ciocanul potcovarului.

E o cetăţuie femeiască care ar putea servi drept model şi aiurea. Nu există stăpân, nu există slugă. Vrednica stareţă şi ajutoarea ei principală, casieră şi econoamnă tot odată, nu poruncesc, ci conduc. La nevoie, când se întâmplă vreo năvală de musafiri, stareţa nu socoate drept scădere să se ducă la bucătărie. De aceia e unire şi dragoste pentru moşie, pentru biserică. Credinţa e în mare parte reală, nelipsind nici schivnice, care dorm în sicriul pregătit pentru odihna de veci.

Influenţa veche, pravoslavnică, nu s'a şters încă cu totul, cum e lesne de închipuit. Se mai aude citanie străină. Cea mai mare parte din maice sunt însă moldovence, şi ţi-e drag să vezi cum se silesc să citească tot aşa de repede pe cărţile noi, româneşti, ca şi pe cele vechi. Nu trebue uitat că alăturea curge Nistrul, iar la puţină depărtare se află marea lavră din Kiev. Se cer oarecare sforţări pentru a rupe cu tradiţia puternică.

Intorsătura nouă istorică se simte tot mai mult, graţie tactului şi vigilenţei inimosului conducător spiritual P. S. S. Episcopul Visarion al Hotinului. Urmele activităţii lui netrâmbiţate se văd pretutindeni în eparhia sa. Un spirit nou se altoeşte pe vechea tradiţie, întărind viaţa mânăstirilor printr'un rost social.

Pe lângă Mânăstirea dela Japca, de anul trecut a început să funcţioneze o şcoală de gospodărie rurală. Nu i se putea alege un mediu mai potrivit. Şcoala nu e de formă, iar învăţătura e împlinită cu practica reală. După un an, nici nu mai cunoşti pe fetele de sătean. Nu că s'au schimbat spre boerie, ci spre disciplina minţii

şi a sufletului. Sunt ca trezite dintr'un somn adânc în care încă zac cele rămase acasă. Invaţă, dar şi lucrează deavalma cu maicele. Se roagă lui Dumnezeu cântând în cor, dar prind a înţelege şi rostul vieţii adevărate. Muncesc toată ziua în grădină ca şi la războiu, iar în clipele de recreaţie simt farmecul naturii ce le învăluie.

E o operă de adevărată regenerare ce se săvârşeşte în acest colţ tăinuit dela graniţa de răsărit a ţării. Sforţarea prea cucernicului Episcop, priceperea şi hărnicia maicelor şi a conducătoarelor şcolii, ar trebui să capete sprijin real şi neprecupeţit. E nevoie tocmai în această parte a ţării, de o mai grabnică trezire a energiei naţionale în toate înţelesurile.

Inceputul e îmbucurător. Vibrează şi acum în mine, ultimele cuvinte din cântecul elevelor, de sus, de deasupra stâncei în care e săpată o biserică veche. Era aşa de duios glasul fetelor moldovence, cari rugau pe Dumnezeu să ocrotească ţara lor, frumoasa ţară! Valurile cântecului se răspândeau pe toată valea Nistrului de la Cot şi până la Camenca. Par'că şi păsările înţelegeau sfinţenia clipei. Isonul mierlelor, al turturelelor, al cintiţei ca şi al stigleţilor, ce dau concert ameţitor în pădurea mânăstirii, părea înteţit. Ca în vremea minunilor, un piţigoi iese din desişul unui stejar de alăturea, se înaşează în vederea tuturora pe o creangă uscată se întoarce cu faţa spre grămada fetelor şi, fără sfială, cânta şi el în limba lui de i se sburleau penele dela guşă.

In anumite împrejurări capătă înţeles şi manifestările din natură.

CUPRINSUL.